

ΑΚΤΙΝΕΣ

Έτος 36ον

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 1973

Αριθ. 338

ΣΤΗΝ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΟΣ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Ἡ πρώτη σκέψις πού προκαλοῦν οἱ ἀναστατώσεις στή φύσι, ὅπως καί στήν κοινωνική ζωή, ἀφορᾷ τήν ἐπίδρασι πού ἀσκοῦν σέ ὄλους μας. Τό κακό εἶναι παγκόσμιο, ἀπ' αὐτό προέρχεται καί ἡ αὐθόρμητη ἀνάγκη νά τεθῆ τὸ πρόβλημα στό ὑψηλότερο ἢ στό βαθύτερο (ἢ εἰκὼν ἔχει πάντοτε τὴν ἴδια ἔννοια) ἐπίπεδο, στό ἐπίπεδο τοῦ Ἀνθρώπου μὲ κεφαλαῖο ἄλφα. Ὑπαρξιακά δεδομένα μᾶς ὀδηγοῦν σ' ἓνα κεφαλαϊώδες ἐρώτημα. Τὸ ἄγχος γίνεται καθαρῶς μεταφυσικό. Ἀπ' αὐτό προέρχεται καί ἡ ἀνάγκη νά ἐπιστρέψωμε στήν πιὸ παραδοσιακὴ ἐπιστήμη, στή «*Philosophia perennis*», γιὰ νά τῆς ζητήσωμε πάλι τὸ μήνυμά της γιὰ τὴν αἰωνιότητα. Αὐτὸ τὸ ἐνθαρρυντικὸ μήνυμα πρόκειται νά σχολιάσω. Τὸ νά θέτωμε τὸν Ἀνθρώπο ἀντιμέτωπο μὲ τις ἀναστατώσεις τῆς φύσεως προϋποθέτει ἤδη τὴν πεποίθησι ὅτι εἶναι δυνατὸν νά τῆς ἀντισταθῆ: διότι συγχρόνως τοῦ ἀναγνωρίζομε ἀνώτερη φύσι.

Αὐτὴ ἡ παρατήρησις ἔχει τόση σημασία, ὥστε ἀξίζει τὸν κόπο νά τὴν δικαιοσώμε ὅσο γίνεται. Ἐὰν εἴμαστε ὕλισται, θ' ἀρχίζομε χαρακτηρισμόν τῆς ὡς ἀβάσιμη. Ἀφοῦ ἀποτελοῦμε μέρος ἑνὸς συνόλου, πῶς θὰ ξεχωρίζομε ἀπ' αὐτὸ τὸ σύνολο; Ἡ Ἱστορία τῶν ἰδεῶν μᾶς μαθαίνει σέ ποιὸ σημεῖο οἱ Ἕλληνες εἶχαν καθαρὴ ἀντίληψι τοῦ προβλήματος. Μεταξύ των ἀριθμοῦσαν τοὺς πρώτους κυνικούς.

Προετοιμάζοντας αὐτὴ μου τὴ μελέτη, πολλὰς φορὲς σκέφθηκα ἰδιαίτερα τὸν Πρωταγόρα, καθὼς ἤμουν ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὸν Ἡράκλειτο, τοῦ ὁποῦ ὁ περίφημος λόγος «πάντα ρεῖ», δὲν μποροῦμε δηλαδὴ νά προσκολληθοῦμε πουθενά, θὰ ταίριαζε περίφημα σέ ὅσους ἀπὸ σᾶς θ' ἀπελπίζονταν ἀπὸ ἓναν κόσμο πρωτομορφικό. Ὁ Πλάτων θὰ τοὺς ἀπαντοῦσε, ὅπως καί στὸν Πρωταγόρα, ὅτι τὸ αἰσθητὸν καταδικάζει σ' αὐτὴ τὴν ἥττοπάθεια: ὅσοι ἀμφιβάλλουν γιὰ τὸ πνεῦμα τους καί θέλουν ν' ἀγκαλιάσουν τὴν ἀλήθεια, ὅπως ἀγκαλιάζουν μὲ τὰ χέρια τους τὸν κορμὸ ἑνὸς δένδρου, κινδυνεύουν νά μὴν ἀγκαλιάσουν τίποτε ἀπολύτως, ἀφοῦ οἱ ἐντυπώσεις τῶν αἰσθήσεων ἀλλάζουν ἀπὸ δευτερόλεπτο σὲ δευτερόλεπτο. Ὁ Πλάτων ἐπιμένει σ' αὐτό. Πρέπει νά τις θέσωμε μέσα σὲ παρένθεσι, θὰ εἰπῆ ὁ Husserl εἴκοσι αἰῶνες ἀργότερα. Ὅχι ὅτι γιὰ ἓνα πλατωνικὸ τὸ ὄρατὸ περιορίζεται σὲ μία πλάνη τῆς φαντασίας· δὲν εἶναι ἐν τούτοις παρὰ τὸ ἀντίγραφο ἑνὸς προτύπου πού ὑπάρχει στή σκέψι. Μόνον ἡ ἀφηρημένη σκέψις ἔχει τὸ προνόμιο τῆς βεβαιότητος, πού τελικὰ στηρίζεται στὸ ἄορατο. Πηγὴ κάθε ὀργανωμένης συμπεριφορᾶς, μόνη αὐτὴ πρέπει νά ὀδηγῆ τὸν πραγματικὸ ἰατρὸ καί νά τοῦ παραδίδῃ τὸ κλειδί γιὰ κάθε προσαρμογὴ. Κλείνοντας τὰ μάτια στὸν Κόσμο, τὸν βλέπομε ὅπως ἀκριβῶς εἶναι καί αὐτὴ ἡ γνῶσις μᾶς προστατεύει

ἀπὸ τὸ φόβο τῶν φαινομενικῶν του ἀντιφάσεων.

Παρόμοια στάσις ἔχει τὸ μεγαλεῖον της, ἀλλὰ μήπως στὶς ἡμέρες μας φαίνεται χιμαιρική; Δὲν προδίδει τὸν πολὺ θεωρητικὸ χαρακτήρα τῆς προελεύσεώς της; Βέβαια, ἐὰν ἡ συζήτηση γίνεται στοὺς κήπους τῆς Ἀκαδημίας· ἐὰν ὁ ἀγὼν εἶναι καθαρὰ θεωρητικός, παραδεχόμεστε χωρὶς κόπο τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ Σωκράτους καί, συγχρόνως μὲ τὴν ὑπεροχὴ τῆς ψυχῆς ἐπὶ τοῦ σώματος, παραδεχόμεστε κί' αὐτὴν ἐνὸς νοητικοῦ κόσμου πάνω στὸν αἰσθητικὸ κόσμον. Προκύπτει ἀπ' αὐτὸ μία δυαλιστικὴ ἠθικὴ πού μὴν μπορεί νὰ ἱκανοποιῆ τῆ δίψα μας γιὰ δικαιοσύνη. Διότι, ὁ χωριστὸς Κόσμος, ὁ ὑπερφυσικός, ποὺ βεβαιώνουν, πραγματοποιεῖ τὸν πόθο γιὰ μία ἀνωτέρα τάξι, ὅπου δὲν ὑπάρχει οὔτε ἀκαταστασία, οὔτε λάσπη οὔτε ἀστάθεια. Τὶς ἀθλιότητες τῆς ἐποχῆς μας θ' ἀντικαταστήσει, ἀντικατέστησε ἤδη, ἡ μᾶλλον ἀντικαθίστα γιὰ τὴν αἰωνιότητα ἢ ἀνταπόδοσις μιᾶς Εὐτυχίας πού, αὐτῇ, δὲν παρέρχεται. Στὸν 20ὸν αἰῶνα ἡ εἰκὼν φαίνεται εἰδυλλιακὴ, παιδαριώδης. Ἐν τούτοις, ἀκόμη καί ἂν τὰ σώματά μας δεσμεύουν πολὺ τὶς ψυχές μας, ἂν μᾶς κάνουν πολὺ ἐξηρημένους ἀπὸ τὸ γεωγραφικὸ ἢ τὸ οικονομικὸ περιβάλλον, ἂν εἴμαστε περισσότερο παρὰ ποτὲ αἰχμάλωτοι στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ σπηλαίου, γιὰ τὸ ὁποῖο ὀμιλεῖ ἡ πλατωνικὴ ἀλληγορία, ἀλλὰ χωρὶς χειροπέδες, κατὰ τρόπο πού νὰ μὴν ὑπάρχει πλέον ἀπόστασις μεταξὺ μας, πού νὰ μὴν ὑπάρχει πλέον προφύλαξις ἀπὸ τοῦ νὰ ἐλθῶμε στὰ χέρια, μὲ λίγα λόγια, νὰ καταστρέφωμε περισσότερο ἕνα περιβάλλον ἤδη ἀσφυκτικὸ, ἄς διερωτηθοῦμε λοιπόν, ποῖα διέξοδος μένει δυνατὴ ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἐξέτασι τῆς συνειδήσεως, διὰ τῆς ὁποίας ὁ Ἄνθρωπος κατορθώνει νὰ γνωρίσῃ τὸν ἑαυτὸ του. Γιὰ νὰ μὴν ὑφίσταται πλέον χωρὶς ἐλπίδα τὶς μεταβολές αὐτοῦ τοῦ κόσμου, ὁ Ἄνθρωπος ὀφείλει νὰ ξαναμαθαίνοι ἀτελείωτα ὅτι κατὰ πρώτων εἶναι Πνεῦμα, ψυ-

χικὴ λειτουργία δηλαδὴ, ἱκανὴ νὰ ἑτάξει τάξι στὶς ἰδέες του, στὶς καταστάσεις του, ἱκανὴ ἐπίσης ν' ἀντιλαμβάνεται ἢ νὰ διαμορφώσῃ τὴ σκοπιμότητα τοῦ πραγματικοῦ. Μόνο ὑπ' αὐτὸν τὸν ὄρο θὰ ξαναγεννηθῆ ἡ πίστις του σὲ μία Πρόνοια, τῆς ὁποίας δὲν θὰ διαταράσῃ ποτὲ πλέον τὰ σχέδια, ἀλλὰ θὰ συντελῆ στὴν πραγματοποίησί τους. Ἐξω ἀπ' αὐτό, οἱ χίλιες καὶ μία περιπέτειες τοῦ προσκαίρου, οἱ χίλιες καὶ μία γήινες ἀνησυχίες, δὲν εἶναι παρὰ συμπτώσεις.

Θὰ μπορούσα νὰ σταθῶ σ' αὐτὸ τὸ ἑλληνικὸ μῆνυμα καὶ νὰ τὸ παρακολουθῆσω στὶς στωϊκιστικὲς του συνέπειες, στὶς ὁποῖες μὲ ὠδήγησε λογικῶς ἡ ἰδέα τῆς Προνοίας. Φοβᾶμαι ἐν τούτοις ὅτι ὁ ἀσκητισμὸς ἐνὸς Ἐπικτήτου ἀντιπροσωπεύει ἀνεπαρκῆ ἀπάντησι στὸ πρόβλημά μας. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ὑπερηφάνεια, μὲ τὴν ὁποία μπορεῖ νὰ συνοδεύεται, περιλαμβάνει μία παραίτησι πολὺ ἀπάνθρωπη γιὰ νὰ παραμένῃ δικαία. Χωρὶς ἄλλο διακηρύττει τὴ συναδέλφωσι καὶ τὴν ἰσότητα τῶν ὄντων: ἂν ὅλοι εἶναι λογικοί, ἂν δὲν ζητοῦν παρὰ αὐτὸ πού ἐξαρτᾶται ἀπὸ αὐτούς, εἶναι δυνατὸν ν' ἀποκτήσουν τὴν *tranquillitas animi* πού ἀμείβει τὴν ἀρετὴ τους. Τίποτε λιγώτερο παρὰ μὲ τὸ νὰ δέχωνται τὰ ὀδυνηρὰ συμβάντα αὐτοῦ τοῦ κόσμου, μὲ τὸ νὰ προσπαθοῦν νὰ εἶναι ἀδιάφοροι, ἀναίσθητοι, ἢ «ἀπάθεια» τους αὐτὴ συνιστᾶ κατὰ κάποιον τρόπο ἀναγνώρισι τῆς κατεστημένης ἀταξίας. Τὴν ἀρνοῦνται μέσα τους, ἀλλὰ ἐξωτερικῶς δὲν προσφέρουν θεραπεία. Αὐτὴ ἢ θέσις ὁμῶς ἀποδεικνύεται ἢ λιγώτερο ἱατρικὴ ἀπὸ ὅλες. Ἡ φιλοσοφία ἐδῶ περιγελᾷ τὴν θεραπευτικὴν. Θὰ μπορούσε ἀκόμη νὰ βρῆ χάρι μπροστά σας, ἂν δὲν καθιέρωνε ἐπίσης τὸ διαχωρισμὸ τῶν ὁμάδων. Ὁ Ἐπίκτητος δὲν ζητᾷ ν' ἀπελευθερωθῆ. Γεννηθήκατε σκλάβοι, μείνετε σκλάβοι. Ὁ κύριός σας σᾶς κακομεταχειρίζεται, ἀφήσατέ τον νὰ κἀνὴ κατὰχρησι τῆς ἐξουσίας του. Αὐτὸς ὁ τρόπος κατακυρώσεως, ἠθικῆς νομιμοποιήσεως τῆς κοι-

νωνικής ανισότητος όφείλεται σέ μία στατική αντίληψη, τής όποιας ή μαρξιστική κίνησις θ' άποτελέση άκριβώς τόν αντίποδα. Γνωρίζω καλά ότι ό Hegel διατηρεί κυρίως άπ' αύτή τήν παραίτησι τήν άποψις τής έσωτερικής άνταρσίας πού έπιφέρει και ότι τήν θεωρεί γι' αύτό προεπαναστατική. Πριν άπό τόν Μάρξ, τήν συνιστά σαν κλειδι τής άντιστροφής τών καταστάσεων. Ό προλετάριος, αύτός ό νεώτερος σκλάβος, παρά ν' άντιδρά, θά δεχθή τή χειραφέτησι. Θά συμπωνήσωμε άκόμη και έδω, στις Βερσαλλίες: άν είναι τυραννικές, πρέπει ν' άγωνισθούμε έναντίον τών μεγαλείων αύτου του Κόσμου.

* * *

Δέν πρέπει νά ύφιστάμεθα τή δύναμι, πρέπει νά τή χρησιμοποιούμε για έξυπηρέτησί μας' τó πνεύμα μας έχει σαν ρόλο του άκριβώς ν' άσκή αύτό τó μέσον. Πριν άπό τó Λουδοβίκο 14ο, τήν έποχή τής Σφενδόνης, είναι άλήθεια ότι ή γαλλική φιλοσοφία έκανε αύτή τήν άλήθεια βάσι του μηνύματος της. Η άισιοδοξία έδω φθάνει στο άπόγειό της. Κληρονόμος του Bacon, ό Descartes έξυμνει τήν ανθρώπινη γνώσι' διακρίνει σ' αύτήν μία δύναμι. "Ας έξετάσωμε αύτή τή θεωρία πού άποτελει τó πρελούτιο τής νεωτέρας έποχής και μάς οδηγεί στο κατώφλι του θέματος μας. Για νά τήν κρίνωμε, είναι καλύτερα νά μη σεβασθούμε τή χρονολογική σειρά. "Ας φαντασθούμε μάλλον τόν Descartes άνάμεσά μας. Τοποθετημένος στον κόσμο μας, θά μάς έλεγε πριν άπ' όλα νά διαλύσωμε τούς φόβους μας πού δέν θά ήσαν πλέον ή άρχή τής σοφίας. Κατά τόν Descartes, ό άνθρωπος μπορεί ν' άποκτήση πρακτική ασφάλεια μετρώνας τή θεωρητική του δύναμι. Δέν πρέπει νά ύφιστάμεθα τις άδέσποτες δυνάμεις έξω άπό μάς και χωρίς έμάς, αλλά νά «γινώμεθα κύριοι και κάτοχοί» τους προβαίνοντας πρώτα σέ έξέταση τής συνειδήσεώς μας. "Αντίθετα

άπό ό,τι περιμέναμε, ό πατήρ τής συγχρόνου έπιστήμης, δέν στηρίζεται στο πεδίο τών γεγονότων. Προτιμά έπίσης τήν ιδέα, αλλά τó θαύμα έξελίσσεται διαφορετικά άπό ό,τι στον αιώνα του Περικλέους. Χωρίς άμφιβολία ό μοχλός παραμένει μεταφυσικός. Η άισθητή γνώσις έξαφανίζεται έπίσης έμπρός στην άφηρημένη σκέψι. Μία άλήθεια, ειδική για τόν άνθρωπο, προσδιορίζει όλες τις άλλες: ό άνθρωπος πρέπει νά ξεκινά άπό τήν περισσότερο ριζική θεώρησι, τή διαπίστωσι ότι σκέπτεται. "Εξω άπό τή συνείδησι δέν ύπάρχει σωτηρία για τήν έπιστήμη, και αύτό σύμφωνα με μία διπλή έκδοχή: ότι εκεί άντλείται τó πρότυπον, άνακαλύπτεται τó σημείον στηρίγματος κάθε μεταγενεστέρας γνώσεως' ότι, έπίσης, χάρις στην νοητική του διαίσθησι μόνον, ό σοφός δύναται νά καταλήξη στις πλέον συγκεκριμένες έφαρμογές.

Ό Descartes θά μάς συνιστούσε έτσι μία προσπάθεια έσωτερικεύσεως και όχι άνόδου σ' έναν κόσμο χωρισμένο άπό τήν παρούσα κατάστασί μας. Μεταφυσική και έπιστήμη εργάζονται έδω μαζί για νά μάς άπελευθερώσουν άπό τά δεινά αύτου του Κόσμου μεταμορφώνοντάς τα σέ άνάλογες άναγκαιότητες. Τήν ταραχή τών γεγονότων άντικαθιστά ή μονιμότης τών νόμων, τών άλγεβρικών των τύπων, στ' όνομα τών όποιων μπορούμε νά περιμένωμε, νά έξορκίζωμε ή νά προκαλούμε τά φαινόμενα πού έπί τέλους ύπετάξαμε. Δέν προκύπτει πλέον μία ήσυχία άπό άδιαφορία ή περιφρόνησι του πόνου. Ό Έπίκουρος μπορεί νά είρωνεύεται τόν Έπίκτητο. "Όλες οι μορφές του εϋδαιμονισμού γίνονται δυνατές. Για τήν άπόκτησι τής εϋδαιμονίας δέν είναι πλέον άνάγκη νά θυσιάζονται όλες οι ήδονές του σώματος χάριν τών εϋχαριστήσεων τής ψυχής: άρκεί νά δαμάζωμε τή Φύσι, τή φύσι μας, άνακαλύπτοντας τή σύστασί τους, και νά τις χρησιμοποιούμε σαν εργαλεία τής εϋτυχίας μας. "Όλο τó ένδιαφέρον έπομένως αύτου του μαθήματος έγκειται

στο μυστικό της άνακαλύψεως ότι ο άνθρωπος μπορεί να μεταβάλλη την ύπαρξί του, σύμφωνα με τη θέλησί του, εάν κατορθώνει να συλλαμβάνη τις ουσίες. Άλλά οι ουσίες δεν είναι πλέον εδώ, όπως κατά τον πλατωνικό τρόπο, πράγματα αντίληπτά, γενικές ιδέες δηλαδή που έχουν γίνει ουσίες, είναι μαθηματικά σύνολα, που το πνεύμα μας δημιουργεί τον όρισμό τους κατά τρόπον ώστε, για ν' αντίληφθούμε και να περάσουμε στις πρακτικές εφαρμογές, είναι άρκετο για το πνεύμα ν' ανατρέξει στις πράξεις της αριθμητικής ή στις κατασκευές της γεωμετρίας. Η κατανόηση γίνεται υπόθεσις ύπολογισμών. Η ισχύς του ανθρώπου επάνω στη φύσι είναι διπλά άποτελεσματική, διότι η γνώσις του έχει δύο άδιαίρετες ρίζες, τη μεταφυσική και τη μαθηματική.

Άν τον ρωτούσαμε, ο **Descartes** θα συνώπιζε, τέλος, το σύμβολο της πίστεώς του εξαίροντας όλους τους θριάμβους της τεχνικής, από τους όποιους κανένας δεν θα είχε έπιτευχθή άν ο σοφός δεν είχε μια για πάντα άπαρηθή την έπιστήμη των άφηρημένων έννοιών, χάριν μιάς ποσοτικής έπιστήμης, σαν ή όρθολογική μηχανή να επέτρεπε τη διευκρίνισι όλων των αίνιγμάτων της ύδρογειου. Ο **Descartes** δεν θα τρόμαζε καθόλου από τις άτομικές θεωρίες και τις έξαιρετικές συνέπειές τους. Θα γεύοταν μ' αυτές τη μέθη ένός Προμηθέως, τοποθετημένου στο ίδιο επίπεδο με το Θεό, αυτός ό «Άρχιτέκτων του Σύμπαντος», τον όποιον οι μαθηταί του έπεκαλούντο φιλοτίμως, όταν ό αίών είχε θεωρήσει τις Βερσαλλίες σαν πρωτεύουσα.

Μία τέτοια εύφορία δεν θ' άξιζε να την έπαναφέρωμε στη μνήμη μας, καθώς είχε γίνει πολύ κοινή κατά τον 18ο και ένα μεγάλο μέρος του 19ου αιώνας, άν ή σκληρή διάψευσις που την έπληξε δεν κατεδίκαζε συγχρόνως και τη φιλοσοφία από την όποία προέρχεται. Πράγματι συμβαίνει άκριβώς τουτο: ό **Descartes** έγκαινιάζει έναν όρθολογισμό που δεν άρκεΐται

πλέον σε λέξεις και, καθώς καθόλου δεν φοβάται τον πειραματισμό, τον έξηγεί, τον προετοιμάζει, τον άναλώνει. Έκτοτε κάθε πρόοδος είναι δυνατή και, άν το πρόσωπο του Κόσμου έχη άλλάξη, ή τιμή άνήκει στον Άνθρωπο. Είναι αλήθεια ότι τα στοιχεία επί των όποιων έκυριάρχησε ό Άνθρωπος είναι καθαρώς ύλικά. Έκτοτε ό ύλισμός της θεωρίας καθιστά ύποτο τον ίδιο το λόγο. Αυτή είναι ή θραειά κατηγορία που του έπιρρίπτει ό πατήρ **Laberthonniere**. Δεν δίστασε να τον άποκαλέση άθεο. Νομίζω ότι ό συγγραφέυς των «Σκέψεων» θα ύπερήσπιζε τον έαυτό του και ότι οι προθέσεις του συστήματος έσέβοντο το Θεό και το πνεύμα. Άπομένει ότι ή καρτεσιανή μέθοδος κάνει σαν όλα να ήσαν μηχανισμός. Άναμφίβόλως, στην άλληλογραφία του με την πριγκίπισσα Έλισάβετ, ό φιλόσοφος όμιλεί θρησκευτική γλώσσα: παλαιός μαθητής των Ίησουϊτών, δεν παραγνωρίζει τη χάρι, εύχεται τη μεγαλύτερη δόξα του Θεού. Αυτό θα μάς καθησύχαζε, άν δεν άντεμετώπιζε έν τούτοις τα πράγματα του πνεύματος όπως και αυτά του σώματος. Η ήθική που έπιστέφει το οικοδόμημα συγκρίνεται μ' έναν κλάδο μεταμοσχευμένο στον κορμό της Φυσικής, όπως ή Ιατρική και ή μηχανική. Όλόκληρη ή «Πραγματεία των Παθών» υποβιβάζει την Ήθική σε ψυχοθεραπεία και ή ψυχή δεν κατανοείται και δεν θεραπεύεται παρά με τη χρήσι αυτοματισμών. Άν οι περισσότεροι από τους συγχρόνους Ιατρούς θεραπεύουν τον άνθρωπο, προσέχοντας μόνον το σώμα του, άν οι ψυχαναλυταί, άν και αντίθετοι με τον καθαρό μηχανισμό, ύποβαθμίζουν τις άρρώστιες της ψυχής στις παραπλανήσεις της σεξουαλικότητος και έπομένως στην περιοχή της βιολογίας, είναι γιατί άνήκουν, είτε το θέλουν είτε όχι, στον καρτεσιανισμό, έτσι έννοούμενο.

Θά μπορούσαμε να πούμε το ίδιο και για την κοινωνιολογία: είτε πρόκειται για τη γαλλική ή τη γερμανική σχολή, ή έξηγησις ή ή βελτίωσις των κοινωνι-

κῶν φαινομένων προέρχεται πάντοτε ἀπὸ κατώτερες θεωρήσεις, στὸ ὄνομα μιᾶς νετερμινιστικῆς πίστεως. Ὁ Comte ὁμιλεῖ γιὰ μία κοινωνικὴ φυσικὴ, ὅμοια μὲ τὴν φυσικὴ τοῦ οὐρανοῦ ἢ τῆς γῆς. Ὁ Durckheim μεταχειρίζεται ἐν τούτοις τὸν ὄρο τῆς συλλογικῆς συνειδήσεως, ἀλλὰ θεωρεῖ καθῆκον τοῦ εἰδικοῦ τῆς ομάδος νὰ μεταχειρίζεται τὶς ομάδες σὰν πράγματα. Καὶ ὁ πρόδρομὸς τους, ὁ Saint - Simon, κατ' ἐξοχὴν κοινωνικὸς θεωρητικὸς, ἀν προσπαθῆ νὰ θελτιώσῃ τὴν φτωχότερη τάξι, εἶναι γιὰ νὰ τῆς δώσῃ τὴν καλοζωίαν, τὴν ἀνεσί, γιὰ νὰ μοιράσῃ δίκαια τὰ πλούτη. Ἡ ἐγκελιανὴ διαλεκτικὴ, ἐμπνεύστρια τοῦ Μάρξ, δὲν θὰ ἔχῃ διαφορητικὴ ἀρχή. Τὸ Προλεταριάτο δίνει ἀφορμὴ σὲ μία μελέτη καθαρῶς βιολογικῆ. Εἶναι ὁ Δαρβινισμὸς στὴν ἀνθρώπινη κλίμακα. Ὁ γαλλικὸς προφητισμὸς διατηροῦσε τὴν καρτεσιανὴ εὐφορία. Στὸν Μάρξ, κατόπιν στὸν Λένιν, ἡ κοσμοθεωρία γίνεται τραγικώτερη, διότι ὁ λόγος, αὐτεξούσιος, λύει τὸ πρόβλημά μας, σύμφωνα μὲ ἀντινομικὲς ἀπαιτήσεις. Ἡ ἀντίθεσις ὑποσκελίζει τὴ θέσι, ὁ δοῦλος καταργεῖ τὸν κύριο· τὰ δύο εἶδη παραδίδονται ἔτσι σὲ μία θανάσιμη πάλη, ποῦ ὄργανό της ἔχει τὸ φόβο. Ὁ ρόλος τῆς συνειδήσεως ἔχει τὴ χρησιμότητά του, ἀφοῦ ἐπιτρέπει στὸν ἐργάτη νὰ οἰκειοποιηθῇ ὅλες τὶς διεκδικήσεις, ἀλλ' ἡ συνειδήσις δὲν τὸν κάνει νὰ ξεπεράσῃ τὶς οικονομικὲς ἀνάγκες. Ἡ ψυχὴ παραμένει στὴν ὑπηρεσία τοῦ σώματος. Οἱ μηχανισμοὶ τῆς Ἱστορίας δὲν χάνουν τίποτε, ἀλλοίμονο! ἀπὸ τὸν ἀμείλικτο αὐτοματισμὸ τους.

★ ★ ★

Μέσα ἀπ' αὐτὴ τὴν ἱστορίαν τῶν ιδεῶν συναντᾶμε τὶς σύγχρονες ἀναστατώσεις καὶ ἀναμετράμε σὲ ποῖο σημεῖο μία ὀρισμένη φιλοσοφία, στὴν ὁποία στηρίζαμε πολλὰς ἐλπίδες, ὅχι μόνον δὲν θεραπεύει τὶς ἀνεπάρκειες ποῦ σᾶς ταλαιπωροῦν κατὰ τὴν ἀσκήσι τοῦ ἱατρικοῦ ἐπαγγέλματος, ἀλλὰ

τοῦναντίον διαρκῶς περισσότερο προκαλεῖ τὰ δεινὰ ἐνὸς κόσμου ποῦ μᾶς ξεφεύγει. Ἴδου διατί πρέπει νὰ προστρέξωμε σὲ μιὰ φιλοσοφία περισσότερο πνευματικὴ. Πιστεύω ὅτι πρέπει πρῶτα νὰ παραδεχθοῦμε στὸ πνεῦμα δύο ιδιότητες ξένες ἀπὸ τὴν κατηγορίαν τῆς ποσότητος: τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὸ φιλάνθρωπον. Εἶναι ἴσως διότι τὶς παραμελήσαμε ποῦ ἡ *Philosophia renennis* κατέστη ἔνοχος ἐναντι τῶν σοφῶν. Ὅχι διότι οἱ μεγάλοι διανοηταὶ παρέλειψαν τὴ μελέτη κάποιας ἀπ' αὐτῆς, ἀλλὰ διότι δὲν τὴν συνήνωσαν ἀρκετὰ μὲ τὴν ἄλλη, γιὰ νὰ τὴν ἀξιολογήσουν ἐξ ὀλοκλήρου. Ἡ περισσότερο τυπικὴ περίπτωσις εἶναι ἐκείνη τοῦ Kant, ποῦ εἶχε ἰδιαίτερα μεγάλη ἐπιρροὴ σὲ μένα. Ἐκεῖνο ποῦ κατ' ἀρχὴν τοῦ ὀφείλομε, εἶναι ἡ ἔννοια τῆς προσωπικότητος τοῦ ἀτόμου ὡς ἀτόμου, ἀλλ' ὅχι καὶ ὡς μέλους τῆς κοινότητος. Αὐτὸ ἔχει ἐξαιρετικὴ σημασία γιὰ τὴν Ἱατρικὴ τῆς προσωπικότητος τοῦ Ἀνθρώπου.

Πρέπει ἐδῶ νὰ δεῖξω μὲ συντομία πῶς ὁ φιλόσοφος τῆς *Koenigsberg* εἶδε στὸ πρόσωπο τὴν ὑψίστη ὄψιν τοῦ Ἀνθρώπου. Αὐτὴ ἡ ἰδέα προήλθε σ' αὐτὸν ἀπὸ διπλὴ κριτικὴ τοῦ λόγου. Διακρίνει, ὅπως γνωρίζετε, τὸν θεωρητικὸν λόγον καὶ τὸν πρακτικὸν λόγον. Ἄλλ' αὐτὸ σημαίνει διάκρισι μεταξὺ φύσεως καὶ ἐλευθερίας, θὰ λέγαμε τὸ ἴδιο: Φύσεως καὶ Πνεύματος. Τὰ ἔργα αὐτοῦ τοῦ φιλοσόφου εἶναι ὀγκώδη καὶ δυνατὰ, τὸ περιεχόμενον ἐν τούτοις μπορεῖ νὰ γίνῃ κατανοητό, καὶ αὐτὸ εἶναι ποῦ ὁ συγγραφεὺς ἀπαιτεῖ, πρὸ πάντων γιὰ τὴν Κριτικὴν τοῦ πρακτικοῦ λόγου. Μὴ νομίζετε ὅτι ὁ λόγος χάνει κάθε συνάφειαν μὲ τὴ Φύσιν. Ἀπεναντίας, ὅσο αὐτὸς παραμένει ἐμπειρία σχέσεων, δηλαδὴ στὸ ἐπίπεδο τῶν κατηγοριῶν τῆς νοήσεως, ἔχει σὰν ἔργο νὰ προεκτείνῃ αὐτῆς τὶς σχέσεις στὰ αἰσθητὰ ἐξωτερικὰ δεδομένα, γιὰ νὰ ἀνακαλύπτῃ τὴν τάξιν καὶ τὴν ἔννοιάν τους. Χωρὶς αὐτοὺς τοὺς ἐσωτερικοὺς νόμους εἶναι ἀδύνατο νὰ κατανοοῦμε, νὰ ὑπολογίζωμε,

νά ἐλέγχωμε τὸ ἐξωτερικὸ γίνεσθαι. Ὁ λόγος συνεχίζει νά κάνη ἔργον ἐπιστήμης, δὲν εἶναι μάλιστα ἱκανὸς νά γνωρίζη, παρὰ κατὰ τὸ μέτρο, κατὰ τὸ ὁποῖο προσανατολίζεται πρὸς τὴν ἐμπειρία. Ἀπεναντίας, μόλις ἐξέρχεται ἀπὸ τὸ πλαίσιο τοῦ χώρου καὶ τοῦ χρόνου καὶ ἀναζητῆ μία διαίσθησι καθαρὰ διανοητικὴ τοῦ ἀπολύτου, τοῦ ἄνευ ὄρων, τότε ἐμφανίζεται ἡ ἀδυναμία του καὶ ἡ γνώσις πρέπει νά παραχωρήσῃ τὴ θέσι τῆς στήν πίστι. Γι' αὐτὸ ἡ ψυχὴ δὲν ἀνεγνωρίσθη ποτὲ μὲ τὴν οὐσιαστικὴ τῆς ἀπλότητα, τὴν ἐλευθερίαν τῆς, δὲν μπορούμε νά τὴν σκεφθοῦμε παρὰ σάν πίστι. Τὸ ἴδιο καὶ γιὰ τὸ Θεό.

Ὁ πρακτικὸς λόγος δὲν εἶναι ἐν τούτοις ἀπηλλαγμένος ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ θεωρητικοῦ λόγου, πρᾶγμα πού θὰ κατεδίκαζε σάν παράλογο καὶ τὴν Ἠθικὴ καὶ τὴ Θεολογία. Καὶ ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο τῶν δύο λόγων ἀπομένουν τὰ σχήματα τῆς παγκοσμιότητος καὶ τῆς ἀναγκαιότητος. Αὐτὸ πού ἀποκαλοῦμε πνευματικὴς ἀξίεις τῆς Προσωπικότητος, διατηρεῖ ἐπομένως τὰ στοιχεῖα τῆς λογικῆς. Μόνως μάλιστα μέσα στὴ φύσι, ὁ Ἄνθρωπος παραμένει λογικὸς, ἀξιὸς τοῦ πιδ παραδοσιακοῦ ὀρισμοῦ. Στὴν ἐνότητα τῆς ἀνθρωπίνης συνθέσεως οἱ λειτουργίαι τοῦ λόγου μπορεῖ νά συνυπάρχουν.

Ὁ σοφός, ὁ τεχνικός, στὸν Κάντ δὲν περιπίπτουν σὲ ἀνυποληψία, μπορούν νά ἐξακολουθοῦν ν' ἀναζητοῦν τὸ χρῆσιμο, τὸ σχετικὸ καλὸ. Ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νά διατηρῆ τὴν πρωτοβουλία τῶν μεταβολῶν τοῦ Κόσμου, νά τις ἐπιταχύνῃ χωρὶς φόβο. Τὸ ἔργο τοῦ Νεύτωνος ἀξίζει πάντοτε τὸ θαυμασμό: γιατί ν' ἀρνηθοῦμε τὴν πρόοδο πού εἶναι ἱκανὴ νά φέρῃ πλησιέστερα τοὺς κατοίκους τοῦ πλανῆτου μας; Ὁ ἠθικὸς παράγων ὅμως ἔχει πλήρη αὐτονομία. Μόνοι τοὺς οἱ ἐπιστημονικοὶ νόμοι δὲν ἔχουν γι' αὐτὸν καμμία ἀπόλυτη ἀξία, ἀντίθετα μὲ τοὺς νόμους πού δίδει ὁ ἴδιος στὸν ἑαυτό του. Αὐτοὶ οἱ ἠθικοὶ νόμοι πράγματι εἶναι οἱ

μόνοι ἀπόλυτοι, διότι τὸ καθῆκον δὲν μπορεῖ νά ἐπιβληθῆ παρὰ σάν κατηγορηματικὴ προσταγή, ἰσχυρὴ γιὰ ὄλους· ὁ ἄνθρωπος δὲν μπορεῖ νά ἐνεργῆ, παρὰ μὲ τὴν πεποίθησι ὅτι ἀκολουθεῖ μία παγκόσμια ἀρχὴ καὶ ὅτι ἀποκτᾷ ἔτσι τὸ δικαίωμα σ' ἓνα ἀνεπιφύλακτο σεβασμό. Ἀμοιβαίως τὰ ἄλλα λογικὰ ὄντα, προικισμένα μὲ τὰ ἴδια προνόμια, εἶναι ἴσα μὲ αὐτὸν σ' ἀπόλυτη ἀξιοπρέπεια. Δὲν θὰ τὰ ἰδῆ ποτὲ σάν μέσον, ἀλλὰ σάν αὐτοσκοπὸ. Ἡ ἠθικὴ ζωὴ, ἀνωτέρα τῆς βιολογικῆς, δὲν συνδέεται πλέον μαζί τῆς παρὰ μόνον ὀριακά, καθὼς ὁ λόγος ἀσκεῖ πίεσι στὴν αἰσθητικότητα. Ἐξ ἄλλου ἡ ὕλη καλεῖ νά κωδικοποιηθοῦν τὰ ἀμοιβαίως τοὺς ὄρια· ἐδῶ τὰ πρόσωπα εὐχαρίστως ὑποτάσσονται σ' αὐτὸν τὸν κώδικα τοῦ Δικαίου. Στὸ κοσμικὸ θέατρο τὸ πρόσωπο δὲν παρατεῖται τῶν κυριαρχικῶν του δικαιωμάτων. Βλέπομε πῶς ἡ δικαιοσύνη ἀναλαμβάνει νά ὑπολογίξῃ καὶ νά ἀναχαιτίξῃ κάθε κατάχρησι δυνάμεως καὶ τεχνικῆς, καθὼς τίποτε δὲν πρέπει νά ἐμποδίξῃ τὸ ἰδεῶδες μας γιὰ μία συνεχῆ Εἰρήνη. Ἡ ἀντίληψις περὶ τοῦ Θεοῦ, τέλος, ὡς Ἐπερτάτου ὄντος, τοῦ ὁποίου ὁ Υἱὸς ἐνσαρκώνει ἱστορικὰ τὴν αἰώνια ἀγιότητα, μᾶς φωτίζει γιὰ τὴν τέλεια ζωὴ. Θεμελιωμένη στὸ καθῆκον, στὴν ἐνεργοποίησι δηλαδὴ τῶν λογικῶν ἀξιῶν, ἡ Μεταφυσικὴ δὲν ὑπολογίζει ἐδῶ πλέον παρὰ στὴ βαθμιαία ἠθικὴ ἀποκάλυψι τῆς ἰδίας μας φύσεως. Ἀλλὰ, κάθε συνειδησις εἶναι ἱκανὴ γιὰ μία παρόμοια διασαφήνισι κάθε στιγμῆ. Οἱ θεμελιώδεις ἀλήθειαι διατυπώνονται μὲ ὄρους προσωπικοῦς. Κάθε λογικὸν ὄν εἶναι σὲ θέσι νά τις ἀντιληφθῆ ἀπλῶς ἐνεργώντας μὲ ἀξιοπρέπεια. Καμμία ἐξωτερικὴ μεταβολὴ δὲν θὰ μπορούσε νὰ διαταράξῃ τὴ γαλήνη του.

***

Ἐπέμεινα πολὺ σὲ μία τόσο ὠραία θεωρία, διότι μοῦ φαίνεται ὅτι, περ-

νώντας από τὸν **Renouvier** καὶ τὸν **Mounier**, φθάνομε πλησιέστερα πρὸς τὸν χριστιανικὸ ἀνθρωπισμό. Εὐτυχῶς, τὴ στιγμή ἀκριβῶς κατὰ τὴν ὁποία ἡ ἐπιστήμη φθάνει σὲ κορυφές ἀπὸ ὅπου πολλαπλασιάζει τὰ θαύματα πολλοὶ μεγάλοι τῆς ἐπιστήμης φοβοῦνται τὴν Ἐπιστήμη πού ἡ τεχνικὴ τῆς, περισσότερο θεαματικὴ ἴσως, δὲν γεννᾷ ἐν τούτοις τὴν εὐτυχία τῆς Ἀνθρωπότητος.

Ὁ Θεὸς μᾶς ζητᾷ νὰ χρησιμοποιοῦμε τὸ λογικὸ μᾶς γιὰ νὰ ἐπανεξετάζωμε τὶς ἀποκαλύψεις Του. Οἱ γνώσεις πού ἀντλοῦνται ἀπὸ τὴν Ἁγία Γραφή ἔχουν ἐξ ἄλλου ἐμπνεύσει τοὺς κυριωτέρους φιλοσόφους μᾶς. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο τὸ πρόβλημα τοῦ Κακοῦ, στὸ ὁποῖο ἐγγράφεται τὸ σημερινὸ μᾶς πρόβλημα, ἐμφανίζεται στὸν Καντιανισμό γιὰ νὰ ὀρισηθῆ ἐκεῖ ὡς ἡ ἀνταρσία τοῦ αἰσθητοῦ κατὰ τοῦ λόγου, τοῦ παθολογικοῦ κατὰ τοῦ λογικοῦ. Ἀποκαλούμενο ἔκτοτε ριζικὸ κακὸ δὲν ἔχει λιγώτερο τὴν ἴδια σημασία μὲ τὸ προπατορικὸ ἀμάρτημα. Ἡ λογικὴ ἐξέτασις, ἐν τούτοις, παραμορφώνει τὴν ἀποκάλυψιν στὸ κακὸ δὲν διακρίνει πλέον τὴν ἄποψιν τῆς κοινῆς ἐνοχῆς, καθὼς καὶ στὸ καθῆκον καὶ τὸ δικαίωμα διακρίνει κυρίως τὴν ἄποψιν τῆς ἀτομικῆς δικαιοσύνης. Νὰ γιατί ἀπὸ τὴν *caritas* τῶν στωϊκῶν καὶ τὴν καντιανὴ παγκοσμιότητα λείπει ἡ θερμότης ἐκεῖνη πού μᾶς ἐνισχύει τόσο στὶς χριστιανικὲς μᾶς κοινότητες. Ἐπίσης δὲν ἀνέφερα τίποτε ἀκόμη γιὰ τὴ δεύτερα ἰδιότητα τοῦ πνεύματος, τὸ φιλόανθρωπον, πού προσδίδει ἕναν θετικὸ σκοπὸ στὴν ἐλευθερία, τὴν πλήρη ἐκμετάλλευσιν τῆς ἀσκήσεώς τῆς. Πρέπει λοιπόν, ἐὰν θέλωμε νὰ ἐκτιμήσωμε καὶ νὰ ρυθίσωμε τὸ κοσμικὸ καὶ κοινωνικὸ γίνεσθαι, ν' ἀνταρξώμε σὲ μία διπλὴ ἐλευθερία, μία ἀρνητικὴ ἐλευθερία, ἀνασχετικὴ, καὶ μία ἐλευθερία στρατεύσεως στὴν πιὸ μεγάλη ἀγάπη τοῦ Δημιουργοῦ καὶ τῶν πλασμάτων του· ἐὰν οἱ ἐγώισμοί, σκλάβοι τῶν σχετικῶν ἀγαθῶν, προσκρούουν στὸ ἀπόλυτον ἰδεῶδες μᾶς, τότε

θὰ μπορέσωμε νὰ τοποθετήσωμε τὶς πνευματικὲς ἀξίες πάντων ἀπὸ τὶς ζωτικὲς, τόσο εἶναι ἀληθινὸ ὅτι γιὰ νὰ σώζωμε τὴν ψυχὴ μᾶς πρέπει κάποτε νὰ τὴν χάνωμε. Ὁ πόνος εἶναι νόμος γιὰ τὸν πνευματικὸ ἄνθρωπον, καὶ ὁ θρίαμβός του περνᾷ ἀπὸ τὸν Γολγοθᾶ.

Δὲν θὰ μπορούσα νὰ κλείσω αὐτὸ τὸ συμπέρασμα, παρὰ ἐξετάζοντας ἐκ νέου τὶς μεταβολὰς αὐτοῦ τοῦ κόσμου, γιὰ νὰ ὑπολογίσω τὸν κίνδυνον. Ἐὰν πρόκειται γιὰ φυσικὰ δεινὰ, μετεωρολογικῆς τάξεως, εἶναι φανερὸ ὅτι ἡ Ἐπιστήμη εἶναι διαρκῶς περισσότερο ἰκανὴ νὰ τὰ θεραπεύη. Ἀκόμη καὶ ἐὰν τὰ θερμοπυρηνικὰ πειράματα εἶναι δυνατὸν νὰ στοιχίσουν ἐκπλήξεις, ἀξίζει τὸν κόπον νὰ διακινδυνεύωμε, διότι προσφέρουν ἐνέργειες πού δὲν θὰ μπορούσαμε νὰ τὶς στερηθοῦμε· στοὺς φυσικοὺς ἐναπόκειται νὰ ἐνεργήσουν μὲ προφύλαξιν. Ἀκόμη καὶ ἂν ἡ ραδιενέργεια ἀποτελῆ σοβαρὴ ἀπειλὴ γιὰ τὴν ἀναπαραγωγὴ τῶν ὄντων, δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι αὐτὴ ἡ ἀπειλὴ θὰ εἶναι καθαρῶς παροδικὴ καὶ ὅτι ἡ ὀποθεραπεία θὰ περιορίσῃ μία ἡμέρα τὶς βλάβες. Πράγματι, ὅταν θλέπωμε τὴν κλίμακα τῶν μέσων πού θὰ διαθέτη εἰς τὸ ἐξῆς ὁ ἰατρός, ὅπως π.χ. στὴ βακτηριολογία καὶ χάρις στὴν ἀνακάλυψιν τῶν καταλλήλων ἀντιτοξινῶν, τὸ θέαμα τῆς προσωρινῆς ἐλλείψεως προσαρμογῆς δὲν ἐμπνέει κανένα φόβο. Ὅπως ἡ φυματίωσις, ἡ πολιομυελίτις καὶ ὁ καρκίνος θὰ καταπολεμηθοῦν. Σεβόμενοι ἀπολύτως τὴν προσωπικότητα τοῦ ἀσθενοῦς πού δὲν μπορούμε νὰ τὸν μεταχειριζώμεθα σὰν πειραματόζωον, θὰ τὸν περιποιούμεθα περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι καὶ ὁ ἴδιος περιμένει. Ἡ μείωσις τῆς θνησιμότητος συνηγορεῖ γι' αὐτὴν τὴν ἄποψιν.

Διαφορετικὰ συμβαίνει μὲ τὰ ψυχολογικὰ καὶ κοινωνικὰ προβλήματα. Οἱ νευρικὲς διαταραχὲς τοῦ ἀλκοολικοῦ θὰ ἐλαττωθοῦν ὅταν τελειοποιηθῆ ἡ μέθοδος ἀποτοξινώσεώς του. Ἐκτός αὐτοῦ ἡ παιδαγωγικὴ θὰ βοηθήσῃ διδάσκοντας τὴν ἐλευθερία, προ-

ετοιμάζοντας τη νίκη έναντιον αυτής της άθλιας συνηθείας. Το ίδιο και για την υπερέντασι που οφείλεται στο θόρυβο, στην στενότητα των πολυκατοικημένων πόλεων ή στην πύκνωσι των μεταφορικών μέσων· οί ειδικοί πολεοδόμοι θα βοηθήσουν τις προσπάθειές μας. Φοβάμαι περισσότερο τη θλάβη στους νέους που προκαλεί ή άχαλίνωτη προπαγάνδα που τους σεβρίζει όποιοδήποτε είδος τροφής και τους γηράσκει πρόωρα. Το έμπόριο καθιστά έδω τους ύπευθύνους ένόχους για τὰ κατώτερα ένστικτα του άκροατου ή του θεατου. Αυτή ή ψεύτικη έλευθερία, στο όνομα της όποιας ό έφηθος θέλει όλα να τὰ ίδη, όλα να τ' άκούση, όλα να τὰ μιμηθή, καθιστά τó έργο του παιδαγωγου έξαιρετικά δύσκολο. Άπό τó ένα άκρον οί γονείς πέρασαν στο άλλο. Τους πολυ άύστηρους γονείς, για τους όποιους όμιλει ό Gide, διεδέχθησαν οί γονείς του Cocteau, περισσότερο «τρομεροι» από τὰ παιδιά τους. Τό φιλόανθρωπον μπορεί έδω, νομίζω, να μάς δώση την ίσορροπία. Ή φροντίς του άρχηγου της οικογενείας πού, από άγάπη, δέν παραμελεί να είναι έκδηλωτικός ούτε να τιμωρή, μπορεί να έγγηθη για την επανόρθωσι. Άλλά, πριν έπιτύχη, πόσες άποτυχίες δέν θα πρέπει να ύποστη! Ή τέχνη της άναμορφώσεως της ψυχής είναι πολυ πιό κοπιαστική από τη θεραπεία του σώματος. Σ' αυτή την περίπτωση ή «έλευθερία» είναι πολυ εύκολη και ή δικαιολογία έρχεται γρήγορα στα χείλη: «Πρέπει να συγχρονιζώμαστε», έστω, αλλά με κίνδυνο την όμοιομορφία των συνειδήσεων που είναι άκόμη θλιβερώτερη από αυτήν της κατοικίας, των έπίπορων, της μόδας ή των μέσων μεταφοράς. Μαντεύετε πόσο αυτή ή άποπροσωποίησις παραμορφώνει την άναλλοτριώτη ουσία του Άνθρωπου. Έξωτερικά, μπορεί να συγκατατίθεται στις ύλικές μεταβολές· αλλά ή έσωτερική του ζωή επιβάλλει ταύτισι με τον έαυτό του και όχι μίμησι. Έάν ή κοινωνία δέν συνέλθη, δέν θα θεραπεύετε πλέον παρά

ζωά ντυμένα με μπλούτζήνς. Θα πρέπει λοιπόν να γυρίσωμε προς τὰ πίσω, ν' άρνηθοόμε κάθε μοντερνισμό της ζωής; Δέν τó νομίζω. Τό καταλαβαίνετε, ή δημοσιότης, ό πολλαπλασιασμός των διανθρωπίνων επαφών μπορούν πράγματι ν' άναπτύξουν την ουσία του ανθρώπου, όχι μόνον για να διαφυλάξουν, αλλά και για να προαγάγουν τὰ πνευματικά πλούτη. Γι' αυτό οί μοναχοί και οί μοναχές υιοθέτησαν τó ραδιόφωνο, τόν κινηματογράφο, μέσα στα μοναστήρια και ό Πάπας διεβίβασε δια της τηλεόρασεως τó άγγελμά του προς τους κληρικούς για την άσκητική ζωή. Άντι λοιπόν να ύφιστάμεθα μία πρόοδο που δέν είναι δυνατόν ν' άνακληθής, πρέπει να την καταεθύνωμε προς την ψυχή για να την χρησιμοποιή και, καθοδηγουμένη από τη συνείδησι, ή επίσημη θα έκτελέση έργο σωτήριο.

Ό,τι ισχύει για τó άτομο, ισχύει επίσης και για τις μάζες. Άλλά, σ' αυτό τó επίπεδο ή έλευθερία βλέπει να περιορίζεται τελείως ή πρωτοβουλία της. Κάποια μοναξιά προστατεύει τó πρόσωπο, ό Μεσαίων ήξευρε να έκτιμά την αξία της και δια της σιωπής να προαγάγη την προσευχή και την πίστι. Σ' ένα θαυμάσιο βιβλίο που έκυκλοφόρησαν οί έκδόσεις Cerf και που έχει τίτλο «Στην καρδιά των μαζών», ό πατήρ Voillaume, ήγούμενος των «Μικρών Άδελφών του πατρός de Foucauld», μάς διαγράφει τó ιδεώδες της χριστιανικής προσαρμογής στις ένθνικές και κοινωνικές ομάδες. Διαβάζοντάς το, έκπληττόμεθα για τó πόσο ό έρμηίτης του Hoggar είχε λύσει τó πρόβλημα του ιερέως-εργάτου. Αυτός που μία ζωή όλόκληρη ώνειρευόταν μία θρησκευτική οικογένεια, άπέθανε δολοφονημένος πριν αυτή άναφανής. Ή μεγάλη του ιδέα, σύμφωνη με τη διδασκαλία της Ναζαρέτ, ήταν να ίδη τους Άδελφούς του να ζούν μοναχική ζωή, αλλά έκλέγοντας ένα έπάγγελμα που να τους πλησιάζη στους εργάτες· θα κέρδιζαν έτσι τη φιλία τους, χωρίς να συμμερίζωνται τó μίσος τους. Αυ-

τή ή ἐπιθυμία ἐξεπληρώθη τόσο στή Γαλλία, ὅσο καί στήν Παλαιστίνη, στήν Ἀφρική, ὅσο καί στή Νότιο Ἀμερική. Βέβαια, οἱ ἱερεῖς-ἐργάται, τῶν ὁποίων τὸ πείραμα σταμάτησε τελευταίως ἢ Ἐκκλησία, δὲν εἶχαν ἄλλη φιλοδοξία, ἀλλὰ νομίζω ὅτι ὁ Πατὴρ de Foucauld θὰ τοὺς εἶχε ἀρκετὰ προφυλάξει ἐναντίον ἐνὸς κινδύνου γιὰ τὸν ὁποῖο ἐθουρήθη ἢ Ρώμη, συχνὰ δικαιολογημένα: λαϊκὸς ἢ ἱερεὺς, ὁ Μικρὸς Ἀδελφὸς δὲν πρέπει ν' ἀκολουθῆ οὔτε τις ἐχθρότητες οὔτε τις βιαιότητες τῆς τάξεως, ἀλλὰ νὰ παραμένῃ ἐλεύθερος μέσα στή δέσμευσί του. Ὑψίστη κλήσις, δικαιοσύνης καὶ φιλάνθρωπίας, ἀλλὰ ἀντίθετη πρὸς μία ἀμαρτωλὴ φύσι πού θεωρεῖ εὐκολώτερο νὰ μισῆ καὶ μάλιστα νὰ ἐξοντώνῃ τὸν ἄλλον.

Γι' αὐτὸ ἢ πιὸ θλιβερὴ ἀταξία τοῦ αἰῶνος μας, μὲ τὴν ὁποία τελειώνω, εἶναι καταφανῶς ὁ πόλεμος. Ἀπειλεῖ τόσο ἐπιδέξια τὸν Κόσμο μας ὥστε ὁ ἄνθρωπος δὲν ξεύρει πλέον πῶς νὰ ἐκτελῇ ἔργα εἰρηνικά. Ἐδῶ ἀκόμη τὸ κριτήριό τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀγάπης κατευθύνει τὴ λύσι. Μαντεύετε καλὰ ὅτι σκέπτομαι δύο σπουδαῖα προβλήματα: τὸν ἀτομικὸ ἀφοπλισμὸ καὶ τὴν ἀνεξαρτησία ὠρισμένων λαῶν. Θεωρητικά, ὅλοι μας, ἱατροὶ τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς, προτιμᾶμε τὴ διαρκῆ εἰρήνην, σύμφωνα μ' ἓνα Διεθνὲς Δίκαιον. Ἡ δικαιοσύνη τὸ ἀπαιτεῖ, *a fortiori* τὸ φιλάνθρωπον. Ὁ Kant σ' αὐτὸ ἀπέβλεπε, καὶ τελευταῖα ἀκούσαμε τὸν ἱατρὸ Schweitzer καὶ τοὺς διασημοτέρους ἐπιστήμονας νὰ κρούουν ἀκόμη τὸν κῶδωνα κινδύνου. Καὶ ὅμως, στὴ χώρα πού ἀγαπᾷ περισσότερο τὴν οὐδετερότητα, στὴν Ἑλβετία, ἄρχισε φιλονικία μεταξύ τῆς Κυβερνήσεως πού ἐνδιεφέρετο γιὰ τὸν ἀτομικὸ ἐξοπλισμὸ καὶ τῶν ἀγανακτισμένων δημοσιογράφων. Οἱ τεχνικὲς ἀνακαλύψεις ἐπανάφεραν αὐτὸ τὸ θέμα, γιὰ τὸ ὁποῖο ζητῶ συγγνώμη πού θὰ τὸ ἀναφέρω μὲ πολλὰ λίγα λόγια. Φιλόσοφος τῆς δημοσιολογίας, δὲν θὰ ἐπεδίωκα τίποτε καλύτερο παρὰ νὰ ἔχῃ ὁ ἄνθρωπος μία συμπερι-

φορὰ ἀνταξία του, νὰ ἐμπνέῃ τὴν ἐμπιστοσύνη καὶ νὰ τοῦ τὴν ἀνταποδίδουν. Ἀλλὰ, πῶς νὰ μὴ βλέπω ἀκριβῶς τὸν κίνδυνο τῆς καταχρήσεως τῆς ἐμπιστοσύνης; Ποῦ θὰ εἴμαστε ἂν τὸ Ν.Α.Τ.Ο. δὲν περιελάμβανε στοὺς κόλπους του δύο ἀπὸ τὶς τρεῖς πυρηνικὲς δυνάμεις; Ξεύρω ὅτι στὴ Γενεύη οἱ εἰδικοί ἐξετάζουν τὸν ἔλεγχο τῶν ἐκρήξεων. Ἀλλὰ, ἂν ὅλα τὰ ἔθνη, δεσμευμένα μὲ κοινὴ συμφωνία, τηροῦν τὰ συμφωνημένα καὶ δὲν γίνεται πλέον καμμία ἔκρηξις, ποιὸς ἐγγυᾶται στὸν ἐλεύθερο Κόσμο ὅτι δὲν θὰ συγκεντρωθοῦν κλασσικὰ ὄπλα; Ἐξ ἄλλου πῶς μία διεθνὴς κίνησις πού βλέπει στὴν ἀνθρωπίνῃ Ἱστορίᾳ μία συλλογὴ εἰδῶν θ' ἀπαρνηθῆ τὸν ἑαυτὸ της γιὰ νὰ διακηρύξῃ τὴν ἰσότητά τῶν ἀνθρώπων, γιὰ ν' ἀρνηθῆ τὸν οικονομικὸ ντετερμινισμό, γιὰ νὰ παραδεχθῆ ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν τρέφεται μόνον μὲ ἄρτον καὶ γιὰ νὰ παραιτηθῆ πρὸς τὴν καθυπόταξι τῆς ὑδρογείου; Ὅσο αὐτὲς οἱ ἀρχὲς τῆς συλλογικῆς πραγματικῆς ἐλευθερίας καὶ πραγματικῆς φιλάνθρωπίας δὲν εἶναι ἐγγυημένες (θὰ συμβῆ ἄρα γε ποτὲ αὐτό;), οἱ διπλωμάτες μοῦ φαίνονται ἀνίκανοι νὰ προσαρμοσθοῦν σὲ μία τέτοια ἀναταραχὴ τοῦ Κόσμου καὶ ὁ Κόσμος δὲν θὰ μπορέσῃ νὰ μεταμορφωθῆ παρὰ κατὰ τὴν εὐκολωτέρα ἔννοια τῆς φύσεώς μας, κατὰ τὴν ἔννοια τοῦ μίσους, τῆς πονηρίας, τῆς καταπίεσεως. Ἰδιαίτερα ἢ κολακεία τῶν πρωῒμων ἐθνικιστικῶν κινήματων εἶναι δυνατόν νὰ προξενήσῃ τὴ χειρότερη δουλεία, πρῶτα-πρῶτα στοὺς λαοὺς πού ὠθοῦνται στὴν ἐπαναστάσι. Ἡ στρατιωτικὴ ἀνεπάρκεια μπορεῖ λοιπὸν νὰ μᾶς στοιχίσῃ φοβερὲς ἐξεγέρσεις. Ἐπίσης, ἕνας Ἀγγλὸς φιλόσοφος, ὁ Russel, παραδέχεται, ὅτι, χωρὶς τὸν πόλεμο ἢ χωρὶς τὴν παρασκευὴ γιὰ νὰ τὸν ἀποφεύγωμε, εἶναι δυνατόν νὰ καταλήξωμε γρήγορα σὲ ὑποδούλωσι τοῦ ἐλευθέρου Κόσμου· δὲν διστάζει ν' ἀναγνωρίσῃ ὅτι ὁ Ἀνθρώπος δὲν θὰ ἔχῃ πλέον τὴν ἐλευθερία του. Τοῦλάχιστον δὲν θὰ ἔχῃ καταστρέψει τὸν πλανήτη

μας. "Εστω, παρατηρεῖ ὁ Jaspers, ἀλλὰ θὰ ἔχη χάσει τὴ δικαίωσι τῆς ζωῆς του: τὴν πίστι σ' αὐτὴ τὴν ἐλευθερία. Σ' αὐτὸ τὸ σκληρὸ δῆλημα προσκρούει ὁ χριστιανικὸς περσοναλισμός. Βέβαιος γιὰ τὴν προτεραιότητα τοῦ Ἄγαθοῦ τῆς ψυχῆς ἐπὶ τῶν ἀγαθῶν τοῦ σώματος, ὁ Ἄνθρωπος ὀφείλει ἐν τούτοις ἀπὸ φόβο νὰ δεχθῆ τὴν ἀνατροπὴ τῶν ἀξιῶν καὶ ν' ἀπαρνηθῆ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτὸ του; Στὰ συνέδρια ἀνθρωπιστικῶν μελετῶν, ὅπου λαμβάνεται φροντὶς νὰ ἐμφανισθοῦν οἱ πραγματικὲς δυνάμεις τοῦ Ἄνθρώπου, δὲν νομίζετε ὅτι τὸ θάρρος τοῦ μάρτυρος σύμφωνα μὲ τὸ παράδειγμα τοῦ Ἰη-

σοῦ Χριστοῦ παραμένει ἡ μόνη ἀρετὴ ἱκανὴ ν' ἀντιμετωπίσῃ τὴν πλέον δραματικὴ ἀνταραχὴ αὐτοῦ τοῦ Κόσμου; "Ἄς μὴν εἴμαστε φειδωλοὶ σὲ ἐπικλήσεις σωφροσύνης πρὸς τοὺς εἰδικοὺς τῶν διαφόρων ἐνεργειῶν. "Ἄς παραμένωμε ἀνθρώπινοι, ἀλλὰ χωρὶς νὰ λησμονοῦμε ὅτι ἡ Γῆ εἶναι μία διάβασις πρὸς τὸν Οὐρανό. Τὸ τέλος τοῦ Κόσμου δὲν εἶναι μεταφυσικὸ κακὸ, ἀλλὰ μία νέα Παρουσία, ἡ Παρουσία.

MARCEL MERY

Καθηγητὴς τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς
τῆς Aix-en-Provence

Ἀπόδ : Κ. Δ. Σηλιωτακοπούλου

«ΣΚΟΠΩΝ ΣΕΑΥΤΟΝ...»

«Σκοπῶν σεαυτὸν μὴ καὶ σὺ πειρασθῆς».
(Γαλ. στ' 1).

Σωπαίνουν πιά οἱ νυχτοπαρορίτες γρύλοι
τῶν ἀστεριῶν ἀνάλιωσε τ' ἀσήμι
χρυσάφι τῶρα ὁ καθρέφτης τοῦ γιालοῦ
ὁ ἥλιος
σκορπάει, σὰ ρόδι ὀλανοιγμένο,
χιλιάδες σπόρους χρυσοστριανταφυλλένιους...

Κι ἡ Πολιτεία, σὲ λίγο, θὰ Ξυπνήσει
—σπαραχτικὴ, παλύθουη, τσιμεντένια—
τὴν ἄρμονία τῆς νύχτας νὰ λογχίσει.
Ἄπὸ τὰ σφαλίστὰ πορτοπαράθυρα,
ἀπὸ τοὺς τίτλους τῶν ἐφημερίδων,
ἀπὸ τὰ ὄνειρα — χάρτινα πλοῖα — τῶν παιδιῶν

στὶς φτωχογειτονιές,
θὰ ξεχυθοῦν — μυριάδες — οἱ ἐγκόσμιοι
νεκροί,

ὅμοιοι μ' ἀνταριασμένο πέλαγο,
τὰ βήματά σου νὰ συνθλίβουν γιὰ τὴ Δαμασκό,
τὴν τρυφερὴ στιγμὴ σου νὰ κουρσέψουν...

Κι εἶσαι, σ' αὐτὴ τὴν Πολιτεία τὴν ἀπόκοτη,
ἀπὸ ἀνεμοπόδαρη φωτιά πολιορκημένο δάσος.
Κι εἶν' ἔτοιμη μπροστά σου νὰ χυμῆξει,
θανατερή, ἀτσάλινη, ἡ στιγμὴ τῆς ἀπωλείας
—ὅπως θιγλίζει τὸ γεράκι κι ἀεροζυγιάζεται
κι ὀρμᾶ στὴ σταχτοπράσινη, θαλαντωμένη
σαύρα,

στὸ κάμα τοῦ Ἄλωνάρη...

Τῶν ἀστεριῶν ἀνάλιωσε τ' ἀσήμι...
Κι ἡ Πολιτεία Ξυπνάει πολύθουη,
μὲ τὴν ψυχὴ τῆς τσιμεντένια...
Κοίτα, λοιπόν, νὰ γρηγορεῖς,
μὲ τὸ λυχνάρι σου ἀναμμένο
—τούλάχιστον, ὅσο ὑπάρχουν πλάϊ σου
ἄνθρωποι!...

ΝΙΚΟΣ ΤΥΠΑΛΔΟΣ

Η ΤΕΧΝΗ ΤΟΥ ΔΟΜ. ΘΕΟΤΟΚΟΠΟΥΛΟΥ

Ένας από τους μεγαλύτερους ζωγράφους των νεωτέρων χρόνων και ίσως ο μεγαλύτερος και πνευματικώτερος καλλιτέχνης των αιώνων, είναι ο Κρής Δομήνικος Θεοτοκόπουλος. Αξίζει λοιπόν να μελετήσωμεν τὸ ἔργον καὶ τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς τέχνης του, ἰδίως μάλιστα εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὰ κίνητρα τῆς καλλιτεχνικῆς του ἐμπνεύσεως.

Ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἔργον τῶν μεγάλων καλλιτεχνῶν δὲν ἀφορᾷ ἀπλῶς τὴν Ἱστορίαν, ἐνδιαφέρει κάθε μορφομένον ἄνθρωπον. Διότι οἱ μεγάλοι καλλιτέχνη καὶ διανοηταὶ ἐκφράζουσιν τὰς πνευματικὰς τάσεις τῆς ἐποχῆς των, δημιουργοῦν νέας ιδέας καὶ ἀξίας, προάγουσιν τὰς τέχνας καὶ τὰ γράμματα. Αὐτοὶ ἀποτελοῦν τὰ πνευματικὰ θεμέλια τοῦ πολιτισμοῦ, μετὰ τὰ ἔργα των ζοῦν αἰωνίως καὶ καθοδηγοῦν τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὸν δρόμον τῆς πνευματικῆς ζωῆς καὶ δημιουργίας. Μελετῶντες τὸ ἔργον καὶ τὴν ζωὴν των, ἐμπνεόμεθα ἀπὸ τὰς ιδέας, τὰς ὁποίας ἐξέφρασαν, μεταφερόμεθα εἰς ἕνα ἄλλον κόσμον πνευματικόν, τοῦ ὁποίου ἡ αἴγλη καταναγάζει τὴν ψυχὴν μας μετὰ ἀνέσπερον φῶς, τὴν ἐξευγενίζει καὶ τὴν μορφώνει.

Ἡ μελέτη τοῦ ἔργου τοῦ Γκρέκο ἐπιβάλλεται εἰς ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας, ὄχι μόνον διὰ σκοποῦς αἰσθητικῶν καὶ μορφωτικῶν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ λόγους ἐθνικῆς ὑπερηφανείας καὶ φρονηματισμοῦ. Διότι σήμερον ὁ Γκρέκο μελετᾶται καὶ θαυμάζεται ἀπὸ ὅλον τὸν κόσμον. Ὁ Γκρέκο εἶναι ὁ ἐκπρόσωπος τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν Ἀναγέννησιν, ἕνας ἀπὸ τοὺς κορυφαίους καλλιτέχνας τῆς περιφήμου ἐκείνης ἐποχῆς — μερικοὶ μάλιστα τὸν θεωροῦν ὡς τὸν μεγαλύτερον καλλιτέχνην τῆς Ἀναγεννήσεως, — ὁ ὁποῖος ἐτίμησεν εἰς τὸ ἐξωτερικόν τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα. Μελετῶντες τὸ ἔργον του βλέπομεν τὴν προσφορὰν τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν τέχνην τῆς Ἀναγεννήσεως, συγκρίνομεν

τὰς ἀρετὰς τῆς βυζαντινῆς τέχνης μετὰ τὰ ἐπιτεύγματα τῆς Ἀναγεννήσεως καὶ μένομεν ἐκπληκτοὶ ἐμπρὸς εἰς τὴν θαυμασίαν σύνθεσιν τῶν δύο τούτων τεχνοτροπιῶν, τὴν ὁποίαν ἐπιτυγχάνει ὁ μεγαλοφθὴς Κρής καλλιτέχνης.

Πράγματι, αὐτὸ εἶναι τὸ κατόρθωμα τοῦ Θεοτοκοπούλου, ὅτι δηλαδὴ ἔσπασε τὰ δεσμὰ τῆς βυζαντινῆς παραδόσεως, χωρὶς νὰ ὑποδουλωθῇ εἰς τὴν τεχνοτροπίαν τῆς Ἀναγεννήσεως. Ἐπῆρεν ὅ,τι καλλιτέρον ἠμποροῦσε καὶ ἀπὸ τὰς δύο τέχνας καὶ ἐδημιούργησεν ἰδικὴν του τέχνην, πρωτότυπον καὶ θαυμαστήν. Ἀλλὰ τὴν πνευματικὴν του ἐξέλιξιν καὶ τὴν διαμόρφωσιν τῆς καλλιτεχνικῆς του προσωπικότητος θὰ ἐννοήσωμεν, ἀφοῦ ἐξετάσωμεν δι' ὀλίγων τὴν ζωὴν του.

***

Ὁ Γκρέκο ἐγεννήθη εἰς τὸν Χάνδακα (τὸ Ἡράκλειον) τῆς Κρήτης τὸ 1541, ὅπως βεβαιώνει ὁ ἴδιος εἰς τὴν Ἱερὰν ἐξέτασιν τὸ 1582, ὅπου παρέστη ὡς διερχομενὸς ἐνὸς Ἑλληνικοῦ ὑποδίκου, ὁ ὁποῖος δὲν ἐγνώριζεν Ἱσπανικά. Ὁ Ἀχ. Κύρου, λέγει ὅτι κατήγετο ἀπὸ τὸ χωριὸν Φόδελε τοῦ Ἡρακλείου. Ἀλλ' ὁ ἱστοριοδίφης Μέρτζιος ἀπέδειξεν ὅτι κατήγετο ἀπὸ τὸ Ἡράκλειον. Ὀνομάζετο Δομήνικος καὶ ὄχι Κυριάκος, ὅπως εἶπαν μερικοὶ. Τὸ ὄνομα τοῦτο ἐσηθηθίζετο τότε εἰς τὴν Κρήτην, ἢ ὁποία κατείχετο ἀπὸ τοὺς Ἑνετούς. Ὁταν κατόπι ἐπῆγεν εἰς τὴν Ἰταλίαν ὀνομάσθη Γκρέκο, διότι τὸ ὄνομά του ἦτο μακρὸν καὶ δὲν ἠδύναντο νὰ τὸ μάθουν οἱ ξένοι. Ἐξ ἄλλου εἰς τὴν Ἰταλίαν ἐκάλουσιν τοὺς καλλιτέχνας ἀπὸ τὴν πατρίδα των. Π.χ. ὁ Βερονέζε ἀπὸ τὴν Βερόνα κ.ο.κ. Ὁ ἴδιος ὑπέγραφε τὰ ἔργα του πάντοτε ἑλληνικὰ «Δομήνικος Θεοτοκόπουλος, Κρής, ἐποίησιν».

Ἐμορφώθη εἰς τὴν μονὴν τῆς Ἁγίας

Αικατερίνης του Ήρακλείου, η οποία ήτο μετόχιον της Μονής του ὄρους Σινᾶ. Ἐκεῖ ἐδιδάχθη ἑλληνικά γράμματα καὶ βυζαντινὴν τέχνην, διότι ὑπῆρχε καὶ ἐργαστήριον ζωγραφικῆς. Ἐπεκράτει τότε ἐκεῖ ἡ λεγομένη Κρητικὴ Σχολή, ἡ ὁποία δίδει βαθεῖαν πνευματικότητα εἰς τὰ πρόσωπα, ἐνίοτε μάλιστα τὰ παραμορφώνει, τὰ κάμνει λιπόσαρα, ἀσκητικά, ἀκριβῶς διὰ τὴν τονίση τὸν ὑπερφυσικὸν χαρακτήρα καὶ τὸ πνευματικὸν βάθος τῶν.

Ἐντύπωσι τοῦ ἔκαμαν οἱ ὑπερήφανοι ἄγγελοι μὲ τὰ τεράστια περά, οἱ στρατιωτικοὶ ἄγιοι μὲ τὰς ὠραίας ἐνδυμασίας καὶ τὸ γενναῖον παράστημά τῶν, ἡ γλυκεῖα καὶ μελαγχολικὴ μορφή τῆς Θεοτόκου. Ποτε δὲν θὰ λησμονήσῃ τὰς ζωγράφους αὐτὰς ἐντυπώσεις τῆς νεότητός του.

Ἡ βυζαντινὴ τέχνη θὰ δώσῃ τὰς πρώτας αἰσθητικὰς συγκινήσεις καὶ ἀνατάσεις εἰς τὸν Θεοτοκόπουλον, ἀλλὰ δὲν θὰ ικανοποιήσῃ πλήρως τὴν ψυχὴν του. Ἡ πνευματικὴ του ἀνησυχία καὶ ὁ πόθος πρὸς τελειοποίησιν, θὰ τὸν ἀναγκάσῃ νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Ἱταλίαν, διὰ τὴν γνωρίσῃ τὴν τέχνην τῆς Ἀναγεννήσεως. Περὶ τὰ τέλη τοῦ 1566, ὅταν ἦτο πλέον 25 ἐτῶν καὶ ὄριμος καλλιτέχνης «μαῖστρος καὶ Σγουράφος», ὅπως ὠνομάζετο, δηλαδὴ διδάσκαλος τῆς ζωγραφικῆς, ἐπῆγεν εἰς τὴν Βενετιάν, ὅπου ὑπῆρχαν καὶ πολλοὶ ἄλλοι Ἑλληνογενεῖς ζωγράφοι, λόγοι καὶ ἔμποροι.

Ἐκεῖ ἐσπούδασε τὴν τέχνην τοῦ Τιτοῖαν, τοῦ Τιτορέντο καὶ τοῦ Βερονέζε. Ἀπὸ αὐτοὺς ἔμαθε τὸν πλοῦτον καὶ τὴν ποικιλίαν τῶν χρωμάτων, τὴν προοπτικὴν καὶ τὸν πλοῦτον τῆς διακοσμῆσεως. Δὲν τοῦ ἤρρεσεν ὁμοίως ὁ ἀκρατος ρεαλισμὸς τῆς Ἀναγεννήσεως ἢ βυζαντινὴ ψυχὴ τοῦ ζητεῖ κάτι ἀνώτερον, πνευματικώτερον.

Μετὰ τέσσαρα χρόνια (τὸ 1570) ἔρχεται εἰς τὴν Ρώμην, ὅπου συνεδέθη μὲ τὸν κορυφαῖον μικρογράφον Ἰούλιον Κλόβιον καὶ τὸν περιφημον προστάτην τῶν τεχνῶν Καρδινάλιον Ἀλ. Φαρνέζε, καθὼς καὶ μὲ τὸν βιβλιοθηκᾶριόν του Ὁρσίνι. Μία ἐπιστολὴ τοῦ Κλόβιο πρὸς τὸν Φαρνέζε, ἀπὸ 16-11-1570, συνιστᾷ τὸν Θεοτοκόπουλον λέγων ὅτι «εἶναι ἀπὸ τοὺς ὀλίγους, οἱ ὁποῖοι διακρίνονται εἰς τὴν ζωγραφικὴν καὶ ἐκτὸς τῶν ἄλλων ἔκαμε μίαν αὐτοπροσωπογρα-

φίαν του, ἡ ὁποία ἐξέπληξεν ὅλους τοὺς ἐδῶ ζωγράφους τῆς Ρώμης». Φαίνεται ὅτι ἀπὸ τὴν πρώτην στιγμὴν τὸ ἔργον τοῦ Κρητὸς καλλιτέχνου ἐδημιούργησεν ἑκπληξιν καὶ θαυμασμόν. Ὁ ἴδιος ὁμοίως δὲν μένει ἰκανοποιημένος, «τίποτε δὲν μὲ ικανοποιεῖ», γράφει εἰς τὸ ὄπισθεν μᾶς εἰκόνας τῆς Παναγίας καὶ τῆς Ἐλισάβετ. Εὐρίσκειται ἀκόμη εἰς τὸ στάδιον τῶν ἀναζητήσεων. Ἐξ ἄλλου εἶχε παρέλθει ἡ πρώτη ἀκμὴ τῆς Ἀναγεννήσεως εἰς τὴν Ρώμην καὶ ἐπεκράτει ἡ ξηρὰ τεχνικὴ τῶν μανιεριστῶν, ἡ ὁποία δὲν τοῦ ἤρρεσεν.

Ἐτόλμησε μάλιστα νὰ ἀμφισβητήσῃ καὶ τὴν καλλιτεχνικὴν ἀξίαν τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου, τοῦ ὁποίου ἀπεστρέφετο τὸν παγανισμόν, τὸν ὑπερβολικὸν τονισμόν τῆς σαρκὸς καὶ τὰ γυνὰ σώματα. Ὅταν ἐσκέπαζαν μερικὰς μορφὰς ἀπὸ τὴν Β' παρουσίαν τοῦ Μ. Ἀγγέλου εἰς τὴν Capella Sixtina, τὰς ὁποίας ὁ Πάπας Πίος εἶχε χαρακτηρίσει ὡς ἀσέμνους, ὁ Γκρέκο εἶπεν ὅτι «ἂν ὅλον τὸ ἔργον τοῦ Μ. Ἀγγέλου κατεστρέφετο, ἦτο ὁ ἴδιος ἄξιος νὰ τὸ ἐκτελέσῃ εἰς νέον μὲ εἰλικρινεῖαν καὶ σεμνότητα καὶ κατὰ τρόπον, ὁ ὁποῖος δὲν θὰ ὑστερῇ καθόλου ἀπὸ καλλιτεχνικῆς ἀπόψεως».

Εἰς ἄλλον ἐδήλωσεν ὅτι: «ὁ Μ. Ἀγγέλος ἦτο καλὸς γλύπτης, ἀλλὰ δὲν ἤξερε νὰ ζωγραφίξῃ». Αὐτὸ ἐδημιούργησεν δυσαρεσκείας καὶ δυσμενὲς κλίμα εἰς τὴν Ρώμην. Ἦδη ὁμοίως ἔχει ἀρχίσει νὰ εὐρίσκη τὸν δρόμον του ἀναζοῦν μέσα του αἱ ἀναμνήσεις τῆς βυζαντινῆς τέχνης ἀπὸ τὴν νεότητά του καὶ ἀνιχνεύονται μὲ τὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα ἐδιδάχθη ἀπὸ τὴν Ἱταλικὴν Ἀναγέννησιν. Ἐνα ἐξαίσιον φῶς ἐξέλαμψε μέσα του. Ἐνα ἀνοξιᾶτικον πρωτὸ ὁ φίλος του Ἰούλιος Κλόβιο τὸν εὗρε κλεισμένον εἰς τὸ δωμάτιόν του· τὸν εἶπε νὰ ὑπάγουν περίπατον ἔξω εἰς τὸν ἥλιον· ὁ Γκρέκο ἀρνεῖται, διότι λέγει τὸ ἐξωτερικὸν φῶς ἐμποδίζει τὸν ἥλιον ὅπου ἔχω μέσα μου νὰ λάμψῃ». Ἦδη ἔχει ἀφήσει τοὺς φίλους καὶ τὰς κοινωνικὰς συναστροφὰς καὶ ἔχει πέσει εἰς τὴν περισυλλογὴν καὶ τὸν στοχασμόν διὰ τὸ νόημα τῆς τέχνης.

Ἡ δὴλωσις του διὰ τὸν Μ. Ἀγγέλον ἐδημιούργησε δυσμενὲς κλίμα δι' αὐτὸν εἰς τὴν Ρώμην. Διὰ τοῦτο μετ' ὀλίγον, τὸ

1572, φεύγει εις τὴν Ἰσπανίαν, ἴσως κατόπιν προσκλήσεως πρὸς εἰκονογράφησιν τοῦ ναοῦ τοῦ Ἑσχοριάλ. Μετ' ὀλίγα ἔτη ὁ βασιλεὺς Φίλιππος τοῦ ἀναθέτει τὸ μαρτύριον τοῦ Ἁγίου Μαυρικίου. Τὸ ἔργον δὲν ἤρρεσεν εἰς τὸν βασιλεῖα καὶ ἀνετέθη εἰς ἄλλον. Ὁ Greco ἔφυγε τότε ὀριστικῶς ἀπὸ τὴν Μαδρίτην (1577) καὶ ἐπῆγε εἰς τὸ Τολέδον, ὅπου θὰ ἐργασθῆ μέχρι τέλους τῆς ζωῆς του (1614). Ἐκεῖ ἀπέκτησε πολλοὺς φίλους (ἐξέχοντας λογίους, κληρικούς καὶ ἄρχοντας). Ἐπανδρεύθη μίαν Ἰσπανίδα καὶ ἀπέκτησεν ἕνα υἱόν, ὁ ὁποῖος ἔγινε ζωγράφος, ὄχι σπουδαῖος.

Ὁ Greco ἔζησεν εἰς τὸ Τολέδον μίαν ζωὴν πολυτελεῆ, ὡς ἄρχων. Τοῦ ἤρρεσε νὰ γευματίζῃ μὲ ἤχους μουσικῆς, διὰ τοῦτο ἐπλήρωσε μουσικούς διὰ νὰ παίζουσαν κατὰ τὴν ὥραν τοῦ φαγητοῦ του. Ὡς καλλιτέχνην ἐξετιμῆθη δεόντως καὶ ἐθαυμάσθη ἀπὸ ὅλους. Ἐζῆσε πλούσιος καὶ ἀπέθανε πτωχός. Ἄφισε μόνον μερικά βιβλία, τὰ ὁποῖα φανερόνουν ὅτι ἠγάπα καὶ ἐμελέτα κυρίως τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνας συγγραφεῖς, τὴν Βίβλον καὶ τοὺς νεωτέρους Ἰταλοὺς λογοτέχνας.

★ ★ ★

Τὸ ἔργον τοῦ Greco ἐθαυμάσθη καὶ ἐτιμῆθη ἐν ὄσῳ ἔζη ὁ καλλιτέχνης. Μετὰ τὸν θάνατόν του ὁμως παρεγνωρίσθη καὶ παρημελήθη ἐπὶ δύο περίπου αἰῶνας. Οἱ ἄνθρωποι δὲν κατενόουν τὰ ἔργα του.

Πολλοὶ βλέποντες τὰ μακρὰ σώματα τῶν πινάκων του, ἐνόμισαν ὅτι ἦτο παράφρων ἢ ὅτι ἔπασχεν ἀπὸ ἀστιγματισμὸν καὶ ἐβλεπε τὰ πράγματα παραμορφωμένα. Ἄλλ' αὐτὸ ἀποδεικνύεται ἀσύστατον, διότι εἰς μερικά του ἔργα, ὅπου τὸ θέλει, παριστᾷ τὰ πρόσωπα μὲ τὰς πραγματικὰς τῶν ἀναλογίας. Ὁ αἰσθητικὸς Μωρίς Μπαρζις τὸν ἀπεκάλεσε «τὸ αἶνιγμα τοῦ Τολέδο». Κατὰ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἤρχισεν νὰ μελετᾶται σοβαρῶς τὸ ἔργον του καὶ νὰ γίνεται ἀντικείμενον θαυμασμοῦ. Πρῶτος ἐπρόσεξε τὸ ἔργον του ὁ ζωγράφος Θεόφιλος Γκωπιέ καὶ ὁ Ἰσπανὸς αἰσθητικὸς Κόσσιο. Ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας πρῶτος ἐμελέτησεν αὐτὸ ὁ λογοτέχνης Δ. Βικέλας καὶ κατόπιν ὁ Ἀχ. Κύρου κ.ἄ. Σήμερον τὸ

ἔργον τοῦ Greco μελετᾶται καὶ θαυμάζεται ἀπὸ ὅλον τὸν κόσμον.

Θεωρεῖται πρόδρομος τοῦ Ἐξπρεσσιονισμοῦ, ὅλοι δὲ προσπαθοῦν ν' ἀνακαλύψουν τὰ μυστικὰ τῆς τέχνης του.

Ἡ τέχνη τοῦ Greco δὲν δύναται νὰ κατανοηθῆ καὶ νὰ ἐξηγηθῆ χωρὶς τὴν γνώσιν τῆς βυζαντινῆς τέχνης. Διότι εἰς τὸ πνευματικόν του βάθος ὑπάρχει ἡ βυζαντινὴ ἔμπνευσις. Ὅσα καὶ ἂν εἶδε καὶ ἂν ἔμαθεν εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Ἰσπανίαν δὲν ἠλλαξάν τὸν πνευματικόν του προσανατολισμόν. Ἡ βαθεῖα πνευματικότης τῆς βυζαντινῆς τέχνης, τὸ οὐράνιον κάλλος, ὁ ὑπερφυσικὸς κόσμος, ἡ θρησκευτικὴ ὁπτασία θὰ μείνουν τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τῶν ἔργων του, τὰ ὁποῖα ἐκληρονόμησεν ἀπὸ τὴν βυζαντινὴν παράδοσιν. Ἀπὸ τὴν ἰταλικὴν Ἀναγέννησιν θὰ πάρῃ τὰ ἔντονα χρώματα, τὴν προοπτικὴν, τὸ κάλλος, τὴν ποιικιλίαν τῆς διακοσμῆσεως καὶ τὸν ρεαλισμόν· δὲν θὰ μείνῃ ὁμως εἰς τὴν ρεαλιστικὴν ἀναπαράστασιν τῆς πραγματικότητος· θὰ τῆς δώσῃ βάθος καὶ νόημα. Τὰ πρόσωπα θὰ ἔχουν μίαν ἀνάτασιν, θὰ κυττάζουν πρὸς τὸν οὐρανόν, τὸ σῶμά των θὰ ἐπιμηκύνεται ὡς φλόγα πρὸς τὰ ἑπάνω. Ἡ ὅλη ἔκφρασις των θὰ φανερώσῃ θρησκευτικὴν ἔκστασιν καὶ πίστιν. Τὸ φῶς θὰ εἶναι ἐλαφρόν, ὥστε νὰ μὴ τονίζεται τὸ βάθος κυρίως, ἀλλὰ αἱ μορφαί· τὸ φῶς τοῦτο ὁμοιάζει μὲ αἶνιον, πνευματικὸν φῶς, τὸ ὁποῖον φωτίζει ἀπὸ μέσα τὰ σώματα τῶν εἰκόνων του ἢ ἀπὸ τὸν οὐρανόν. Τὰ χρώματα ἔντονα θὰ ὑπογραμμίζουσαν τὴν πνευματικότητα τῶν μορφῶν. Τὰ σώματα φαίνονται ὡς ἀέρινα, ὡς ἐκτυπώματα τῆς ψυχῆς, ἢ ὁποῖα τείνει πρὸς τὸν οὐρανόν. Ὅσο προχωρεῖ εἰς τὴν ἡλικίαν ὁ καλλιτέχνης, τόσο μακρότερα γίνονται τὰ σώματα, τόσο ἔντονωτέρα ἢ ἀγωνία τῶν μορφῶν καὶ ἡ ἀνάτασις πρὸς τὸν οὐρανόν. Ὁ Θεοτοκόπουλος ἀποφεύγει τὰς ἀκρότητας τῆς Ἀναγεννήσεως (παράστασις γυμνοῦ, τονισμὸς τῆς σαρκὸς καὶ τῆς χαρᾶς τῆς ζωῆς), συνθέτει τὰ γόνιμα στοιχεῖα αὐτῆς μὲ τὰ βυζαντινὰ πρότυπα καὶ τὸν Ἰσπανικὸν μυστικισμόν καὶ ρωμαντισμόν καὶ δημιουργεῖ μίαν ἐξαισίαν τέχνην, τὴν ὁποῖαν θὰ θαυμάζουσαν οἱ αἰῶνες. Καὶ ὅλα αὐτὰ ὀφείλονται εἰς τὴν μεγαλοφυΐαν τοῦ

δαιμονίου Κρητικού, ὁ ὁποῖος ἠθέλησε νὰ ἐκφράσῃ μὲ τὴν τέχνην του τὰ κυριώτερα ἰδανικὰ τοῦ ἀνθρώπου. Τὸν εἶπαν πρόδρομον τοῦ ἐξπρεσιονισμοῦ. Ὁμοιάζει βέβαια μὲ αὐτούς, ἀλλὰ καὶ διαφέρει, διότι ἔχει πνευματικὸν βάθος. Ὁ ἴδιος ἔλεγεν ὅτι ἡ ζωγραφικὴ δὲν εἶναι τεχνικὴ, δηλαδὴ συνταγαὶ καὶ κανόνες, ἀλλὰ ἄθλος, ἔμπνευσις, ἐνέργεια ἀπολύτως προσωπικὴ.

Τὸ παράδειγμά του θὰ διδάσκη τοὺς καλλιτέχναις καὶ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους

ποῖον εἶναι τὸ ὑψηλὸν νόημα τῆς τέχνης. Ἡ δόξα του δὲ θὰ μείνῃ αἰωνία, ὅπως εἶπε εἰς ἓνα ποίημά του πρὸς τιμὴν του λίγγο μετὰ τὸν θάνατόν του ὁ Ἴσπανὸς φίλος του Παραβιθίνο: «Ἡ Κρήτη τοῦδωσε τὴ ζωὴν, καὶ τὴν τέχνην τὸ Τολέδο, καλλίτερη πατρίδα, ὅπου ἀρχίζει μὲ τὸν θάνατο νὰ φθάσῃ στὴν αἰωνιότητα».

B. ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΣ

ΠΑΡΟΥΣΙΑ

Ἄν ζηλεύω τοὺς ἀγιογράφους
μὲ τὰ ἀσκητικὰ δάχτυλα,
εἶναι γιατί ζωγραφίζου
τὸ Θεὸ στὰ πρόσωπα τῶν Ἁγίων.
Γιὰ κεῖνα τὰ φωτιστέφανα
ποὺ κάνουν τὰ σώματα φῶς⁽¹⁾.
Γιὰ κείνους τοὺς ἀγγέλους
μὲ τὰ ἀνθρώπινα πρόσωπα...

Ἄν ζηλεύω τοὺς ἀγιογράφους
μὲ τὰ ἀσκητικὰ δάχτυλα,
εἶναι γιατί βλέπουν τὴν Εἰκόνα τοῦ Θεοῦ
μέσα ἀπὸ τὸν καθρέφτη.
Εἶναι γιατί ξέρουν νὰ διαβάξουν
ἐκεῖνο τὸ «ποιήσωμεν ἄνθρωπον
κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν».

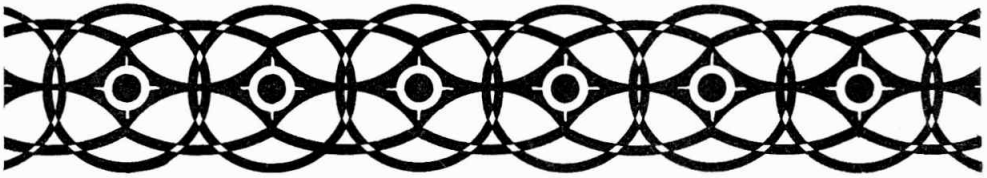
Ἄγιε Σεραφεῖμ τοῦ Σάρωφ⁽²⁾,
βοήθησέ με νὰ χαιρετῶ τὴν Παρουσία Του
καλημερίζοντας τοὺς ἀνθρώπους.

ΝΙΚΟΣ ΑΡΒΑΝΙΤΗΣ

(1) Ὁ Κύριος εἶπε: «Ἦμεῖς ἐστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου» (Ματθ. ε' 14).

(2) Ὁ Ἅγιος Σεραφεῖμ τοῦ Σάρωφ ἔβλεπε στὰ πρόσωπα τῶν ἀνθρώπων τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ καὶ χαιρετοῦσε τὴν παρουσία Του, λέγοντάς τους: «χαρὰ μου!».

N. A.

Η ΔΟΚΙΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΥΠΑΚΟΗΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΓΩΓΗΝ

Ἡ ἐξωτερικὴ πειθαρχία συνίσταται κυρίως εἰς τὴν ὑποταγὴν εἰς ἕνα ἐξωτερικόν, ἑτερόνομον κανόνα, τὸν ὁποῖον ἐπιβάλλει ἡ κοινωνικὴ ζωὴ τοῦ ατόμου. Προϋποθέτει λοιπόν, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ἄτομον τὸ ὁποῖον ὑποτάσσεται, τὸν κανόνα καὶ τὸ πρόσωπον ποῦ ἔχει ὡς ἀποστολὴν νὰ τὸν καταστήσῃ σεβαστόν. Πρέπει ἐπομένως, ἀπὸ παιδαγωγικῆς ἀπόψεως, ν' ἀντιμετωπισθοῦν δύο προβλήματα τὰ ὅποια θέτει ἡ ἐξωτερικὴ πειθαρχία ἢ στάσις τοῦ παιδιοῦ ἀπέναντι τοῦ κανόνος, ἡ ὑπακοὴ δηλαδή ἢ ἡ ἀνυπακοὴ καὶ ἡ τεχνικὴ τοῦ παιδαγωγοῦντος διὰ νὰ ἐπιτευχθῇ ὁ σεβασμὸς τοῦ κανόνος.

Ἡ ἐλευθέρω δραστηριότης κάθε ἀνθρώπου περιορίζεται ἀπὸ τὸν κανόνα, σκοπὸς τοῦ ὁποίου εἶναι νὰ διατηρῇ τὴν τάξιν εἰς τὴν προσωπικὴν καὶ τὴν κοινωνικὴν ζωὴν. Ἀπὸ αὐτὸν τὸν νόμον εἶναι φυσικὸν νὰ μὴν ἐξαιρηθῆται τὸ παιδί, τὸ ὁποῖον εὐθὺς ἀπὸ τῆς γεννήσεώς του ἐντάσσεται εἰς μίαν ὀμάδα καὶ ὀφείλει νὰ ὑποτάσσεται εἰς τοὺς κανονισμοὺς ποῦ διαφυλάττουν τὴν τάξιν αὐτῆς τῆς ὀμάδος. Θὰ εἶναι μία μηχανικὴ ὑποταγὴ εἰς τὴν ἀρχήν, μία ἄσκησις ἢ ὅποια μὲ τὴν αὔξησιν τῆς ἡλικίας θὰ ἐξελιθῆται εἰς συνεργασίαν τοῦ παιδιοῦ μὲ τὸν παιδαγωγὸν του. Ὁ κανὼν εἰς τὴν ἀρχὴν θὰ ἐπιβάλλεται, διὰ νὰ γίνῃ κατόπιν ἀποδεκτὸς καὶ ἀργότερον δεκτὸς μὲ τὴν ἐνεργὸν συμμετοχὴν καὶ συνεργασίαν τοῦ παιδιοῦ. Αὕτῃ εἶναι ἡ ιδεώδης καμπὴ τὴν ὁποῖ-

αν ἀκολουθεῖ ἡ ἄσκησις εἰς τὴν ἐξωτερικὴν πειθαρχίαν. Τὸ παιδί, ὅταν φθάσῃ εἰς τὸ σταδίου τῆς συνεργασίας, φθάνει εἰς τὸ ὑψιστον σημεῖον κατακτήσεως τῆς ἐξωτερικῆς πειθαρχίας καὶ προετοιμάζεται διὰ τὸ λεπτόν, προσωπικὸν ἔργον τῆς κατακτήσεως τῆς ἐσωτερικῆς πειθαρχίας.

Πρῶτη κοινωνικὴ ὄμας ἡ ὁποία θὰ δώσῃ εἰς τὸ παιδί τὴν ἔννοιαν τοῦ κανόνος καὶ τὴν συνείδησιν μιᾶς ἐκ τῶν ἐξω ἐπιβαλλομένης τάξεως (ἑτερονομίας), εἶναι ἡ οἰκογένεια. Ἡ οἰκογένεια, ὅπως καὶ κάθε κοινωνικὴ ὄμας, ἔχει ἀνάγκην κανόνων, οἱ ὁποῖοι ἀποβλέπουν τόσον εἰς τὴν διατήρησιν τῆς εἰρήνης καὶ τῆς συνεννόσεως μεταξὺ τῶν μελῶν της, ὅσον καὶ εἰς τὴν ὀμαλὴν ἀνάπτυξιν τοῦ παιδιοῦ τοῦ ὁποίου ἡ σωματικὴ καὶ ψυχικὴ ζωὴ ἀπαιτεῖ τάξιν. Ὁ οἰκογενειακὸς παράγων εἶναι ὁ πρῶτος, ὁ ὁποῖος θὰ ζητήσῃ νὰ περιορίσῃ καὶ νὰ προσανατολίσῃ τὴν ἐλευθέρω δραστηριότητα τοῦ παιδιοῦ ἐπιβάλλων ὄρια. Ἀπὸ πολὺ ἐνωρὶς τὸ παιδί θ' ἀποκτήσῃ συνείδησιν τοῦ ἀπηγορευμένου καὶ τοῦ ἐπιτετραμμένου. Θὰ ὀδηγηθῇ ἐπίσης εἰς τὸν ρυθμὸν ὁ ὁποῖος εἶναι ἀπαραίτητος διὰ νὰ ὑποτάξῃ εἰς αὐτοματισμοὺς τὰς συνηθείας ποῦ συντελοῦν εἰς τὴν διαφύλαξιν τῆς υγείας του, εἰς τὴν ὑποβοήθησιν τῆς διανοητικῆς του ἐξελιξεως. Ἡ ἄσκησις ποῦ δίδει ἡ οἰκογένεια ἀπὸ τῆς πρώτης ἤδη παιδικῆς ἡλικίας εἶναι ἐξαιρετικὸν βοηθητικὸν μέσον ὑπὸ τὸν ὁ-

ρον ότι θα είναι προσωρινόν και δέν θα ἐμποδίσῃ κατὰ τὴν κυρίως παιδικὴν ἡλικίαν καὶ τὴν ἐφηβείαν τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐλευθερίας.

Τὴν οἰκογένειαν εἰς τὴν ἐπιβολὴν κανόνων ἔρχεται νὰ συμπληρώσῃ τὸ σ χ ο λ ε ῖ ο ν. Ἄλλ' ἐδῶ τὸ κλίμα εἶναι διαφορετικόν. Ἐνῶ εἰς τὸ οἰκογενειακὸν περιβάλλον διὰ τῶν κανόνων ἐπιδιώκεται κυρίως ἡ ἀπόκτησις συνηθειῶν μέσα εἰς μίαν στοργικὴν ἀτμόσφαιραν, εἰς τὸ σχολεῖον οἱ κανόνες ἀφοροῦν κυρίως τὴν ἐργασίαν καὶ τὴν συμπεριφορὰν καὶ ἡ ἀτμόσφαιρα ἀπὸ συναισθηματικὴ γίνεται περισσότερον ψυχρά. Ἡ διαφορὰ αὐτὴ δημιουργεῖ ἕνα σὸκ εἰς τὸ παιδί, τὸ ὁποῖον εἶναι δυνατόν νὰ ἔχῃ καλὴν ἐπίδρασιν εἰς τὴν διάλυσιν τοῦ ἐγωκεντρισμοῦ, ἀλλ' εἶναι ἐπίσης δυνατόν ν' ἀναστειλῇ τὴν ἀνάπτυξιν τάσεων, αἱ ὁποῖαι δέν ζητοῦν παρὰ ν' ἀναπτυχθοῦν αὐτομάτως. Αὐτὸν τὸν κίνδυνον ἐζήτησε ν' ἀποφύγῃ τὸ Σχολεῖον Δράσεως διὰ τοῦ σεβασμοῦ τῆς ἐλευθερίας καὶ αὐθορμητοῦ ἐργασίας τοῦ παιδιοῦ καὶ τῆς ἰκανότητος τῆς αὐτοπειθαρχίας.

Ἄλλὰ παρὰ τὸ ὅτι εἶναι συζητήσιμος ὁ τρόπος καὶ ὁ βαθμὸς τῆς αὐστηρότητος μὲ τὸν ὁποῖον ἐφαρμόζονται οἱ κανόνες εἰς τὸ σχολεῖον, εἶναι ἀπαραίτητοι διὰ τὰ ὀδηγήσουσιν τὴν διανοητικὴν καὶ ἠθικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ παιδιοῦ. Καὶ ἐδῶ, ὅπως καὶ εἰς τὴν οἰκογένειαν, εἶναι ἀπαραίτητον ἕνα εἶδος προσωρινῆς ἀσκήσεως, ἡ ὁποία προσδευτικῶς, παραλλήλως πρὸς τὴν ὥριμανσιν τοῦ μαθητοῦ, ὀφείλει ν' ἀναπτυχθῇ εἰς συνεργασίαν. Εἶναι καλὸν νὰ αἰσθανθῇ τὸ παιδί ὅτι ὑπάρχει ἕνα εἶδος κοινωνικῆς πραγματικότητος ἡ ὁποία ἀντιτίθεται εἰς τὸν ἐγωκεντρισμόν. Εἶναι καλὸν νὰ διαμορφώνεται καὶ νὰ ἰσχυροποιῆται ἡ βούλησίς του, διὰ τῆς ὑποταγῆς εἰς κάτι ἔξω ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν του. Ὁ φυσικὸς δρόμος ποῦ ὀδηγεῖ πρὸς τὴν αὐτονομίαν εἶναι κατ' ἀρχὴν ἡ γνῶσις μιᾶς ἑτερονομίας ἡ ὁποία θὰ εἶναι φραγμὸς κατὰ τοῦ καπρίτσιου, φυσικοῦ καρποῦ μιᾶς θελήσεως ὑποτεταγμένης εἰς συναισθηματικὰς ἐπιδράσεις. Διὰ

νὰ διευθύνῃ κανεὶς τὸν ἑαυτὸν του πρέπει νὰ μάθῃ πρῶτον νὰ ὑποτάσσεται ἡ δοκιμασία τῆς ὑπακοῆς εἶναι ἀπαραίτητος.

Ἐάν ἦτο δυνατόν νὰ φαντασθῶμεν μίαν ἰδεώδη κοινωνίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ ἐλευθερία τῶν ἀτόμων θὰ εὕρισκετο εἰς πλήρη ἀρμονίαν μὲ ὅλας τὰς ἄλλας ἀνθρωπίνους τάσεις, δέν θὰ ὑπῆρχεν ἀνάγκη κανόνος. Ἐπειδὴ ὅμως ταύτη κοινωνία εἶναι ἀνύπαρκτος, ὁ κανὼν εἶναι ἀπαραίτητος διὰ ν' ἀμύνεται δι' αὐτοῦ ἡ κοινωνία ἔναντι τῶν μελῶν τῆς. Ἐλευθερία τοῦ ἀτόμου ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος, ἐξουσία τῆς δμάδος ἀπὸ τὸ ἄλλο· αἰωνία σύγκρουσις εἰς τὴν κοινωνικὴν ἱστορίαν τοῦ ἀνθρώπου, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁσάκις ὑπερισχύει ἡ πρώτη ἀξία ἔχομεν ἀναρχίαν, ὁσάκις ἡ δευτέρα χωρὶς τὴν συμμετοχὴν καὶ τὴν συνεργασίαν τοῦ ἀτόμου εἰς παραδεκτοὺς σκοποὺς ἀναπτύξεως καὶ προόδου, ἔχομεν τυραννίαν. Ὁ κανὼν ἀποτελεῖ τὸ μέσον, τὸ ὄργανον, διὰ τοῦ ὁποῖου ἐπιτυγχάνεται ἡ ἰσορροπία μεταξὺ τῶν δύο αὐτῶν θασικῶν, ἀντιτιθεμένων ἀξιῶν.

Ἡ σύγκρουσις ὑπάρχει καὶ εἰς τὸν παιδαγωγικὸν τομέα, εἰς τὴν οἰκογενειακὴν ἢ τὴν σχολικὴν κοινότητα, ὅπου ὑφίσταται ἐπίσης ὁ κίνδυνος τῆς ἀναρχίας ἢ τοῦ δεσποτισμοῦ. Ἡ λύσις δέν ἠμπορεῖ νὰ στηριχθῇ παρὰ εἰς τὸν σεβασμὸν τῆς ἐλευθερίας τοῦ παιδιοῦ, ἡ ὁποία ὅμως σῶζεται διὰ τοῦ κανόνος. Πρέπει ἡ δραστηριότης του, ἡ ὁποία τόσον ὑπόκειται εἰς τὰς ἐπιδράσεις τοῦ συναισθήματος καὶ τοῦ αὐτοματισμοῦ, νὰ ὑποταχθῇ εἰς ἕνα ὀδηγόν, εἰς μίαν δύναμιν, ἡ ὁποία ὀλίγον κατ' ὀλίγον θὰ τὴν ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὸ καπρίσιον. Εἶναι πράγματι πρώτη ἐλευθερία ἡ ὑπακοὴ εἰς τὸν κανόνα, διὰ ν' ἀκολουθήσῃ ἡ δευτέρα, ἡ ἰδεώδης ἐλευθερία, ἡ ὑ π α κ ο ῆ ε ἰ ς τ ῆ ν σ υ ν ε ἰ δ ῆ σ ι ν. Ἡ ἐλευθερία ἔχει ἀνάγκην τοῦ κανόνος, ὅπως ὁ ποταμὸς τῆς κοίτης του. Δέν συντρίβομεν τὴν ἐλευθερίαν τοῦ παιδιοῦ, ὅταν τὸ ὑποβάλλωμεν εἰς ἐξωτερικοὺς κανονισμοὺς, ἀντιθέτως προετοιμάζομεν τὴν ἀνάπτυ-

ξίν της. Ἡ ἀντίθετος ἄποψις, ἡ ὁποία παραδόξως ὑπεστηρίχθη, διὰ ν' ἀποτύχη οἰκτρῶς εἰς τὴν ἐφαρμογὴν της, θά ἦτο παραδεκτὴ ἔάν ὡς μόνην ἀξίαν ἐδεχόμεθα τὸ ἐγώ.

★ ★ ★

Ἀλλὰ διὰ τὴν ἀνάγκην τοῦ κανόνος φαίνεται νὰ συνηγορῆ καὶ αὐτὴ ἡ φύσις τοῦ παιδιοῦ. Βεβαίως τὸ παιδί δὲν αἰσθάνεται τὴν ἀξίαν τοῦ κανόνος, δὲν αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην τῆς καθαριότητος, τῆς τάξεως, τῆς ἀκριβείας καὶ δὲν ὑποτάσσεται εὐκόλως εἰς τοὺς κανονισμοὺς οἱ ὅποιοι διαμορφώνουν τὴν καθημερινὴν του ζωὴν καὶ τὸ ὑποβάλλουν εἰς περιορισμοὺς. Ἐν τούτοις θά ἦτο μεγάλο σφάλμα ἔάν πιστεύσωμεν, ὅτι ὁ κανὼν δὲν εὐρίσκει καμμίαν ὑποδοχὴν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ παιδιοῦ καὶ ὅτι πρέπει διὰ τοῦτο νὰ ἐπιβληθῆ κατὰ τρόπον τελείως ἑτερόνομον. Χωρὶς ἀμφιβολίαν ἢ συνειδησις διὰ τὴν ἀνάγκην τοῦ κανόνος, ὥστε νὰ τὸν δεχθῆ, δὲν ὑπάρχει εἰς τὸ μικρὸ παιδί· εἶναι κάτι πού θ' ἀναπτυχθῆ, παραλλήλως μὲ τὴν ὀρίμανσίν του. Ἀλλ' ἡ πρώτη του στάσις ἀπέναντι τοῦ κανόνος δὲν χαρακτηρίζεται θεσικῶς ἀπὸ τὴν ἀντίθεσιν. Ἦμπορεῖ τὸ παιδί νὰ μὴ εὐχαριστήται ἀπὸ τὴν ἐπιβολὴν τῶν κανόνων, ἐν τούτοις δὲν τοῦ εἶναι ξένοι· π ἄ σ χ ε ι ἄ π ὅ τ ἡ ν ξ ἰ λ ε ι ψ ἰ ν τ ω ν. Ὁ Clarapède λέγει: «Ὁ κανὼν ἀνταποκρίνεται εἰς μίαν ἀνάγκην τοῦ παιδιοῦ». Ὁ Piaget μάλιστα μὲ τὰς ἐρεῦνας του ἀπέδειξεν, ὅτι τὸ παιδί θά προσπαθῆ νὰ δημιουργήσῃ κανόνας ὅταν ἡ αὐθόρμητος δραστηριότης του τείνῃ νὰ ὀργανωθῆ.

Εἶναι ἐσφαλμένη ἡ θέσις κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ παιδί δὲν διαθέτει καμμίαν δεκτικότητα ἀπέναντι τοῦ κανόνος, ὅτι ἡ στάσις του ἀπέναντί του εἶναι διαρκῆς στάσις ἀντιθέσεως καὶ ὅτι ἡ τάσις του πρὸς ὑπακοὴν εἰς τὸν κανόνα εἶναι ὀλιγώτερον ἰσχυρὰ ἀπὸ τὴν τάσιν πού τὸ ὠθεῖ εἰς τὴν ἀναρχίαν. Ἐάν αὐτὸ συμβαίη, μήπως εἶναι, διότι ὁ παιδαγωγὸς ὠθεῖται ἀπὸ αὐτὴν τὴν

ἐσφαλμένην θάσιν καὶ υἰοθετεῖ ἀπέναντι τοῦ παιδιοῦ ἀνάλογον στάσιν; Ἄς μὴ μᾶς διαφεύγῃ: ἡ παιδικὴ ἡλικία κυριαρχεῖται ἀπὸ τὴν τάσιν τῆς ἀναπτύξεως τῆς προσωπικότητος. Τὸ παιδί «δὲν ἐπιθυμεῖ τίποτε περισσότερο ἀπὸ τοῦ νὰ μὴ εἶναι πλέον παιδί» λέγει ὁ Main. Ἐπιζητεῖ κάθε τί πού τὸ μεγαλώνει καὶ ἀποστρέφεται ὅτι τοῦ ὑπενθυμίζει πολὺ τὴν ἀδυναμίαν τῆς ἡλικίας του. Θ' ἀγαπήσῃ τὸν κανόνα, ὅταν αἰσθάνεται ὅτι τὸ βοηθεῖ νὰ ξεπεράσῃ τὸν ἐαυτὸν του, νὰ μεγαλώσῃ, μ' ἕνα λόγον, ἔάν τὸ ἐξυψώσῃ εἰς τὰ μάτια του. Ἀντιθέτως ἀποστρέφεται τὸν κανόνα, ὁ ὁποῖος δὲν εἶναι παρὰ μέσον διὰ νὰ αἰσθάνεται περισσότερο τὴν ἀδυναμίαν του, τὰ ἐλαττώματά του καὶ γίνεται ἀφορμὴ διὰ τιμωρίας πού τὸ ὑποβιβάζουν. Ἀλλ' ἐδῶ ἡ μεσολάβησις τοῦ παιδαγωγοῦντος εἶναι ἐκείνη ἡ ὁποία θὰ ὠθησῇ τὸ παιδί πρὸς θετικὴν ἢ ἀρνητικὴν στάσιν ἀπέναντι τοῦ κανόνος.

Ἀναγνωρίζεται γενικῶς ὅτι ἡ ἀνάγκη τῆς ρυθμικότητος εἰς τὰς ὥρας τῶν γευμάτων καὶ τοῦ ὕπνου ἀνταποκρίνεται εἰς ψυχολογικὰς ἀπαιτήσεις τοῦ βρέφους, τὸ ὁποῖον δείχνει ἀνησυχίαν εἰς κάθε ἀλλαγὴν. Βεβαίως αὐτὴ ἡ ἀνάγκη τῆς ρυθμικότητος δὲν εἶναι ἀκόμη ἀνάγκη τῆς τάξεως καὶ τοῦ κανόνος. Ἀλλὰ, δὲν θλέπομεν ἄρᾳ γε εἰς αὐτὴν τὴν πρωτόγονον ἀγάπην τοῦ ρυθμοῦ, ἕνα πρῶτον εὐνοϊκὸν ὄρον διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀγάπης εἰς τὸν κανόνα;

Θά ἴδωμεν ἀργότερον τὸ παιδί νὰ προσπαθῆ, καθὼς μεγαλώνει, νὰ ὑποτάξῃ εἰς ρυθμὸν καὶ τάξιν τὸ ἀναρχον εἰς τὴν ἀρχὴν παιγνίδι του. Αἱ μελέται τοῦ Piaget ἐπιτρέπουν νὰ παρακολουθησῶμεν τὴν ἐξέλιξιν ἡ ὁποία συντελεῖται εἰς τὴν διάνοιαν τοῦ παιδιοῦ ὡς πρὸς τὴν συνειδησιν τῆς ἀξίας τοῦ κανόνος, ἡ ὁποία ἐκφράζεται ὡς διάβασις ἀπὸ τῆς ἑτερονομίας εἰς τὴν αὐτονομίαν. Αἱ ἐνδιαφέρουσαι ἔρευναι τοῦ Piaget μᾶς θεβαιώνουν, ὅτι τὸ παιδί ἔχει τὴν τάσιν νὰ σέβεται εἰς τὰ παιγνίδια του τὸν κανόνα, χάριν τοῦ ὁποίου ἀπὸ πολὺ ἐνωρὶς ὀλονέν καὶ περισσό-

τερον φέρεται πρὸς τὴν ὀργάνωσιν καὶ τὴν τάξιν.

Βεβαίως καὶ αὐτὴ ἡ πρωτόγονος καὶ ἐνστικτώδης ὀργάνωσις δὲν εἶναι ἀκόμη ὁ κανὼν, ἀλλὰ σημαίνει προϋπόθεσιν διὰ τὴν ἀποδοχὴν τοῦ κανόνος. Διαμφέδνει τὴν ἐσφαλμένην, καὶ συχνὰ τὸσον διαδεδομένην, ἀντίληψιν ὅτι τὸ παιδί εἶναι ἓνα χάος ἀναρχικῶν τάσεων. Δὲν θὰ ἔπρεπε ν' ἀναζητῆ καὶ ν' ἀνευρίσκη εἰς τὸ παιδί ἐσωτερικὰ στοιχεῖα, τὰ ὅποια θὰ διηκκόλουν τὴν ὑποταγὴν εἰς τοὺς κανόνας ποὺ θὰ τοῦ ἐπιβληθοῦν ἐκ τῶν ἔξω; Χωρὶς αὐτὴν τὴν ἀναζήτησιν ποῖος ἄλλος δρόμος μένει ἀπὸ τὴν στάσιν τῆς αὐταρχικῆς ἐπιβολῆς μὲ τὰς τόσον ὀλεθρίας συνεπειάς; Πῶς ἡμπορεῖ νὰ δικαιολογηθῆ παρομοία στάσις ὅταν βλέπωμεν τὸ παιδί, καθὼς προχωρεῖ εἰς ἡλικίαν (7-11 ἐτῶν), νὰ γίνεται ἱκανὸν ν' ἀναγνωρίζῃ τὸν κανόνα καὶ νὰ ὑποτάσσεται εἰς αὐτόν; "Ἢδη ἀρχίζει ν' ἀντιλαμβάνεται τὰ κίνητρα τῆς ὑποταγῆς. "Ἢδη, εἰς τὴν τελικὴν φάσιν τῶν 11-13 ἐτῶν, κατὰ τὴν ἀνάλυσιν πάντοτε τοῦ Piaget, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀρχίζει νὰ ἐνδιαφέρεται διὰ τὸν κανόνα, ἀναζητεῖ τὸν κανόνα διὰ τὸν κανόνα. Ὁ Piaget ἀναφέρει τὸ παράδειγμα ὀκτῶ ἀγοριῶν 11 ἐτῶν «τὰ ὅποια διὰ νὰ παίξουν χιονοπόλεμον, χάνουν ἓνα ὀλόκληρον τέ-

ταρτον τῆς ὥρας διὰ νὰ ἐκλέξουν ἓνα ἀρχηγὸν καὶ νὰ ὀρίσουν τοὺς κανόνας αὐτῆς τῆς ἐκλογῆς, κατόπιν διὰ νὰ χωρισθοῦν εἰς δύο στρατόπεδα, νὰ καθορίσουν τὰς ἀποστάσεις καὶ τέλος διὰ νὰ προβλέψουν τὰς τιμωρίας εἰς τὰς ὁποίας θὰ ὑπεβάλλοντο εἰς περίπτωσιν καταστρατηγήσεως τοῦ κανονισμοῦ» (Piaget).

Ὁ Ferrière ἐπίσης εἰς τὸ βιβλίον του «Ἡ αὐτονομία τῶν μαθητῶν», ἀναφέρει ὅτι διακεκριμένοι παιδαγωγοὶ ἐπροχώρησαν ἀπὸ τὴν ἀναρχίαν διὰ νὰ διδάξουν εἰς τοὺς μαθητὰς τὴν ἀξίαν τῆς τάξεως καὶ τῆς πειθαρχίας εἰς τὴν κοινωνικὴν ὀργάνωσιν. Ἀφοῦ οἱ παιδαγωγοὶ ἐδέχθησαν προσωρινῶς εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ μὲ ἡρεμίαν τὴν ἀναρχίαν τῶν παιδιῶν, ἡ ἀνάγκη τῆς τάξεως γίνεται αἰσθητὴ ἀπὸ αὐτὰ τὰ ἴδια καὶ τὰ ὠθεῖ εἰς τὸ νὰ ὀρίσουν ἀπὸ κοινοῦ νόμους, τοὺς ὁποίους σέβονται καὶ μάλιστα ὑπερασπίζουσιν ζωηρῶς ἐναντίον τῶν διαλυτικῶν στοιχείων.

“Ὅλα αὐτὰ συνηγοροῦν εἰς τὴν ἄποψιν ὅτι ὑπάρχει εἰς τὸ παιδί ἡ τάσις τοῦ κανόνος, τάσις ἀνθρωπίνῃ ὅπως λέγει ὁ Hubert, τὴν ὁποίαν ὁ παιδαγωγὸς ὀφείλει νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν.

A. A. A.

ΕΝΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΕΡΓΟ - ΘΑΥΜΑ ΠΙΣΤΕΩΣ

Πριν από λίγα χρόνια ο David Wilkerson ήταν ιεροκήρυκας σε μία μικρή πόλη της Πενσυλβανίας και τη Νέα Υόρκη ούτε την είχε δη. Τώρα ένορία του είναι τα πεζοδρόμια της Νέας Υόρκης και οι φτωχογειτονιές των μεγάλων πόλεων στις Ήνωμένες Πολιτείες. Η ζωή του και τα ευαγγελικά του ταλέντα είναι αφιερωμένα στις συμμορίες των έφηβων όπουδήποτε χρειάζονται τη βοήθειά του. Σαν ιδρυτής και διευθυντής του κέντρου Teen Challenge, μιάς οργανώσεως που έχει σαν σκοπό να βοηθήσει τα νέα παιδιά των φτωχοσυννοικιών να αλλάξουν ζωή, ο πατήρ Δαβίδ κατέχει τη γλώσσα των παιδιών του δρόμου και των τοξικομανών και σ' αυτή τη γλώσσα κηρύττει το Εὐαγγέλιο. Ο David Wilkerson προέρχεται από μία οικογένεια κληρικών. Ο πατέρας του και ο παππούς του ήταν ιερείς στις Ήνωμένες Πολιτείες, ενώ από την οικογένεια Wilkerson υπήρξαν ιεροκήρυκες στη Βρετανία και στη Δυτική Εὐρώπη. Κάποιο θράδν τοῦ 1958 ο David Wilkerson άνοιξε ένα τεύχος τοῦ περιοδικού «Life» και είδε τη φωτογραφία επτά παιδιών που εδιδάζοντο για φόνο. Καθώς κύτταξε τα άπελτισμένα πρόσωπά τους ένοιωσε άποτομα την πεποίθηση ότι έπρεπε να πάη στη Νέα Υόρκη για να βοηθήσει τα παιδιά εκείνα. Οί σχετικές προσπάθειές του είχαν σαν άποτέλεσμα να άντιληφθῆ την τρομερή άνάγκη που υπήρχε να βοηθηθοῦν πρακτικά και πνευματικά τα παιδιά των φτωχοσυννοικιών στις μεγαλοπόλεις των Ήνωμένων Πολιτειών. Σήμερα τα κέντρα του Teen Challenge στο Μπρούκλιν, Σικάγο, Λός Άντζελες και στο σωφρονιστικό άγρόκτημα κοντά στο Rehresburg της Πενσυλβανίας ύψώνονται σαν θαυμαστά μνημεία τοῦ θριάμβου της πίστewς ένος άνθρώπου ενάντια στις φαινομενικά άνυπέρβλητες δυνάμεις τοῦ κακοῦ.

Ο πατήρ Δαυίδ και ο συνεργάτης του Μάιλς ταξιδεύουν για δεύτερη φορά στη Νέα Υόρκη. Την προηγούμενη έβδομάδα όλες οι προσπάθειες είχαν καταλήξει στην άποτυχία. Μέσα στο άυτοκίνητο ο πατήρ Δαυίδ προσεύχεται: «Κύριε, δέν καταλαβαίνω καθόλου γιατί έπέτρεψες να συμβοῦν όσα συνέβησαν την προηγούμενη έβδομάδα, ούτε γιατί μπαινω πάλι σ' αυτόν τόν κυκεώνα. Δέν σοῦ ζητώ να μοῦ δείξεις τó σχέδιό Σου, μόνον να όδηγήσης τα θήματά μου». Και ο David Wilkerson διηγείται.

Βρήκαμε πάλι τó Μπρόντγουαίη και στρίψαμε πρὸς νότον στο μόνο δρόμο που γνωρίζαμε. Όδηγούσαμε άργά όταν ξαφνικά είχα την άπίστευτη ιδέα ότι έπρεπε να βγῶ από τó άυτοκίνητο.

«Θά βρω ένα μέρος να παρκάρω» εί-

πα στο Μάιλς. «Θέλω να περιτριγυρίσω στην περιοχή για λίγο». Βρήκαμε έναν άδειο χῶρο.

«Θά γυρίσω σε λίγο, Μάιλς. Ούτε ξέρω για τί ψάχνω».

Άφησα τόν Μάιλς να κάθεται μέσα στο άυτοκίνητο και άρχισα να κατηφορίζω τó δρόμο. Δέν είχα προχωρήσει μισό τετράγωνο όταν άκουσα μιά φωνή.

«Έ, Νταιήθη!»

Στην άρχή δέν γύρισα, νομίζοντας ότι κάποιο παιδι φώναζε τόν φίλο του. Άλλά ή φωνή ξανακούστηκε.

«Έ, Νταιήθη, ιεροκήρυκα».

Αυτή τη φορά γύρισα. Μιά ομάδα από έξη άγόρια στην έφηβική ήλικία άκουμποῦσαν στην πλευρά ενός κτιρίου κάτω από μία πινακίδα της άστυνομίας. Φορούσαν κωνικά πανταλόνια και ζα-

κέττες με φερμουάρ. "Όλοι έκτός από έναν κάπνιζαν και όλοι είχαν ένα θλέμμα αποχαυνωμένο. "Ένα παιδί ξεχώρισε από την ομάδα και θάδισε προς το μέρος μου. Μου άρεσε το χαμόγελό του καθώς μιλούσε.

«Δέν είσαι ο ιεροκήρυκας που έβγαλαν με τις κλωτσιές από τη δίκη του Μάικλ Φάρμερ;»

«Ναί, πώς τὸ ξέρεις;»

«Η φωτογραφία σου ήταν παντού. Είναι εύκολο να θυμάται κανείς το πρόσωπό σου.»

«"Α! Εύχαριστώ.»

«Δέν κάνω κομπλιμάν», παρετήρησε τὸ ἀγόρι.

«'Εσύ ξέρεις τὸ ὄνομά μου, ἀλλὰ ἐγὼ δέν ξέρω τὸ δικό σου» παρατήρησα.

«Εἶμαι ὁ Τόμυ. Εἶμαι ὁ πρόεδρος τῆς συμμορίας τῶν Ἐπαναστατῶν.»

Ρώτησα τὸν Τόμυ ἐάν τὰ ἄλλα παιδιά που ἀκουμπούσαν στήν πινακίδα τῆς ἀστυνομίας ἦσαν φίλοι του. Ἐκεῖνος προθυμοποιήθηκε νὰ μοῦ τοὺς συστήση. "Ἐδειχναν μιὰ προσποιητὴ ἀπάθεια, μέχρις ὅτου ὁ Τόμυ τοὺς ἀπεκάλυψε ὅτι εἶχα τραβήγματα με τὴν ἀστυνομία. Αὐτὸ ἦταν κάτι μαγικὸ γιὰ τὰ παιδιά ἐκεῖνα. Μοῦ ἀνοίγε τὸ δρόμο νὰ τὰ πλησιάσω. Ὁ Τόμυ με σύστησε με μεγάλη ὑπερηφάνεια.

«'Ε, φίλοι», εἶπε, «νὰ ὁ ιεροκήρυκας που ἔβγαλαν με τις κλωτσιές ἀπὸ τὴ δίκη τοῦ Φάρμερ.»

"Ένα, ἕνα τὰ παιδιά ξεκόλλησαν ἀπὸ τὸν τοῖχο καὶ με πλησίασαν γιὰ νὰ με περιεργασθοῦν. Μόνον ἕνα παιδί δέν σάλεψε. "Ἀνοίξε ἀπότομα ἕνα μαχαίρι καὶ ἄρχισε νὰ χαράζη μιὰν ἀκατανόητη λέξη στὸ μεταλλικὸ πλαίσιο τῆς πινακίδος τῆς ἀστυνομίας. Ἐνῶ συζητούσαμε, δύο ἢ τρία κορίτσια ἦλθαν κοντά μας.

Ὁ Τόμυ με ρώτησε γιὰ τὴ δίκη καὶ τοῦ εἶπα ὅτι ἐνδιαφερόμουν νὰ βοηθήσω τὰ παιδιά, ἰδιαίτερα ἐκεῖνα που ἦσαν σὲ συμμορίες. Τὰ παιδιά ὅλα, ἐκτὸς ἀπὸ ἐκεῖνο που χάραζε στήν πινακίδα, ἀκουαν προσεκτικά, καὶ πολλὰ ἔλεγαν «εἶναι ἕνας ἀπὸ μᾶς». Τοὺς ἐρώτησα τί ἐννοοῦσαν. Ἡ σκέψις τους ἦταν ἀπλή.

Οἱ ἀστυνομικοὶ δέν με συμπαθοῦσαν· οἱ ἀστυνομικοὶ δέν συμπαθοῦσαν κι αὐτούς. "Ἡμαστε μέσα στήν ἴδια θάρκα καὶ ἐγὼ ἤμουν ἕνας ἀπ' αὐτούς. Ἦταν ἡ πρώτη φορά, ἀλλὰ ὄχι καὶ ἡ τελευταία, που ἀκούγα τὴ σκέψη αὐτή. "Ἐξαφνα εἶδα τὸν ἑαυτό μου νὰ σύρεται στὰ καθίσματα τοῦ ἀκροατηρίου στὸ δικαστήριό· εἶχε ἕνα φῶς διαφορετικό. Αἰσθάνθηκα τὸ μικρὸ ρίγος που πάντα νιώθω μπροστὰ στὰ τέλεια σχέδια τοῦ Θεοῦ.

Δέν εἶχα χρόνο νὰ τὸ σκεφθῶ περισσότερο ἐκείνη τὴ στιγμή, γιατί τὸ παιδί με τὸ μαχαίρι προχώρησε πρὸς τὸ μέρος μου. Τὰ λόγια του, ἂν καὶ ἦσαν στὴ γλῶσσα ἐνὸς μοναχικοῦ παιδιοῦ τοῦ δρόμου, μοῦ διαπερνοῦσαν τὴν καρδιά περισσότερο ἀπ' ὅσο θὰ μπορούσε νὰ τὴν διαπεράση τὸ μαχαίρι του.

«Νταίηθη» εἶπε τὸ παιδί. Τακτοποίησε τὴ ζακέττα του με μιὰ κίνηση τῶν ὠμων. Παρατήρησα ὅτι τὰ ἄλλα παιδιά ἔκαναν μισὸ βῆμα πίσω. Πολὺ προσεκτικά τὸ παιδί ἔκλεισε καὶ μετὰ ἀνοίξε πάλι τὸ μαχαίρι του. Τέντωσε τὸ χέρι καὶ ἀδιάφορα ἔκοψε τὰ κουμπιὰ τοῦ παλτοῦ μου τὸ ἕνα μετὰ τὸ ἄλλο. "Όταν τελείωσε μίλησε πάλι:

«Νταίηθη» εἶπε ἐπὶ τέλους, κυττάζοντας με στὰ μάτια γιὰ πρώτη φορά, «εἶσαι ἐντάξει. Ἄλλὰ Νταίηθη, ἐάν γίνης ἐχθρὸς τῶν παιδιῶν στήν πόλη αὐτή...». Αἰσθάνθηκα τὴ μύτη τοῦ μαχαίριου νὰ πιέζη ἐλαφρὰ τὴν κοιλιὰ μου.

«Ποιὸ εἶναι τὸ ὄνομά σου, νεαρέ;» Οἱ ἄλλοι μοῦ εἶπαν ὅτι τὸν ἔλεγαν Βίλλυ.

«Βίλλυ, δέν ξέρω γιατί ὁ Θεὸς μ' ἔφερε στήν πόλη αὐτή. Ἄλλὰ νὰ σοῦ πῶ ἕνα πρᾶγμα. Ἐκεῖνος εἶναι με τὸ μέρος σας. Αὐτὸ μπορῶ νὰ σοῦ τὸ ὑποσχεθῶ.»

Ὁ Βίλλυ δέν ἔπαψε νὰ με κυττάζη στὰ μάτια. Ἄλλὰ αἰσθανόμουν σιγά-σιγά νὰ χαλαρώνη ἡ πίεσις τῆς μύτης τοῦ μαχαίριου. Μετὰ πήρε τὰ μάτια του καὶ γύρισε δίπλα.

Ὁ Τόμυ εὐστοχα ἀλλάξε θέμα: «Νταίηθη, ἂν θέλης νὰ συναντήσης τις συμμορίες, γιατί δέν ἀρχίζεις ἀπὸ τώρα δά; Τὰ παιδιά αὐτὰ εἶναι ὅλα ἔπα-

νασάτες καί μπορῶ νά σοῦ δείξω μερικά μέλη τῆς συμμορίας GGI».

«Ποιά εἶναι ἡ συμμορία GGI;» ρώτησα.

«Grand Gangsters, Incorporated».

**

Δέν βρισκόμουν στή Νέα Ὑόρκη οὔτε μισή ὥρα καί μοῦ γνώριζαν τῆ δευτέρη συμμορία τοῦ δρόμου! Ὁ Τόμου μοῦ ἔδωσε ὁδηγίες πῶς νά τοὺς βρῶ, ἀλλά ἐπειδὴ δέν μποροῦσα, εἶπε στή Νάνσου πού στεκόταν ἐκεῖ κοντά νά με ὁδηγήσῃ στή συμμορία GGI. Ἡ συμμορία αὐτὴ ἔκανε τὶς συναντήσεις της σ' ἓνα ὑπόγειο στὴν ὁδὸ 134. Γιὰ νά φθάσουμε στή λέσχη τοὺς ἡ Νάνσου κι ἐγὼ κατεβήκαμε μιὰ τσιμεντένια σκάλα περνώντας ἀπὸ σκουπιδοντενεκέδες δεμένους μὲ ἀλυσίδες στὸ κτίριο, δίπλα ἀπὸ γάτες μὲ στητό, θρώμικο τρίχωμα, δίπλα ἀπὸ ἓνα σωρὸ ἀπὸ μπουκάλια βότκας, μέχρι πού στὸ τέλος ἡ Νάνσου σταμάτησε καί χτύπησε ἑλαφρά, δύο φορὲς γρήγορα καί τέσσερις φορὲς ἀργά, σὲ μιὰ πόρτα.

Ἐνα κορίτσι τὴν ἀνοιξε. Στὴν ἀρχὴ νόμισα ὅτι ἔκανε κάποιον ἀστείον. Ἦταν ὁ τέλειος τύπος ἀλήτου. Δέν φοροῦσε παπούτσια, κρατοῦσε ἓνα κουτί μπίρα, ἓνα τσιγάρο κρεμόταν λοξὰ ἀπὸ τὰ χεῖλη της, τὰ μαλλιά της ἦσαν ἀχτένιστα καί τὸ φόρεμα ἦταν τραβηγμένο κάτω στὸν ὄμο γιὰ νά ἀποκαλύπτῃ τὸ σῶμα της. Δύο πράγματα μ' ἐμπόδισαν νά γελάσω. Τὸ πρόσωπο αὐτοῦ τοῦ κοριτσιοῦ, δέν εἶχε καθόλου σημεῖα διάσκεδάσεως. Καί ἦταν ἓνα παιδί, ἓνα κοριτσάκι στὰ πρῶτα χρόνια τῆς ἐφηβείας.

«Μαρία, μποροῦμε νά μποῦμε;» ρώτησε ἡ Νάνσου, «θέλω νά γνωρίσης κάποιον φίλον».

Ἡ Μαρία σήκωσε ἀδιάφορα τὸν κερασμένο ὄμο της καί ἀνοιξε τὴν πόρτα περισσότερο. Τὸ δωμάτιο μέσα ἦταν σκοτεινὸ καί χρειάστηκε κάποιον χρόνο γιὰ νά καταλάβω ὅτι ἦταν γεμάτο ἀπὸ ζευγάρια. Ἀγόρια καί κορίτσια στὴν ἡλικία μαθητῶν γυμνασίου

κάθονταν μαζί σ' αὐτὸ τὸ κρῦο δωμάτιο μὲ τὴν ἄσχημη μυρουδιά. Κατάλαβα μὲ κάποιον σόκ — ὁ Τόμου εἶχε δίκιο, ἤμουν ἄβγαλτος — ὅτι ἡ Μαρία δέν εἶχε θγάλει τὰ παπούτσια μόνη της οὔτε εἶχε ἡ ἴδια τραβήξει κάτω τὸ φόρεμά της. Κάποιος ἀναψε μιὰ χλωμὴ λάμπα πάνω ἀπὸ τὰ κεφάλια μας. Τὰ παιδιά ἄφησαν τὸ ἀγκάλιασμά τους σιγά, σιγά καί κύτταξαν μὲ τὰ ἴδια ἀποχαυνωμένα μάτια ὅπως κι οἱ ἐπαναστάτες.

«Αὐτὸς εἶναι ὁ ἱεροκήρυκας ἐκεῖνος πού ἔδιωξαν μὲ τὶς κλωτσιές ἀπὸ τὴ δίκη τοῦ Φάρμερ», εἶπε ἡ Νάνσου.

Κέρδισα τὴν προσοχὴ τους ἀμέσως. Τὸ σπουδαιότερο, κέρδισα τὴ συμπάθειά τους. Ἐκεῖνο τὸ ἀπόγευμα εἶχα μιὰ εὐκαιρία νά κάνω τὸ πρῶτο μου κήρυγμα σὲ μιὰ συμμορία τῆς Νέας Ὑόρκης. Δέν προσπάθησα νά τοὺς μεταδώσω κανένα πολὺπλοκο μῆνυμα, μόνον ὅτι ἦσαν ἀγαπητοί. Ἦσαν ἀγαπητοὶ ὅπως ἦσαν, ἐκεῖ, ἀνάμεσα στὶς μπουκάλια τῆς βότκας, κουρασμένοι ἀπὸ τὴν ἀναζήτησιν τοῦ σέξ. Ὁ Θεὸς καταλάβαινε τί ἀναζητοῦσαν ὅταν ἔπιναν καί ἔπαιζαν μὲ τὸ σέξ. Ἐκεῖνος ἐπιθυμοῦσε νά ἔχουν αὐτὸ πού ἀναζητοῦσαν: τόνωση καί χαρὰ καί τὴν αἰσθησὴ ὅτι κάποιος ἐνδιαφέρεται γι' αὐτοὺς. Ἀλλὰ ὄχι μὲ τὴ φτηνὴ μπουκάλια μέσα σ' ἓνα κρῦο ὑπόγειο λαϊκῆς πολυκατοικίας. Ὁ Θεὸς ἔτρεφε πολὺ μεγαλύτερες ἐλπίδες γι' αὐτοὺς.

Σὲ μιὰ στιγμὴ, καθὼς σταμάτησα γιὰ λίγο, ἓνα παιδί εἶπε: «Συνέχισε, ἱεροκήρυκα. Μπαίνεις μέσα».

Ἦταν ἡ πρώτη φορὰ πού ἄκουσα τὴν φράσιν αὐτὴ. Ἐννοοῦσε ὅτι ἀγγιζοῦσε τὶς καρδιές τους. Ἦταν τὸ μεγαλύτερο κομπλιμέντο, πού μποροῦσαν νά κάνουν γιὰ τὸ κήρυγμά μου.

Μισὴ ὥρα ἀργότερα θὰ ἔφευγα ἀπὸ τὸν ὑπόγειο ἐκεῖνον κρυψώνα μὲ τὴν καρδιὰ γεμάτη ἐνθάρρυνση ἀν δέν εἶχα συναντήσει γιὰ πρώτη φορὰ τὰ ναρκαωτικά στὴ συμμορία GGI. Ἡ Μαρία — ἦταν ἀρχηγὸς τῶν GGI Debs, τῆς συμμορίας κοριτσιῶν πού συνδεόταν μὲ τοὺς GGI — μὲ διέκοψε ὅταν εἶπα ὅτι

ὁ Θεὸς θὰ τοὺς βοηθοῦσε νὰ φτιάξουν μιὰ νέα ζωή.

«Ὅχι ἐμένα, Νταϊήθη. Ὅχι ἐμένα».

Ἡ Μαρία εἶχε ἀφήσει κάτω τὸ ποτήρι της καὶ εἶχε τραθήξει τὸ φόρεμά της πάλι πάνω στὸν ὄμο της.

«Γιατί ὄχι ἐμένα, Μαρία;»

Ἄντι νὰ μοῦ ἀπαντήση ἀνασήκωσε τὸ μανίκι της καὶ μοῦ ἔδειξε τὸ ἑσωτερικὸ μέρος τοῦ χεριοῦ, στὸν ἀγκῶνα. Δὲν κατάλαβα. «Δὲν σὲ καταλαβαίνω, Μαρία».

«Ἐλα ἔδω». Ἡ Μαρία προχώρησε κάτω ἀπὸ τὴ λάμπα τοῦ ἠλεκτρικοῦ καὶ τέντωσε τὸ μπράτσο. Μποροῦσα νὰ δῶ μικρὲς πληγὲς σὰν τοιμητήματα κουνοπιῶν ποὺ εἶχαν μολυνθῆ. Μερικὲς ἦσαν παλαιῆς καὶ μπλέ, ἄλλες ἦσαν νέες καὶ μελανές. Ἐξαφνα ἔμαθα τί προσπαθοῦσε νὰ μοῦ πῆ τὸ νεαρὸ αὐτὸ κορίτσι. Ἐπαίρνε ναρκωτικά.

«Ἐχω τὴ συνήθεια νὰ κάνω ἔνεση μὲ ναρκωτικὸ, Νταϊήθη. Γιὰ μένα δὲν ὑπάρχει καμμιά ἐλπίδα, οὔτε ἀπὸ τὸν Θεό».

Κύτταξα ὀλόγυρα στὸ δωμάτιο γιὰ νὰ καταλάβω ἀπὸ τὰ μάτια τῶν ἄλλων ἂν ἡ Μαρία ἀστειευόταν. Κανεὶς δὲν χαμογελοῦσε. Μ' αὐτὴ τὴ γρήγορη ματιά στὰ πρόσωπα τῶν παιδιῶν ἔμα-

θα αὐτὸ ποὺ ἀργότερα πληροφορήθηκα ἀπὸ τὶς ἀστυνομικὲς στατιστικὲς καὶ τὶς ἐκθέσεις τῶν νοσοκομείων: ἡ ἱατρικὴ δὲν ἔχει ἀπάντηση στὴ ροπή γιὰ τὰ ναρκωτικά. Ἡ Μαρία εἶχε ἐκφράσει τὴ γνώμη τῶν ειδικῶν: δὲν ὑπῆρχε πραγματι καμμιά ἐλπίδα γιὰ τὸν τοξικομανῆ ποὺ ἔκανε ἔνεση ναρκωτικοῦ. Αὐτὸ ἔκανε καὶ ἡ Μαρία.

«Ὅταν ἐπέστρεψα στὸ αὐτοκίνητό μας ποὺ ἦταν ἀκόμη παρκαρισμένο στὸ Μπρόντγουαϊ, ὁ Μάιλς φαινόταν ἀληθινὰ χαρούμενος ποὺ μὲ ξανάβλεπε. Φοβόταν μήπως ἔμπλεκα σὲ καμμιά δίκη γιὰ φόνο, ὄχι ζωντανὸς πλέον, «ἀλλὰ σὰν πτώμα», ὅπως εἶπε.

«Ὅταν τοῦ εἶπα γιὰ τὶς δύο συμμορίες ποὺ εἶχα συναντήσει μέσα σὲ μιὰ ὥρα ἀπὸ τότε ποὺ πατήσαμε τὸ πόδι μας στὴ Νέα Ὠόρκη, ὁ Μάιλς εἶχε τὴν ἴδια παράξενη σκέψη ποὺ εἶχε ἔλθει καὶ σὲ μένα.

«Ἀντιλαμβάνεσαι, ἀσφαλῶς, ὅτι θὰ ἦταν ἀπίθανο νὰ πλησιάσης τοὺς νεαροὺς γκάγκστρες ἂν δὲν σὲ εἶχαν πετάξει ἔξω ἀπὸ τὸ δικαστήριο καὶ ἂν δὲν σὲ εἶχαν φωτογραφήσει!»

DAVID WILKERSON

Ἀπόδοσις: ΝΙΚΟΣ ΤΣΙΡΩΝΗΣ

Ἡ ἐγγραφὴ νέων συνδρομητῶν εἰς τὰς «Ἀκτῖνας» καὶ μάλιστα σπουδαστῶν, ἀπὸ τοὺς ἤδη συνδρομητὰς μας εἶναι ἓνα πνευματικὸν ἔργον, τὸ ὁποῖον ἠμποροῦμεν νὰ ἐπιτελέσωμεν ὅλοι μὲ μικρὰν προσπάθειαν.

Τηλεφωνῆσατε, παρακαλοῦμεν, εἰς τὸ τηλέφ. 3235931 διὰ τὴν ἐγγραφὴν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΤΟΝ YVES TOURENNES ΠΡΩΤΟ ΒΡΑΒΕΙΟ ΤΟΥ CONCOURS GENERAL

Κύριε, με θαυμασμό και αγωνία διάβασα στην «Monde» (9-10-1972), πραγματεία σας με θέμα: «Η ελευθερία του άλλου είναι εμπόδιο στη δική μου ελευθερία;» Θαυμασμό για την ευρύτητα των γνώσεων, τη δύναμη της κρίσεως, την καθαρότητα του στυλ και το τάλαντο αξιολογήσεως του θέματος. Αγωνία για τις σαθρές βάσεις επάνω στις οποίες στηρίζατε μία έντυπια διάλεξη και για το δυσάρεστο σύμπτωμα που παρουσιάζουν, σ' ένα πνεύμα ποιότητας όπως το δικό σας, σφάλματα προθέσεως και έλλειψης διαισθήσεως, μέσα στα οποία φοβάμαι ότι βλέπω τη δυστυχία της νεολαίας.

Όχι βέβαια ότι κατηγορώ τους κριτές που σās έδωσαν την πρώτη θέση: είναι παράδοσις του ελεύθερου Πανεπιστημίου να κρίνη τα πρόσωπα για τα προσόντα, την καλλιέργεια και την σοβαρότητα της σκέψεώς των, σέ οποιαδήποτε κατεύθυνσι και αν αναζητούν. Διότι, απόλυτοι είτε τα πράγματα, όταν κατηγορήτε την «αστική ελευθερία» ότι «πραγματοποιείται πάντοτε εις βάρος του άλλου»: ίδου μία περίπτωση όπου έχετε το πρόνομο το Πανεπιστήμιο μās κεφαλαιοκρατικής δημοκρατίας να μπορή ν' αποθέτη δάφνες σ' ένα κεφάλι που σκέπτεται εναντίον της και του οποίου οι ιδέες είναι πυροτεχνήματα από δυναμίτιδα για να την κάνουν ν' ανατιναχθῆ.

Το άτομο απειλείται.

Λοιπόν, δέν θέλετε ή ελευθερία να είναι μία οντότης με κεφαλαία, μία αφηρημένη έννοια «μολυσμένη από μεταφυσική», αλλά μόνον «μία προσωπική ανθρώπινη εμπειρία που καθέναν σφείλει να κερδίξη και να υπερασπίξη από τους άλλους». Έτσι, πετάτε στο καλάθι των παλαιών ειδώλων την ελευθερία των επαναστατών ανθρωπιστών

που επενόησαν την Διακήρυξη των δικαιωμάτων του ανθρώπου, αλλά μέσα σ' ένα κοινωνικό και πολιτικό πλαίσιο τέτοιο, που ή ελευθερία των μέν να εξαρτάται από την δέσμευσι των άλλων' την ελευθερία του Sartre, προνόμιο του «μεταφυσικού ανθρώπου» που μοιάζει να ζή έξω από τον ιστορικό χώρο (στο οποίο ο Sartre θα μπορούσε να σās απαντήσει ότι κανείς δέν ενδιαφέρετο περισσότερο από αυτόν για την ένταξι του ανθρώπου μέσα στην ιστορία)· τη δημοκρατική ελευθερία που, καθώς το ανέληφθη ο Nietzsche, τείνει, όπως ο χριστιανικός ανθρωπισμός, να κάνη να συνθλιβώνται οι ισχυροί από τη μάζα των αδυνάτων, το ανώτερο άτομο από το «λαό-κοπάδι». Ο μαρξισμός αγγέλλει αναμφιβόλως τη νίκη του ατόμου, του ελεύθερου, επί τέλους, «σέ μία κοινότητα χωρίς Κράτος, χωρίς τάξεις, χωρίς διευθύνοντας»· αλλά προτίθεται να φθάση σ' αυτό μέσα από τη δικτατορία του προλεταριάτου που προφανώς δέν είναι ή ελευθερία και ποιθενά ή επικράτησις του κομμουνισμού δέν ειδη ακόμη να δημιουργήται «ή φθορά του Κράτους».

Έτσι, Κύριε, δέν βρίσκετε αρκετά καθαρή, μέσα στο πάθος σας του απολύτου, ούτε την ελευθερία του ορθολογιστού φιλοσόφου, ούτε εκείνη του παραλόγου ανθρώπου, ούτε εκείνη του αστικού ατομισμού, ούτε εκείνη της σοσιαλιστικής δημοκρατίας, ούτε εκείνη του ολοκληρωτικού μαρξισμού. Παντού, βλέπετε το άτομο ν' απειλήται. Αναγνωρίστε έξ άλλου ότι, χρησιμοποιώντας αυτή τη λέξι «το άτομο», διαπράττετε το σφάλμα της καταχρηστικής γενικεύσεως, για το οποίο κατηγορείτε τους μεγάλους προγόνους που έχουν νομοθετήσει για τον Άνθρωπο και όχι για τους ανθρώπους: άλλοτε σκέπτεσθε το άτομο σάν τον προλετάριο που έχει εκχω-

ρηθῆ σὸν κεφαλαιοκράτη κύριο, ἄλλοτε σὰν τὸν σοβιετικὸ συγγραφέα πὺ καταπιέζεται ἀπὸ τοὺς κομμισαίους τοῦ κόμματος, ἄλλοτε σὰν τὸν ὑπεράνθρωπο τοῦ Nietzsche, πὺ ἐνοχλεῖται ἀπὸ τὸ πλῆθος.

Τὸ πρόβλημα τῆς ἐλευθερίας δὲν τίθεται κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο σ' ὄλες τῖς περιπτώσεις, πρέπει νὰ τὸ παραδεχθῆτε. Ἄδιόφορο: τὸ συμπέρασμα σὰς εἶναι διανυγές. Ὁ ἀναρχισμὸς δικαιώνεται ὁ Bakounine εἶναι ἐκεῖνος πὺ εἶδε καλύτερα τὸ βάθος τοῦ προβλήματος. «Δὲν ὑπάρχει ἐλευθερία παρὰ ἀτομικὴ καὶ ἀντιθετικὴ... Οὔτε Θεὸς οὔτε κύριος... Νὰ καταστρέψης σημαίνει νὰ κτίσης». Ἴδου ἡ προφητεία σὰς καὶ ὁ μόνος νόμος πὺ ἀναγνωρίζετε.

Οἱ συλλογισμοὶ σὰς εἶναι πολὺ ἰσχυροί, ἡ κριτικὴ σὰς στηριγμένη, ἀλλ' ὑπάρχουν δύο βασικὲς ἀλήθειες, οἱ ὁποῖες φαίνεται νὰ σὰς διαφεύγουν καὶ τῖς ὁποῖες, ἂν ἀγνοήσωμε, φαίνεται ἀδύνατο νὰ σκεφθοῦμε σωστὰ γιὰ τὴν ἐλευθερία: ἡ ὑπαρξίς τῆς κοινωνίας σὰν ὀργανικοῦ συστήματος καὶ ἡ κλήσις τοῦ ἀτόμου γιὰ προσωπικὴ ζωή.

Ἡ κοινωνία: ἡ κοινωνιολογία εἶναι ἐν τούτοις ἀρκετὰ στῆ μόδα ὥστε νὰ ἔχετε ἀκούσει νὰ μιλοῦν γι' αὐτή. Ἀλλὰ, ἂν κατορθώνατε νὰ θεωρῆτε κάποτε χωρὶς ὑπερηφάνεια τὴν ἀτομικὴ σὰς ζωή, ἐφ' ὅσον ἔχετε ἀποφασίσει νὰ παρατηρῆτε τὸν κόσμον ἀπὸ τὸ ὕψος σὰς, δὲν θὰ σὰς εἶχε διαφύγει, ὅτι δὲν ἔχετε καθόλου πέσει σ' αὐτὸν ἀπὸ δὲν ξεύρω ποῖα νεροποντὴ, σχηματισμένος στὸ σῶμα καὶ στὸ πνεῦμα, καὶ συνεπῶς ἔχοντας τὸ δικαίωμα νὰ βλέπετε τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους σὰν ἰσάριθμους ἐχθροὺς ἀπὸ τοὺς ὁποῖους θὰ ἔπρεπε νὰ διεκδικῆτε τὴν ἐλευθερία σὰς.

Οἱ γονεῖς σὰς θὰ σὰς ἐφαίνοντο ἴσως μία ἡμέρα οἱ τύρανοί σὰς, ἀλλ' ἄρχισαν μὲ τὸ νὰ εἶναι οἱ γεννῆτορες καὶ οἱ τροφοὶ σὰς. Ἡ ἐλευθερία σὰς ὅταν εἴσθε παιδὶ δὲν ἦταν χωρὶς ἄλλο ἀκόμη παρὰ μία καθαρὴ θέλησις γιὰ ζωή, ἀλλὰ πὺ ζητοῦσε συχνότερα παρὰ ἠρνεῖτο. Τὸ σπῆτι πὺ σὰς στέγαζε, δὲν τὸ εἶχατε κτίσει σεῖς τὴν ἔννομο τάξι τῆς πολιτείας ὅπου μεγαλώσατε, δὲν τὴν εἶχατε σκεφθῆ σεῖς τὸ σύστημα τῶν οικονομικῶν σχέσεων, τῶν θεσμῶν, τῶν νόμων πὺ προσδιόριζαν τὴ

διατροφή σὰς, τὴν ὑγεία σὰς, τὴν ἐκμάθησι τῶν βασικῶν ἐνεργειῶν πὺ σὰς ἐπέτρεψαν νὰ ἐπιζητήσετε, ὄλα αὐτὰ σὰς ἐδόθησαν μέσα σὲ συνθήκες περισσότερο ἢ λιγώτερο δίκαιες, καὶ περισσότερο ἢ λιγώτερο καλές, ἀλλ' ἀρκετὲς γιὰ νὰ εἴσθε σήμερα αὐτὸ πὺ εἴσθε. Τὴν γλῶσσα σὰς δὲν τὴν ἀνακαλύψατε, καὶ ἐδῶ ἀκόμη ἡ κοινωνία σὰς προμήθευσε αὐτὸ τὸ ἀπαραίτητο ὄργανο γιὰ τὴν ἀνάπτυξι τῆς συνειδήσεώς σὰς καθὼς καὶ τὴν κατὰκτησι τῆς ἐπιστήμης σὰς.

Πληροφοροῦμαι ὅτι ὑπῆρξατε μαθητῆς τοῦ μικροῦ Γυμνασίου τῆς Libourne καὶ ἐκπλήσσομαι πὺ ὑπάρχει σὲ μία τόσο μικρὴ πόλι ἓνα σχολεῖο ὅπου ξεύρουν τόση φιλοσοφία καὶ ὅπου ἀποκτᾶ κανεὶς τόσες γνώσεις ὅσες σεῖς. Σκέπτεσθε τὴν τύχη πὺ ἀντιπροσωπεύει αὐτὸ γιὰ σὰς, τὴ διάρκεια τῆς ἱστορίας, τὴν βαθύτητα τῶν κοινωνικῶν καὶ διανοητικῶν ἰδρυμάτων πὺ αὐτὸ προϋποθέτει γιὰ ἓνα ἔθνος; Οἱ ἄλλοι τὸ ἔκαναν χωρὶς ἐσὰς καὶ γιὰ χάρι σὰς. Ἀναμφιβόλως μάθατε νὰ σκέπτεσθε μὲ τὸ νὰ σκέπτεσθε ἀντίθετα ἀπὸ τοὺς καθηγητὰς σὰς καὶ τὰ βιβλία σὰς, ἀλλὰ θὰ πρέπει πρῶτα νὰ εἶχατε μάθει νὰ μαθαίνετε, καὶ ἀναγνωρίστε ὅτι δὲν θὰ τὸ εἶχατε καθόλου κατορθώσει χωρὶς καλοὺς διδασκάλους καὶ καλοὺς συγγραφεῖς, ἀπὸ τοὺς ὁποῖους πήρατε περισσότερα ἀπὸ ὅσα ἀπορρίψατε.

Ὁ ἄνθρωπος κινδυνεύει ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο.

Διότι τὸ βάθος τοῦ προβλήματος εἶναι ἐκεῖ, Yves Tourenne: «Τὸ ἄτομο, λέτε, δὲν ἀποκτᾶ, δὲν κερδίζει τὴν ἐλευθερία του, παρὰ παλεύοντας μὲ τὸν ἄλλο». Ἀλλὰ ἔχει ἀνάγκη τὸν ἄλλο γιὰ νὰ φθάσῃ στῆ γνῶσι, στῆ δύναμι, στὴν κρίσι, δηλαδὴ στὴν ἐλευθέρω βούλησι. Καὶ γιατί θὰ ἦταν περισσότερο ἐλεύθερο, ὅταν ἀρνηται αὐτὸ πὺ τοῦ φαίνεται ψεύτικο καὶ κακὸ παρὰ ὅταν ἀποδέχεται ὅ,τι τοῦ φαίνεται καλὸ καὶ σωστό; Ὅταν μάχεται τὴν κοινωνία γιὰ ὅ,τι ἔχει καταπιεστικὸ παρὰ ὅταν τὴν ὑπερασπίζεται γιὰ ὅ,τι ἔχει ἀπαραίτητο; Τὴν κοινωνία, φαίνεται, τὴν βλέπετε σὰν ἓνα ἀσυνάρτητο σύνολο ἀτόμων χωρισμένων καὶ ἀνεξαρτήτων, σὰν μία παράθεσι μονάδων ἀδιαπεράστων κάθε μία

από τις οποίες δεν μπορεί να υπάρξει παρά σ' αντίθεσι με τις άλλες.

Είναι αυτό ένα αντικειμενικό λάθος που σ' οδηγεί σ' ένα δεύτερο: σ' αυτό του να πρεσβεύετε ότι δεν υπάρχει ελευθερία παρά όταν την ζη κανείς στο επίπεδο της ατομικής συνειδήσεως, με τη μορφή μιᾶς «πάλης του ἐγὼ ἐναντίον αὐτῶν που τὸ περιβάλλουν». Πῶς δὲν ἀντιλαμβάνεσθε ὅτι μία τέτοια ἀντίληψις τῆς κοινωνίας, καθαρῶς ἀκωνιώτητος, εἶναι φορτωμένη κινδύνους γιὰ τὸ ἄτομο καὶ ὅτι τελικῶς καλεῖ τὸν θρίαμβο τοῦ ἰσχυροῦ ἐπὶ τοῦ ἀδυνάτου, τοῦ κυρίου ἐπὶ τοῦ δούλου; Πράγματι τὸ ἀντιλαμβάνεσθε ἀφοῦ καλεῖτε τὸν Nietzsche, σὰν ἕναν ἀπὸ τοὺς μάρτυράς σας. Ἀλλὰ δὲν θέλετε νὰ παραδεχθῆτε ὅτι ὑπάρχει, ἔξω ἀπὸ τὸ ἄτομο καὶ στὸ πεδίο τῶν θεσμῶν, μία ρητὴ ελευθερία, οἱ συνέπειες τῆς ὁποίας δὲν εἶναι ἀμελητέες. Εἶναι ἐπικίνδυνες, καὶ αὐτὸ συγγραφεὶ τὴν προσοχὴ σας, τὸ ὅτι δηλαδή ὁ νόμος συγκεκριμενοποιεῖ συχνὰ τὴ θέλησι καὶ τὰ συμφέροντα τῆς κρατοῦσης τάξεως, ἀλλ' ἢ κοινωνικὴ ἰσχὺς μπορεῖ ἐπίσης νὰ θεραπεύη τὶς καταχρήσεις τῶν ἰσχυρῶν. Ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας συχνὰ ὑπῆρξεν ἢ προσφυγὴ τοῦ λαοῦ κατὰ τῆς ἀδηφαγίας τῶν κυρίων.

Ὁ ἀστικὸς φιλελευθερισμὸς ἐγέννησε τὴν κεφαλαιοκρατία, εἶναι ἀλήθεια, ἀλλ' ἔθεσεν ἐπίσης τοὺς ὅρους τῆς πολιτικῆς δημοκρατίας, καί, παντοῦ ὅπου αὐτὴ διετηρήθη, τοιῦλάχιστον κατέφαγε τὰ προνόμια τοῦ κεφαλαίου. Ἡ πολιτικὴ ελευθερία μπορεῖ νὰ ἰδιοποιητῆ τὴν κοινωνικὴ ἀνισότητα, εἶναι ἀλήθεια, ἀλλὰ μπορεῖ, ἐπίσης, καὶ τὸ κάνει πράγματι, νὰ σκάβη στοῦς πού προσεγγίζουν στὴν ἰσότητα· ἐνῶ ἡ ἀναρχία σας προσφέρει ἐλάχιστες πιθανότητες ἀκόμη καὶ στὴν ἐπανάστασι, ξεκινᾷ ἀπὸ μία ρομαντικὴ ἀνάλυσι τῆς κοινωνίας καὶ πιστεύει ὅτι ἡ πειθαρχία εἶναι ἀδυναμία.

Ἡ εὐχαρίστησις καὶ ὁ θάνατος.

Θὰ ἔπρεπε τώρα νὰ μπορέσωμε νὰ ἰδοῦμε βαθύτερα τὴ φιλοσοφία σας καὶ ν' ἀντιληφθοῦμε τὴν ἰδέα που ἔχετε γιὰ τὸν ἄνθρωπο. Κοῖμα που δὲν εἶχατε τὴν περιέργεια, σεῖς που ἔχετε τόσα διαβάσει, νὰ ξεφυλλίσετε τὸν Proudhon καὶ τὸν

Mounier, παραδείγματος χάριν, καὶ ν' ἀναλογισθῆτε γιὰ τὴν διάκρισι μεταξὺ ἀτόμου καὶ προσωπικότητος. Ὅταν κατηγορεῖτε τὴ δημοκρατία ὅτι «ἀποπροσωποῖ τὰ ἄτομα», τί θέλετε νὰ εἰπῆτε; Χωρὶς ἄλλο ὅτι ἡ προσωπικὴ ζωὴ χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴν κατάκτησι τῆς ελευθερίας που ἀπειλεῖται διπλᾶ ἀπὸ τὸν ἄλλο, διότι εἶναι ὁ ἀντίπαλος που με συνθλίβει στὰ δικαιώματά μου καὶ τὶς ἀνάγκες μου, καὶ ὁ κύριος που μοῦ ἐπιβάλλει, με τὴ μορφή μιᾶς κοινωνικῆς συνειδήσεως τὸ ὑπερ-ἐγὼ που πνίγει καὶ παραπλανᾷ τὶς καθαρῆς τάσεις τῆς ὑπάρξεώς μου.

Αὐτὲς τὶς τάσεις τὶς προσδιορίζετε μ' ἕναν ἐμφαντικὸ ὄρο: «ἢ ὑπαρξίς, στοὺς κόλπους τῆς καθημερινῆς ζωῆς, τῆς ἀρχῆς τῆς εὐχαριστήσεως». Θὰ μπορούσε ἐδῶ νὰ σᾶς κατηγορήσῃ κανεὶς γιὰ χαμηλὸ ἡδονισμὸ· δὲν τὸ κάνω, διότι ὑποπτεύομαι σὲ σᾶς ὕψος σκέψεως που θέτει κάτω ἀπ' αὐτὸν τὸν ὄρο τῆς εὐχαριστήσεως, ἄλλο πρᾶγμα ἀπὸ τὴν ἀπλή ἱκανοποίησι τῶν αἰσθήσεων. Ἀλλὰ τί λοιπόν; Ὅχι τὴ συμπάθεια, ἀφοῦ ὁ ἄλλος ἐξ ὀρισμοῦ εἶναι ὁ ἐχθρὸς, στὴν καλύτερη περίπτωσι, τὸ ἀπαραίτητο ἐμπόδιο καὶ τὸ κίνητρο στὸν ἀγῶνα μου γιὰ τὴν ελευθερία· οὔτε τὴν εἰρήνη τῆς ψυχῆς, ἐφ' ὅσον ἡ ελευθερία δὲν θὰ μπορούσε νὰ εἶναι κατάστασις ἀναπαύσεως, κερδισμένη ἰσορροπία, ἀλλὰ πάντοτε μία πάλη καὶ μία ἔντασις· οὔτε τὴ χαρὰ τῆς ψυχῆς στὸ θαυμασμὸ, στὴν ἀνθησι τοῦ ἑαυτοῦ μας, τὴν ὁποία μᾶς προσφέρει ἡ ἀνακάλυψις μιᾶς ἀξίας, που εἶναι τὸ ἴδιον τοῦ πολιτισμοῦ, ἐφ' ὅσον πρέπει πάντοτε νὰ δυσπιστοῦμε γι' αὐτὸ που σκέφτηκε κάποιος ἄλλος καὶ που ἔχει προταθῆ ἀπὸ ἕναν Κύριο.

Τέλος, ξεκινώντας ἀπὸ τὸν ἀτομικισμὸ σας, που κάνει τὴν ελευθερία ὑψίστη ἀξία, ἢ ὁποία δὲν μπορεῖ νὰ παραμείνη καθαρὰ παρὰ μένοντας «ὄνσιαστικὰ ἐναντίον» ἀναπτυσσομένη δηλαδή ἢ ἴδια γιὰ τὸν ἑαυτὸ της, δὲν βλέπω πῶς θὰ μπορούσατε νὰ συναντήσετε τὴν προσωπικὴ ζωὴ που εἶναι ξεπέρασμα τοῦ ἐγὼ στὸ αἶσθημα τῆς ἀλληλοβοηθείας, στὴν ἀγάπη τοῦ ἄλλου καὶ στὴν συναίσθησι τῶν ἀξίων, ἢ ἐκουσία ὑπηρεσία στίς ὁποῖες εἶναι ἡ ὑψίστη χρῆσις τῆς ελευθερίας.

Κατὰ τρόπο συναρπαστικό, φέρετε σὰν συμπέρασμα τὴν ἰδέα ὅτι ἡ ὑψίστη νίκη τῆς ἐλευθερίας εἶναι «ἐκείνη τοῦ νὰ διαλέγῃς τὸ θάνατό σου», ὅτι ὁ θάνατος εἶναι τὸ «καρούνεμα τῆς ζωῆς», ἡ ὑψίστη μορφή τῆς «ζωντανῆς ἐλευθερίας». Εἶναι μία θετική ἠθική ἀλήθεια, ἐὰν ἔχετε στὸ νοῦ τὸν ἥρωα, ὁποιασδήποτε ἰδέας, πὺν ἀντιμετωπίζει τὸ θάνατο γιὰ τὴ διατήρησι μιάς ἀξίας πὺν θεωρεῖ ὅτι ξεπερνᾷ τὴ δική του ὑπαρξί. Αὐτὴ ἡ ἀξία μπορεῖ νὰ εἶναι ἡ ἐλευθερία τῶν ἄλλων καὶ ἡ θυσία τοῦ ἐγὼ παίρνει τότε νόημα, ἀλλὰ τὸ νὰ θέλω νὰ πεθάνω γιὰ ν' ἀποδείξω ὅτι εἶμαι

ἀπόλυτος κύριος τῆς ἐλευθερίας μου εἶναι μία μηδενιστικὴ ἐκλογή, λιγώτερο τραγικὴ παρὰ παρὰλόγη. Νὰ καταστρέφῃς, σημαίνει νὰ κτίζῃς, λέτε: μάλιστα, ἂν ἔχετε ἐκλέξει λογικὰ αὐτὸ πὺν καταστρέφετε καὶ ἂν ξεῦρετε τί θέλετε νὰ κτίσετε. Ἄλλως, ὁ ἀναρχισμὸς σας εἶναι ἕνας ψεύτικος μεγαλοπρεπὴς λόγος κολλημένος σ' ἕναν ὀλέθριο παραλογισμὸ ἢ σὲ μία ἀπελπισμένη ἐπαναστατικὴτητα.

PIERRE - HENRI SIMON

τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας

ΗΤΑΝ ΛΑΘΟΣ

Λάθος ἦταν στὴν ὁμορφὴ πλάση
Ν' ἀγαπήσω αὐτὸ πὺν ἔμαι ἔγῳ
Καὶ περίμενα χρόνια νὰ φτάση
Κάποια ἀγάπη μὲ βῆμα γοργό.

Πικραμένη, ἀκίνητη γλῶσσα
Γιὰ κανένα δὲ λὲς μιὰ εὐχή.
Εἶδες κι' ἔπαθες τόσα καὶ τόσα
Κι' εἶσαι χρόνια, καρδιά, μοναχή.

Τί μοῦ λείπει; Τί ἔχω; Ποιὸς ξέρει;
Ἦταν λάθος νὰ φύγω μακριά.
Νὰ νομίζω πὺς εἶμαι ξεφτέρι
Καὶ νὰ εἶμαι φτωχούλα καρδιά...

K. BANIAS

ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΝ ΜΑΣ ΚΙΝΗΣΙΝ

ΕΙΣ ΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ ΠΑΤΡΩΝ ΜΕ ΤΗΝ ΕΙΣΟΔΟΝ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΕΤΟΥΣ(*)

Ἐν νέον ἔτος ἀνέτειλεν εἰς τὴν ἀπειραντώσῃν τῆς Ἱστορίας, εἰς νέος χρονικός κρικός ἤρχισε δημιουργούμενος, εἰς ἀπὸ τοὺς ἀπειραριθμούς, εἰς τὴν ἀτέρμονα ἄλυσον τοῦ Πολιτισμοῦ. Πᾶν ἀπερχόμενον ἔτος μᾶς διδάσκει διὰ τῆς πείρας του, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πικρᾶς, καὶ πᾶν νέον ἔτος μᾶς ἀνοίγει τὴν πυξίδα τῶν ἐλπιδῶν, με ἐπιδιώξιν μᾶς νὰ μᾶς οδηγήσῃ ἢ ὑλοποιήσῃ τῶν εἰς ἐπιτυχίας καὶ εὐτυχέστερον θίον. Ἀλλὰ οὔτε ἡ πείρα τοῦ παρελθόντος μᾶς νοθετεῖ πλήρως, οὔτε αἱ ἐλπίδες διὰ τὸ μέλλον μᾶς ἀνοίγουν ἀπάσας τὰς ὁδοὺς πρὸς τὸ ἀριστοτέλειον «εὖ ζεῖν». Καὶ εἰς τὰς δύο περιπτώσεις ὑπεύθυνον διὰ τὸ δυσαρμονικῶς ἐνεργεῖν εἶναι οἱ φορεῖς τῆς ἱστορικῆς δράσεως, δηλ. ἡμεῖς οἱ ἴδιοι οἱ ἄνθρωποι. Ὡστε, λοιπόν, δὲν πταίουν διὰ τὰ συμβαίνοντα τὰ ἔτη καὶ τὰ οἰαδήποτε κλάσματα τοῦ χρόνου, ἀλλὰ οἱ ἄνθρωποι, οἱ ὅποιοι πληροῦν τὸν χρόνον καὶ τὸν χρόνον καὶ δροῦν ἐντὸς αὐτῶν.

Ἄς δεχώμεθα, τοῦλάχιστον, τὴν διαδοχὴν τῶν ἐνιαυτῶν, ὡς χρονικούς σταθμούς περισυλλογῆς, ἀπολογισμοῦ καὶ προγραμματισμοῦ, με ἐπιδιώξιν μᾶς νὰ ἀπαλλασσώμεθα ἀπὸ τὰς ἀτελείας μᾶς τοῦ παρελθόντος καὶ νὰ ἐξοπλιζώμεθα με νέον δυναμισμόν, πλὴν ἀποτελεσματικόν, διὰ πληρεστέρας ἐπιτεύξεις. Τὸ ἴδιον ἄς πράξωμεν καὶ κατὰ τὴν ἀνατολήν τοῦ νέου ἔτους 1973.

Μὲ θάσιν τὰς προλεχθείσας γενικὰς σκέψεις ἄς ἀσχοληθώμεν εἰδικώτερον με τὸ ἰδικόν μᾶς ἔργον, ἐνταῦθα.

Εἰς τὸν Νάον τοῦτο τοῦ Πνεύματος, τὸ Πανεπιστήμιον Πατρῶν, ἄπαντες ἡμεῖς ἔχομεν μίαν ὑπεύθυνον θέσιν, διὰ πραγματοποίησιν μιᾶς καθωρισμένης ἀποστολῆς.

(*) Ὁμιλία πρὸς τοὺς φοιτητάς, ἐπὶ τῷ νέῳ ἔτει 1973, τοῦ Προέδρου τοῦ Πανεπιστημίου Στρατηγῶ Ἀχιλ. Τάγαρη.

Ἐάν ὁ καθείς ἐξ ἡμῶν ἐκτελέσῃ πλήρως τὴν ἀποστολήν του, τότε καὶ τὸ Ἰδρυμᾶ μᾶς θὰ ἐπιτύχῃ τὸν ὑψηλὸν προορισμόν του. Ἡ ἐκτέλεσις τῆς ἀποστολῆς ταύτης εἶναι λιαν δυσχερῆς καὶ ἀπαιτεῖ σοβαρὰς θυσίας. Ἡ ἐπιτεύξις ὁμῶς ταύτης θὰ μᾶς ἐξασφαλίσῃ τὴν συλλογικὴν ἐπιτυχίαν, ἐπ' ὠφελεία τοῦ Ἔθνους. Ἐκ τῆς καθολικῆς ταύτης ὠφελείας θὰ λάβῃ ἕκαστος τὸ εὐχάριστον μέρος μᾶς, πρὸς δικαίωσιν τῶν ἀγῶνων του.

Διὰ νὰ ἐπιτευχθῇ ὠλοκληρωμένον τὸ ἔργον μᾶς ἐν τῷ Ἰδρυματί μᾶς ἀπαιτεῖται ἡ κατανόησις καὶ ἡ μεθοδικὴ σμίλευσις, ὑφ' ὄλων ἡμῶν, πολλῶν γενεσιουργῶν παραγόντων, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ σπουδαιότεροι εἶναι τρεῖς:

Ἡ ἐπιτεύξις τοῦ σκοποῦ τῆς Παιδείας, ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ ἡμῶν.

Ὁ καθορισμὸς τοῦ Ἰδανικοῦ, καὶ ἡ προσήλωσις πρὸς αὐτό, τῆς συγχρόνου γενεᾶς τῶν Ἑλλήνων νέων καὶ ἐπομένων καὶ τῆς ἐν τῷ Ἰδρυματί μᾶς φοιτήσεως νεολαίας· καὶ

Ἡ ὑγιῆς ἐκτέλεσις τοῦ καθήκοντός της ὑπὸ ταύτης.

Πρῶτον θὰ ἀναφερθῶμεν εἰς τὸν σκοπὸν τῆς Παιδείας:

Τὸ ἐν ἰσχύϊ Σύνταγμα τῆς Ἑλλάδος ἐν ἀρθρῷ 17 παρ. 1 καθορίζει:

«Ἡ Παιδεία σκοπεῖ εἰς τὴν ἠθικὴν καὶ πνευματικὴν ἀγωγήν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως τῶν νέων, ἐπὶ τῇ θάσει τῶν ἀξιών τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ Χριστιανικοῦ Πολιτισμοῦ».

Ἀνάλογον σκοπὸν εἶχον θέσει διὰ τὴν Παιδείαν καὶ ἄπαντα τὰ προηγηθέντα Συντάγματα τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους.

Διὰ τῆς προαναφερθείσης συνταγματικῆς ἐπιταγῆς, ἡ Ἑλληνικὴ Πολιτεία ἐντέλλεται ὅπως διὰ τῆς Παιδείας ἐπιτευχθῇ ἡ πλήρης ἀνάπτυξις τῶν ψυχικῶν καὶ πνευματικῶν δυνάμεων τῶν νέων, ὡς καὶ ἡ δημιουργία τῶν εἰς ἠθικὰ προσωπικότητάς, ἐμφορουμένων ἀπὸ ἐθνικὸν φρόνημα, θάσει τῶν ἑλληνοχριστιανικῶν ἀρ-

χών, καὶ ἱκανάς, κατ' ἀκολουθίαν, νὰ ἐνταχθοῦν ἀρμονικῶς εἰς τὸν κοινωνικὸν βίον, πρὸς ὑγιᾶ πολιτιστικὴν λειτουργίαν καὶ πρόοδον τούτου.

Ῥητῶς εἰς τὸ Σύνταγμα τοῦ Κράτους ἡμῶν, τὸν ὑπέρτατον τοῦτον Νόμον τῆς μαχρὸς Πατρίδος, καθορίζονται αἱ τρεῖς ἀποστολαὶ τῶν παρεχόντων Παιδείαν πρὸς τοὺς νέους Ἰδρυμάτων, ἐπομένως καὶ τοῦ ἰδικοῦ μας:

Πρώτη, καὶ κατὰ συνέπειαν σημαντικωτέρη, ἀποστολὴ εἶναι ἡ ἠθικὴ ἀγωγή τῆς νεολαίας.

Δευτέρα ἀποστολὴ εἶναι ἡ πνευματικὴ ἀγωγή, πρὸς καλλιέργειαν τοῦ νοῦ ταύτης καὶ τρίτη εἶναι ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως τῶν σπουδάζοντων νέων.

Κατόπιν τούτου, πιστοὶ εἰς τὸν ὄρκον τὸν ὁποῖον ἐδώσαμεν διὰ τὴν πιστὴν ἐκτέλεσιν τῶν διατάξεων τοῦ Ἑλληνικοῦ Συντάγματος, εἴμεθα ὑποχρεωμένοι ἅπαντες, τόσον οἱ διδάσκοντες, μετὰ τοῦ διοικητικοῦ προσωπικοῦ, τούτου ἐν τῇ ἐνασκήσει τῆς ἐπὶ μέρους ἀποστολῆς ἐκάστου, ὅσον καὶ οἱ διδασκόμενοι νὰ καταβάλωμεν πᾶσαν δυνατὴν προσπάθειαν διὰ τὴν ὑλοποίησιν τῶν ἀναφερθεισῶν τριῶν ἀποστολῶν, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν τὰς συνιστασάς τοῦ γενικοῦ σκοποῦ τῆς Παιδείας. Ἄς ἐξετάσωμεν πῶς ἐνεργοῦμεν ἐπ' αὐτῶν:

Θὰ ἀναφερθῶμεν, κατὰ πρῶτον, εἰς τὴν δευτέραν ἀποστολὴν καὶ ἀκολουθῶς εἰς τὰς λοιπὰς.

Ἡ δευτέρα ἀποστολὴ τῆς καλλιέργειας τοῦ νοῦ, ὡς ὄργανον κρίσεως καὶ σκέψεως, μετὰ τὸν ἐμπλουτισμὸν τούτου διὰ τῶν ἀναγκαιοῦσων γνώσεων, πραγματοποιεῖται ἐν τῷ Ἰδρυματι ἡμῶν, συνεχῶς θεληματικῶς. Ἀνασταλτικῶς δροῦν ἐπ' αὐτῆς αἱ ἐπιθυμητὰ ἐπιείκειαι σπουδῶν, αἱ ὁποῖαι μειώνουσι τὴν ἀξιοκρατικὴν ὀλοκλήρωσιν τῆς. Τὸ Πανεπιστήμιον ἡμῶν, ἐπιλεγέν ὑπὸ τῆς Πολιτείας διὰ νὰ καταστή πρότυπον εἰς τὴν ὀργάνωσιν καὶ λειτουργίαν του καὶ πρωτοπόρον εἰς τὰς ἐξελίξεις κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἀποστολῆς τούτου ταύτης, ἐπιβάλλεται νὰ εἶναι ἐν δικαιοσύνη αὐστηρόν. Ἐπομένως οἱ σπουδάζοντες ἐν αὐτῷ πρέπει νὰ κατακοῦν τὸ πτυχίον των, ἄνευ ἐπαιτείας εὐκολιῶν, ἀλλὰ δι' εὐγενούς καὶ ἀκαταπαύστου μόχθου, ὡς καὶ ὑπερηφάνως. Οἱ Ἕλληνες πνευματικοὶ ταγοὶ τοῦ παρελθόντος, ἀλλὰ καὶ οἱ ἀλλοθνεῖς τοιοῦτοι, ἀνήλθον εἰς τὰς πνευματικὰς ἐπάλξεις ὡς ὕψιπτεις ἀετοὶ καὶ οὐχὶ ἔρποντες καὶ ὑποθηθούμενοι. Πᾶσα ἄλλη εὐκολία τῶν σπουδάζοντων εἶναι ἀσμένως δεκτὴ, θὰ μετέβαλε τὸ Ἰδρυμὰ μας εἰς ἐν ἀνάξιον λόγου Πανεπιστήμιον εὐκαιρίας.

Διὰ τὴν πρώτην ἀποστολὴν τῆς ἠθικῆς ἀγωγῆς καὶ τὴν τρίτην ἀποστολὴν τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως, τὸ Πανεπιστήμιόν μας καταβάλλει πᾶσαν δυνατὴν προσπάθειαν ὑλοποιήσεώς των. Ἐθέσπισεν ἤδη τὰ Ἀριστεία Προσωπικότητος, διὰ τοὺς φοιτητὰς ἐξαιρέτου ἠθους, ὡς καὶ τὰ τοιαῦτα Ἀθλήσεως διὰ τοὺς διακρινομένους εἰς τὸν ἀθλητικὸν στίβον. Ἐθέσπισεν τὸν θεσμὸν τοῦ Συμβούλου Καθηγητοῦ, διὰ πάσης φύσεως λογικὴν συμπάρασασιν, καὶ ἰδίως ἠθικὴν τοιαύτην, πρὸς τοὺς φοιτητὰς. Πρὸς τοῦτο διέθεσεν ἅπαντας τοὺς καθηγητὰς, συνεπικουρούμενους ὑπὸ πανεπιστημιακῶν βοηθῶν. Κατὰ τὰς ἐορτάς, ἐπετειοῦς κλπ. γίνονται ὀμιλίαι ἐθνικοῦ καὶ ἠθικοῦ περιεχομένου ὑπὸ τῶν ὀριζομένων πρὸς τοῦτο καθηγητῶν, ὡς καὶ ὑπὸ τοῦ Προέδρου τοῦ Ἰδρυματος. Πέρυσιν ἐγένετο ἐπὶ τρίμηνον σειρὰ τοιούτων ὀμιλιῶν ὑπὸ καταλήλου ὀμιλητοῦ. Ἡ βιβλιοθήκη τῆς Φοιτητικῆς Λέσχης ἐμπλουτίζεται δι' ἀναλόγων βιβλίων. Κατὰ τὰς ὥρας τῆς Σωματικῆς Ἀγωγῆς οἱ γυμνασταὶ προβαίνουν εἰς τὴν παροχὴν ἠθικοπλαστικῶν παραινέσεων. Πραγματοποιοῦνται ἔξοδοι τῶν φοιτητῶν μας εἰς τὴν Μεθόριον, πρὸς διανομὴν δῶρων εἰς τοὺς ἀκρίτας μας, ἐπίσης εἰς ὄρεινὰ χωρία κατὰ τὰς ἐορτάς, διὰ τὸν ἴδιον σκοπόν. Καλλιεργεῖται τὸ πνεῦμα τῆς φιλαλληλίας διὰ παροχῆς ἐνδοπανεπιστημιακῶν ὑποτροφιῶν, ὡς καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ καθήκοντος, διὰ τοῦ παραδείγματος κλπ. Ἀλλὰ ἅπαντα τὰ προλεχθέντα δὲν εἶναι ἀρκετὰ διὰ τὴν ἐκτέλεσιν πλήρως, ἐπ' ὠφελεία τῶν νέων μας, τῆς ὑπὸ τοῦ Συντάγματος τῆς Ἑλλάδος καθορισθείσης ἐθνικοθητικῆς ἀποστολῆς. Ἀπαιτοῦνται εἰσέτι μεγάλαὶ προσπάθειαι ἐκ μέρους ὄλων μας, καὶ κυρίως ἐκ μέρους τῶν φοιτητῶν μας, τόσον μεμονωμένως, ὅσον, ἰδίως, διὰ τοῦ φοιτητικοῦ τῶν συλλόγου. Πρωταρχικαὶ ἐπιδιώξεις τούτου πρέπει νὰ εἶναι ἡ ἠθικὴ καὶ ἐθνικὴ ἀγωγή τῶν μελῶν του. Ἐκαστος φοιτητῆς πρέπει νὰ αὐτοκαλλιεργῆται εἰς ἠθικὴν προσωπικότητα καὶ εἰς ὑγιᾶ μέλος τοῦ ἐθνικοῦ συνόλου. Πρωταρχικῆ, πρὸς τοῦτο, μέριμνα ἐκάστου πρέπει νὰ εἶναι ἡ ἀποτοξίνωσις του ἀπὸ τὰς καταλυτικὰς ἐπιδράσεις τῶν νεοβαρβάρων ἀλλοδαπῶν. Καὶ ἀκολουθῶς ἡ δημιουργία του εἰς μίαν ἐξέχουσαν προσωπικότητα ἐλληνοπρεποῦς ἦθος. Μὴ λησμονῆτε, οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν, ὅτι τὸ εὐγενές ἦθος εἶναι ἡ κλεῖς τῆς ἐπιτυχίας εἰς τὴν ζωὴν. Ἄπαντες ἀποστρέφονται τοὺς σοφοὺς ἀήθεις, ἐνῶ ἅπαντες δεχόνται ἀσμένως τοὺς κτήτορας ἦθους, ἔστω καὶ ἀσόφους.

Μετὰ τὰ ἀναφερθέντα διὰ τὸν σκοπὸν τῆς Παιδείας θὰ σὰς ὀμιλήσω διὰ τὸν καθορισμὸν τοῦ ἰδανικοῦ τῆς συγχρόνου ἐλληνικῆς νεολαίας. Τὸ ὑγιᾶς τοῦτο ἰδανικόν

θά προβάλλη όλόλαμπρον, ἐφ' ὅσον ἐπιτευχθῆ ὁ προλεχθεὶς σκοπὸς τῆς Παιδείας.

Γνωρίζετε ὅτι ὁ σύγχρονος, ἀνά τὴν Οἰκουμένην, πολιτισμὸς εἶναι προϊὼν τοῦ ἀρχαιοελληνικοῦ πολιτισμοῦ. Τὸ ὅτι οὗτος νοθεύεται ὑπὸ τινων ἀνά τὸν κόσμον φορέων του, τοπικῶς καὶ χρονικῶς, τοῦτο οὐδὲν ὑποβιάζει τὴν ἀξίαν τοῦ γεννητόρος του πολιτισμοῦ. Ὁλόκληρος ἡ ἑλληνικὴ ἱστορία, ἀπὸ τοῦ θάτους τῶν αἰώνων καὶ ἐπὶ 5 χιλιετίας, εἶναι μία συνεχὴς λαμπρῶν ἐπιτευγμάτων. Πάντ τὸ εὐγενὲς ἐν τῷ κόσμῳ ἔχει τὴν πηγὴν του εἰς τὴν γωνίαν αὐτὴν τῆς Οἰκουμένης, τὴν ἑλληνικὴν γῆν. Ἰδοῦ, λοιπὸν καὶ τὸ ἰδανικὸν τῆς συγχρόνου ἑλληνικῆς νεολαίας, ὅπερ προκύπτει ἐκ τοῦ αἰωνίου ἰδανικοῦ τοῦ Ἑλληνισμοῦ: Νὰ ἐξακολουθήσῃ ἡ ἑλληνικὴ πηγὴ τοῦ πολιτισμοῦ νὰ παρέχῃ τὰ εὐγενῆ νάματά της πρὸς πᾶσαν κατεύθυνσιν ἐπὶ τῆς γῆς. Καὶ θὰ ἐξακολουθήσῃ ἡ παροχὴ αὕτη καὶ κατὰ τὴν παρούσαν ἐποχὴν ἐφ' ὅσον καὶ σεῖς φροντίζετε δι' αὐτό.

Ἐξακολουθεῖ τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος νὰ ἀποτελῇ τὸν περιουσιῶν λαὸν τοῦ Δημογούου. Παντοῦ ἐπὶ τῆς Γῆς τὰ 4 ἑκατομμύρια τῶν ἀποδήμων Ἑλλήνων θαυματούργουν. Καὶ οἱ γηγενεῖς Ἑλληνες ἐν Ἑλλάδι ἀποδεικνύουν διὰ τῆς νεωτέρας ἱστορίας ὅτι εἶναι ἀντάξιοι συνεχισταὶ τοῦ ἔργου τῶν εὐκλεῶν προγόνων τῶν.

Διὰ τῶν προλεχθέντων δὲν διδάσκομεν οὐδὲν ἕτερον, παρά τὴν καλλιέργειαν τῆς ἔθνικης κληρονομίας καὶ τὴν εὐγενῆ ἀμιλλαν, διὰ τῆς ὁποίας προάγεται ὁ ὀρθὸς πολιτισμὸς. Δὲν θὰ πρέπει νὰ ὑποτιμῶμεν τὸ Ἔθνος μας, λόγῳ τοῦ ὀλιγαριθμοῦ του. Καὶ οἱ ἀδάμαντες εἶναι ἐλάχιστοι, ἀλλὰ ἔχουν μεγίστην ἀξίαν. Ἐκ τῶν ἄνω προκύπτει ὅτι καὶ ἡ παρούσα γενεὰ τῆς ἑλληνικῆς νεολαίας ἔχει τὴν ὑψηλὴν ἀποστολὴν τῆς συνεχίσεως τῆς εὐγενοῦς ἑλληνικῆς παραδόσεως, ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς ἱστορίας τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ περαιτέρω τῆς γενικωτέρας ἱστορίας. Ἡ ἰδική μας παλαιότερα γενεὰ ἔπραξεν ἀκεραίως τὸ καθῆκον της. Ἔσωσεν, ἀλλὰ καὶ ἐδόξασε τὴν Ἑλλάδα. Ἐν εἰρήνῃ καὶ ἐν πολέμῳ ἀπέδειξεν ὅτι ἀποτελεῖ ὑγιὰ καὶ ἰσχυρὸν κρῖον τοῦ ἀτέρμονος ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Ἐρχεται μετ' ὀλίγον ἡ σειρά σας, Ἑλληνες νέοι, διὰ νὰ παραλάβετε τὴν σκυτάλην. Διὰ νὰ γίνετε ἱκανοὶ πρὸς τοῦτο μεταβληθῆτε μέχρι τοῦ ἐσχάτου κυττάρου σας εἰς φορεῖς τοῦ ἀθανάτου ἀρχαιοελληνικοῦ πνεύματος, καὶ εἰς συνεχισταὶ τῶν εὐγενῶν ἐπιτευγμάτων τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, τῶν ἀκαταπαύστων κατὰ τὸν μακροαῖωνα βίον του. Ἡ ὡς ἄνω εὐθὺν θάρυνη περισσότερον σᾶς, τοὺς ἐπιστήμονας νέους.

Μετὰ τὰ ἀναφερθέντα διὰ τὸ σαφὲς ἰ-

δανικόν σας, τὸ ὅποιον πρέπει νὰ ἀποτελῇ τὸν ὀδηγὸν φάρον ὀλοκλήρου τῆς ζωῆς σας, θὰ σᾶς ὀμιλήσω διὰ τὸ βασικὸν κίνητρον τούτου, τὸ ὑγιὲς καθῆκον.

Πᾶς ἄνθρωπος, διὰ νὰ ζῆσῃ ἀρμονικῶς ἐντὸς τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου καὶ διὰ νὰ προαγάγῃ τὸν πολιτισμὸν τούτου, εἶναι ὑποχρεωμένος εἰς προσφορὰς ὠφελίμων διὰ τὸ σύνολον τῶν συνανθρώπων του, καὶ συνεπῶς καὶ διὰ τὸν ἑαυτὸν του. Τότε οὗτος θὰ εἶναι ὑγιὲς κύτταρον τοῦ συνόλου τούτου. Αἱ δυσαρμονικαὶ προσφοραὶ τοῦ θὰ τὸν μεταβάλλουν εἰς καρκινικὸν κύτταρον, ὅπερ θλάπτει τὸ σύνολον καὶ μετ' αὐτοῦ καὶ τὸν ἴδιον. Ἡ διαρκὴς καὶ πλήρης ὠφέλιμος προσφορὰ ἀποτελεῖ τὸ Καθῆκον. Ἡ ἐκτέλεσις τοῦ καθήκοντος διὰ πάντα ἄνθρωπον ἀποτελεῖ εὐθὺν τούτου καθ' ὅλην τὴν ζωὴν του, νηπιόθεν καὶ μέχρι τοῦ ἐσχάτου γήρατος. Μόνον ὁ πλήρως ἐκτελῶν τὸ καθῆκον του ἔχει καὶ δικαίωματα. «Ὁ μὴ ἐργαζόμενος, μηδὲ ἐσθιέτω» λέγει ἡ Ἁγία Γραφή. Ὡστε πᾶς ἀπαιτητῆς οἰουδήποτε δικαιώματος ἐπιβάλλεται προηγουμένως νὰ αὐτοεξετάζεται, κατὰ τὴν ἐνάσκησιν μιᾶς εἰλικρινοῦς αὐτοκριτικῆς, ἐὰν ἐκτελῇ πλήρως τὸ καθῆκον του. Ἐὰν τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι θετικόν, τότε καὶ μόνον πρέπει νὰ ἀπαιτῆ δικαίωματα. Ἄλλως πρέπει νὰ σιωπᾷ, διὰ νὰ μὴ διακωμωδῆται. Ὁ ἀρνητῆς τοῦ καθήκοντος εἶναι παράσιτον τῆς κοινωνίας καὶ εἰδικώτερον τοῦ οργανισμοῦ ἔνθα λάθρα ζῆ, καὶ ἐπομένως μὴ δικαιούχος οἰουδήποτε δικαιώματος. Κατὰ κανόνα αἱ ἀπαιτητικαὶ κραυγαὶ τῶν τοιούτων ἀρνητῶν τοῦ καθήκοντος δὲν ζητοῦν ὑγιὰ καὶ εὐγενῆ δικαιώματα, ἀλλὰ τοιαῦτα διὰ συνέχισιν τῆς παρασιτικῆς διαβιώσεώς του.

Ὁ ἐκτελεστὴς τοῦ ὑγιοῦς καθήκοντος, ἐξοπλίζεται συγχρόνως διὰ τῆς πολυτίμου κοινωνικῆς ἐμπειρίας, ἐν συνδυασμῷ μὲ τὸν ἐμπλουτισμὸν του διὰ τῆς πολυτίμου γνώσεως. Ἀμφότερα αὐτὰ, πείρα καὶ γνώσις, ἀποτελοῦν τὸ ὠφέλιμον νοικὸν ἀπόκτημα διὰ καλλιέργειαν τῆς ὀρθῆς κρίσεώς του, ὥστε νὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἀποδίδῃ πληρέστερον εἰς τὴν κοινωνικὴν ἀποστολὴν του, τοῦ χειρισμοῦ τῶν ὑποχρεώσεων του καὶ τῶν δικαιωμάτων του. Ἡ γνώσις καὶ ἡ πείρα εἶναι ἴδιον τῶν πλήρων ἀνθρώπων λέγει ὁ Κάντ. Καὶ αἱ δύο δὲν εὐρίσκονται πλήρεις εἰς τὴν νεότητα, ἀλλὰ εἰς τοὺς ὀρίμους. Ἡ νεότης πρέπει νὰ διδάσκαται ἀπὸ τοὺς ὀρίμους, καὶ ὅταν ὀριμώσῃ καὶ αὕτη καὶ παραλάβῃ τὴν σκυτάλην τῆς βιοπάλης, τότε ὁ ἀγωνιστικὸς στίθος θὰ εἶναι πρὸ αὐτῆς ἐλεύθερος διὰ νὰ βελτιώσῃ τὰς ἐπιδόσεις τοῦ πολιτισμοῦ, ἀπὸ διδαχθῆ προηγουμένως καὶ τὴν πειθαρχίαν τῆς ἱεραρχίσεως. Ἡ ἀρχαιοελληνικὴ σοφία ἐτόνιζεν:

«Ἀρχεσθαι μαθῶν, ἀρχεῖν ἐπιστήσει». Δηλ. ἀφοῦ διδαχθῆς νά ἀρχεσαι, θά μάθῃς νά ἀρχῆς. Ὡστε ἡ νεολαία μας, νά μὴν εἶναι θιαστική, διὰ νά διορθώσῃ τὸν κόσμον. Τῆς λείπουν τὰ ὅπλα διὰ τὸν δύσκολον τοῦτον ἀγῶνα. Ἐάν ἐξορμήσῃ ἀοπλος ταχύτατα θά τεθῆ ἐκτός μάχης καὶ θά ἀχρηστευθῆ, οὐδὲν ἐπιτυγχάνουσα.

Τελειῶνων ἀνακεφαλαιῶν: Ὑλοποιήσατε εἰς τὸ ἀκέραιον τὴν τριπλὴν ἀποστολὴν τῆς Παιδείας, ἐνστερνωσθῆτε πλήρως τὸ Ἰδανικόν τῆς συγχρόνου ἑλληνικῆς νεολαίας, ἐκτελέσατε ἀκεραίως τὸ καθήκον σας, ἐνῶ θά ἐξοπλιζέσθε συνεχῶς διὰ πολυτίμων γνῶσεων καὶ ἐμπειρί-

ας, διὰ νά γίνετε, ὅταν ὠριμάσῃτε, γόνιμοι σκαπανεῖς τοῦ ἠθικοπνευματικοῦ πολιτισμοῦ.

Εἶμαι θέβαιος ὅτι αἱ προλεχθεῖσαι συμβουλαὶ μου, συμβουλαὶ ἐνός ἐντίμου Ἑλληνοσ ἀγωνιστοῦ ἐπὶ μίαν ὀλόκληρον 40ετία, θά φυτευθοῦν ὡς πολυτίμος σπόρος εἰς γόνιμον ἔδαφος.

Ὑπὸ τὰς προϋποθέσεις ταύτας τὸ 1973 θά ὤθῃσῃ πρὸς τὰ ὕψη τὴν ἀξίαν τοῦ Πανεπιστημίου μας καὶ κατ' ἀκολουθίαν τὴν εὐημερίαν τῆς εὐγενοῦς χώρας μας.

ΑΧΙΛΛΕΥΣ ΤΑΓΑΡΗΣ

Πρόεδρος τοῦ Πανεπιστημίου Πατρῶν

«ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ ΚΕΙΜΕΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ»

Οἱ ἀνθολογίες τῆς Λογοτεχνίας μας εἶναι χρήσιμες ἐκδόσεις, ὅταν διαθέτῃ ὁ ἀνθολόγος οὐσιαστικὰς προϋποθέσεις στὴν προσπάθειά του: ἀγάπη γιὰ τὸ λόγο, σοβαρὴ θητεία εἰδήμονος στὰ Γράμματα, τὸν χωρίζει χρονικὴ ἀπόστασις ἀπὸ τὰ κείμενα καὶ διαθέτει ἀναγνωρισμένη ἀντικειμενικὴ κρίσις. Στὴ χώρα μας ἐπιστημονικὴ ἐργασία, ξέμακρὰ ἀπὸ τὴν ἐρασιτεχνικὴν προσπάθειαν, νά δοθῇ ἐναργῆς εἰκόνα τῆς δημιουργικῆς ἀνεξίτητος τοῦ πεζοῦ λόγου στὴς περιοχὰς τοῦ διηγήματος καὶ ἀφηγήματος γίνεται γιὰ πρώτη φορά. Τελευταία ἐκυκλοφόρησε τὸ ὑπεύθυνον ἔργο: «Ἀνθολογία κειμένων νεοελληνικῆς λογοτεχνίας» Φαῖδωνος Κ. Μπουμπουλίδου, τακτικοῦ καθηγητοῦ τῆς Μεσαιωνικῆς Νεωτέρως Ἑλληνικῆς Φιλολογίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Ἐκδόσις Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Ἀθῆναι 1972, σελ. 644.

Ὁ κ. καθηγητὴς ἀναφέρεται μὲ τὴν ὑπεύθυνον δουλειά του στὸ νεοελληνικὸ διήγημα καὶ ἀφήγημα τῶν τελευταίων ἐτῶν τοῦ περασμένου αἰῶνος μέχρι τῶν μέσων τοῦ παρόντος αἰῶνος. «Αἱ κατὰ περιόδους διαμορφωθείσαι τάσεις τῶν εἰδῶν τούτων», ὅπως τονίζει ἐπιγραμματικὰ εἰς τὸν πρόλογόν του, διαφαίνονται κατὰ τρόπον ἀνάγλυφον. Ἔτσι ὁ ἀναγνώστης διαμορφώνει μιά οὐσιαστικὰ καὶ πλήρη γνῶσι γιὰ τὸ ξεκίνημα, τὴν ἀνοδικὴν πορεία καὶ τὴν προκοπὴ τῶν δύο ἀνωτέρω εἰδῶν τοῦ πεζοῦ μας λόγου. Ὁ φιλόξενος χώρος τῆς στήλης αὐτῆς δὲν ἐπιτρέπει νά ἀναφερθῶμε στοὺς 41 συγγραφεῖς τῆς ἐγκύρου ἐργασίας, πού ἀνθολογοῦνται μὲ 43 ἀντιπροσωπευτικὰ ἔργα.

Ἀπευθύνεται ὁ φιλολογικὸς μόχθος τοῦ κ. Μπουμπουλίδου, ὄχι μόνον εἰς τὸ καλλιεργημένον ἀναγνωστικὸ κοινόν, ἀλλὰ γενικώτερα εἰς τὸ εὐρὺ κοινόν, πού φλέγεται νά χαρῆ λογοτεχνικὰ δημιουργήματα ποιότητος, ὅπου βρίσκουμε ἀκεραίους ἀνθρώ-

πους, ὄντως ἀνθρώπους, ἔστω σὲ σχηματικὰς δντότητες.

Τὸ κείμενον συνοδεύουν βιβλιογραφικὰ σημειώσεις, πού ἀναφέρονται στὴς περιοχὰς, ὅπου ἤντησε ὁ κ. Μπουμπουλίδης τὸ ὕλικόν του. Ἡ ἀσφαλὴς καὶ ἐπιτυχὴς προσπάθειά σου σὲ κείμενα ἀξιόλογα ἐπιτυγχάνεται μὲ πλήρη γνῶσι τοῦ λεξιλογικοῦ πλοῦτος τῶν κειμένων, ἰδιαίτερα τῶν λαϊκῶν ἰδιωμάτων. Τὴν ἀνάγκη αὐτῆς, οὐσιαστικὴ στὴν ὑφὴ τῆς, ὑπηρετεῖ τὸ πλοῦσιον πολυσέλιδον Γλωσσάριον, πού κλείει τὴν ὅλην σοβαρὴν, χρήσιμη καὶ ἀξιόλογη προσπάθεια τοῦ κ. Μπουμπουλίδου, πού εἶναι μόχθος τῶν βοηθῶν τοῦ Σπουδαστηρίου Γλωσσολογίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, Μαρίας Βοναζούνα καὶ Εἰρήνης Καλαντζοπούλου.

Τὰ σχέδια τοῦ τόμου ἐφιλοτέχνησεν μὲ πολὺ ἐπιτυχία ὁ ζωγράφος καὶ γλύπτης κ. Ἀνατολῆς Λαζαρίδης.

Κέφι γιὰ ἐπιστημονικὴ ἐργασία, μέθοδος, κειμενογνωσία τῆς νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας, γνῶσις τῶν πνευματικῶν ἀναγκῶν τοῦ παρόντος, ἀναγνωρισμένη κριτικὴ σκέψις, ἐπιστημονικὴ συγκρότησις καὶ μόχθος πολλῶν συνταιριασμένα ἔδωσαν τὴν «Ἀνθολογία κειμένων Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας».

Πρόκειται γιὰ μιά προσφορά ἀξιῶσεων, πού ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ κ. Μπουμπουλίδης στὸν πρόλογόν του: «Ἐντάσσεται εἰς τὰ πλαίσια τῶν ἐκδηλώσεων ἐπὶ τῆ 150ετηρίδι ἀπὸ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασεως». Ἡ γονιμώτερα συμμετοχὴ ὄλων μας σὲ κάθε ἐθνικὸν ἑορτασμὸ γίνεται μὲ νέαν δημιουργίαν, διότι ἔτσι τὸ ἔθνος γνωρίζει κατηγορηματικὰ τὴς δυνάμεις τοῦ παρόντος, πού τιμῶν τὸ μεγάλο χθὲς καὶ προδιαγράφον ἕνα λαμπρὸν μέλλον.

ΙΩΑΝΝΗΣ Γ. ΘΕΟΧΑΡΗΣ

ΑΚΤΙΝΕΣ ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 1973

Ἐπιστολαὶ

ΤΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΩΝ»

Ἀγαπητὴ κύριε Διευθυντά,

Νομίζω, ὅτι οἱ ἀγαπητοὶ ἀναγνώσταί τῶν «Ἀκτίνων» θὰ πρέπη νὰ πληροφορηθοῦν τινὰ περὶ τοῦ λαθόντος χῶρον Παιδαγωγικοῦ Συνεδρίου τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐκπαιδευτικῶν Λειτουργῶν (Χ. Ε. Ε. Λ.), ἀπὸ 3-5 Ἰανουαρίου 1973 ἐν Ἀθήναις.

Κύριον θέμα τοῦ Συνεδρίου ἦτο «Ἡ προσωπικότης τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ».

Τὸ ἐπὶ μέρος θέματα ἦσαν: α) «Ὁ ἐκπαιδευτικὸς ὡς πνευματικὸς ἡγέτης» (εἰσηγητὴς ὁ κ. Ἰωάν. Κολιτσάρας). β) «Ἡ μόρφωσις τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ» (εἰσηγητὴς ὁ κ. Τιμπούκης). γ) «Ὁ ἐκπαιδευτικὸς ἐμπρὸς εἰς τὴν σύγχρονον νεολαίαν» (εἰσηγητὴς ὁ κ. Γ. Τσαμπῆς). δ) «Ὁ ἐκπαιδευτικὸς ὡς Διευθυντὴς τοῦ Σχολείου» (εἰσηγητὴς ὁ κ. Π. Νάκος). ε) «Ἡ κοινωνικότης τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ» (εἰσηγητὴς ἡ Κα Ἀθ. Σκαρδάση - Μαυρικᾶκη) καὶ στ) «Τὸ ἦθος τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ» (εἰσηγητὴς ὁ κ. Β. Σκιαδάς).

Μεθ' ἐκάστην εἰσηγήσιν ἐπηκολούθει συζήτησις. Εἰς ταύτην ἔλαθον μέρος Γεν. Ἐπιθεωρηταί, Ἐπιθεωρηταί, Γυμνασιάρχαι, Καθηγηταὶ καὶ Διδάσκαλοι.

Ἀξιόλογον προσφορὰν, ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω, ἔκαμε πρὸς τοὺς συνέδρους καὶ ὁ συγγραφεὺς καὶ Διευθυντὴς τοῦ Ἰνστιτούτου Ψυχολογίας κ. Ἀρ. Ἀσπιώτης.

Τὰ πορίσματα τοῦ Συνεδρίου συνώψισεν ὁ Πρόεδρος τούτου καὶ τῆς Χ. Ε. Ε. Λ. κ. Ἰωάν. Κολιτσάρας.

Τὸ Συνέδριον ἤρχισε καὶ ἐπεράτωσε τὰς ἐργασίας του με εἰδικὰς δεήσεις πρὸς τὸν Φωτοδότην Κύριον.

Ἐλπίζομεν, ὅτι θὰ ἐκδοθοῦν τὰ «Πρακτικά» τοῦ Συνεδρίου καὶ οὕτω θὰ δυνηθοῦν πολλοὶ ἐκπαιδευτικοὶ καὶ ἄλλοι ἐνδιαφερόμενοι νὰ πληροφορηθοῦν περὶ τοῦ πάντοτε σπουδαίου θέματος «Τῆς προσωπικότητος τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ».

Μὲ ἀγάπην

ΒΑΣΙΛ. Θ. ΑΛΕΞΟΠΟΥΛΟΣ

ΑΚΤΙΝΕΣ ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 1973

Ἀγαπητὲς «Ἀκτίνες»,

Μέσα στὴν ὁμορφίαν καὶ τὴ χάρι τῶν ἑορτῶν τῶν Χριστουγέννων, ἐμεῖς ἐδῶ στὴ Θεσσαλονίκη, εἶχαμε τὴν ἐκαιρία νὰ ἀπολαύσωμε καὶ μιὰ ἄλλη πνευματικὴ πανδαισία:

Πρόκειται γιὰ τὸ ἐτήσιο Συνέδριον τῆς «Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐκπαιδευτικῶν Λειτουργῶν», Στοιχειώδους καὶ Μέσης Ἐκπαιδεύσεως.

Περισσότεροι ἀπὸ 150 Καθηγηταὶ καὶ Διδάσκαλοι ἀπὸ ὅλη τὴ Μακεδονία, καθὼς κι' ἄλλοι παρεπιδημούντες λόγῳ τῶν ἑορτῶν, ἔλαθον μέρος εἰς αὐτό. Τὸ γενικὸ θέμα ἦτο: «Ἡ προσωπικότης τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ», με τὰς ἐπὶ μέρος εἰσηγήσεις, ὅπως:

1) Ὁ ἐκπαιδευτικὸς ὡς πνευματικὸς ἡγέτης. 2) Ἡ κοινωνικότης τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ. 3) Ἡ ἐπιστημονικὴ καὶ ἐπαγγελματικὴ μόρφωσις τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ. 4) Ὁ ἐκπαιδευτικὸς ὡς διευθυντὴς τοῦ Σχολείου. 5) Τὸ ἦθος καὶ τὰ ἰδανικά τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ. 6) Ὁ ἐκπαιδευτικὸς πρὸ τῆς σύγχρονου νεολαίας.

Εἰς τὰ θέματα αὐτὰ προσετέθη καὶ μιὰ ξενάγησις εἰς τὸν ἀρχαῖον ναὸν τῆς «Ροτόντας», ἀπὸ εἰδικῶν πανεπιστημιακῶν λειτουργῶν.

Μετὰ ἀπὸ κάθε εἰσηγήσιν ἐπηκολούθη μακροτάτη συζήτησις.

Ἐίδετο ὁ χρόνος διὰ νὰ ἀκουσθοῦν ἀρκεταὶ ἀπόψεις τῶν Συνέδρων καὶ τὰ συμπεράσματα νὰ παίρουν πρακτικὸ χαρακτῆρα διὰ τὴν ἐποχὴ μας.

Αἱ προσφωνήσεις ποὺ ἠκούσθησαν ἀπὸ τὸν Μητροπολίτην Θεσσαλονίκης, ἀπὸ Πανεπιστημιακοὺς λειτουργοὺς, ἀπὸ ἐκπροσώπους τῆς Χριστιανικῆς Κινήσεως καὶ ἄλλους εἰδικούς ὑπεγράμμισαν τὸν ἱερό σκοπὸ καὶ τὴν σοβαρότητα τοιούτων Συνεδρίων. Γιατὶ ὅλοι γνωρίζομε τί σημαίνει ἐκπαιδευτικὸς καὶ προσωπικότης διὰ τὰ παιδιὰ μας καὶ τὴν κοινωνία μας.

Καθὼς εἶπαν πολλοὶ ἐκ τῶν συνέδρων, ἡ τριήμερος αὕτη προσφορὰ καὶ ἐργασία ἦταν ἕνας πνευματικὸς ἀναβαπτισμὸς.

Εὐχόμεθα, τοιαῦτα Συνέδρια νὰ γίνωνται περισσότερο, διὰ τὸ καλὸν τῆς Νεολαίας καὶ τοῦ Ἔθνους μας.

Μετὰ τιμῆς

ΛΟΥΚΑΣ ΚΟΚΟΛΙΟΣ

ΕΛΗΦΘΗΣΑΝ

Μητροπολίτου Μηθύμνης 'Ιακώβου: «Ο ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΜΟΣ», 'Αθήναι 1972.

Βασ. Χαράνη, παιδαγωγός: «ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑΙ ΕΡΩΙΔΡΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΟΥ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΕΠΙ ΤΟΥ ΧΑΡΑΚΤΗΡΟΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ», 'Αθήναι 1973.

Μιχαήλ Μητροφάνη: «ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΑΘΛΗΤΙΚΗΣ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ», 'Αθήναι 1972.

'Επιτροπής έορτασμού 150ετηρίδος τής εϋρέσεως τής εικόνας Εϋαγγελιστρίας Τήνου: Α'. «ΤΗΝΟΣ, ΤΟ ΝΗΣΙ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΟΧΑΡΗΣ». Β'. «ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΝ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΟΧΑΡΗΣ», Τήνος 1973.

'Αγίου Νεκταρίου, Μητροπολίτου Πενταπόλεως: Α' «ΑΙ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΑΙ ΣΥΝΟΔΟΙ ΤΗΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ», Β' «ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ» (Εισαγωγή Εϋαγγ. Χ. Δελιδήμου). 'Εκδόσεις Β. Ρηγοπούλου.

'Αρχιμ. Νεκταρίου Χατζημιχάλη: «ΑΙ ΠΕΡΙ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ ΑΠΟΨΕΙΣ ΕΝ ΤΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΤΡΕΙΣ ΠΡΩΤΟΥΣ ΑΙΩΝΑΣ», Θεσσαλονίκη 1972.

Μελή Νικολαΐδη: «ΛΟΥΚΑΣ Ο ΑΓΑΠΗΤΟΣ», (ιστορικό άφήγημα). Λευκωσία 1972.

'Ελλης Κ. Γρηγοριάδη: «ΑΝΘΗ ΠΑΡΑΔΕΙΣΟΥ» ποιήματα, 'Αθήναι 1972.

Γ. Δ. Τσανανά: «ΕΥΑΓΓΕΛΙΟ ΚΑΙ ΑΝΑΝΕΩΣΙΣ ΣΤΟ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΠΡΟΤΕΣΤΑΝΤΙΣΜΟ», Θεσσαλονίκη 1972.

Παν. 'Αραμπατζή: «ΟΙ ΠΑΤΕΡΕΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΧΘΕΣ ΚΑΙ ΣΗΜΕΡΑ», 'Αθήναι 1971.

Του αϋτού: «Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΔΡΑΜΑΣ» (Α' έτυμολογικά), 'Αθήναι 1971.

'Αρχιμ. 'Ιω. 'Αλεξίου: «Η ΑΓΑΠΗ, ΜΗΝΥΜΑ ΚΑΙ ΕΡΓΑ» (άνάπτυγον εκ του περιοδικού «'Εφημέριος»), 'Αθήναι 1972.

Συμ. Κατσιμπρα: «ΟΙ ΝΕΟΜΑΡΤΥΡΕΣ ΔΙΑ ΤΟ ΕΘΝΟΣ». 'Εκδόσεις «Πνευματικό Φάρου» 'Ιωαννίνων, 'Αθήναι 1972.

Του αϋτού: «Ο ΝΕΟΜΑΡΤΥΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Ο ΕΞ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ» (άφηγητική βιογραφία). 'Εκδόσεις «Πνευματικό Φάρου» 'Ιωαννίνων, 'Αθήναι 1971.

Κωνστ. Σακελλάρη: «Η ΠΗΓΑΙΑ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΤΗΣ ΚΑΙ Η ΜΑΡΕΙΣΤΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΛΑΝΗ — ΔΙΕΞΟΔΙΚΗ ΘΕΜΕΛΙΩΣΙΣ ΤΟΥ

«ΑΚΤΙΝΕΣ». Μηνιαίον περιοδικόν. Κυκλοφορεί τήν 1ην έκάστου μηνός.

'Ιδιοκτήτης: «Χριστιανική "Ενωσις 'Ακτίνες», δόδος Καρύτση 14, 'Αθήναι (124), Τηλ. 3235-023.

'Εκδότης και Διευθυντής Συντάξεως: Γεώργιος Δ. 'Ιατροΐδης, Δημητράκουπούλου 13, 'Αθήναι (403).

Συντάσσεται επιμελεία του 'Ινστιτούτου Ψυχολογίας & Ψυχικής 'Υγιεινής

Προϊστάμενος Τυπογραφείου: Βλ. Σταματοπούλου, 'Ιπποκράτους 189, 'Αθήναι (708). Τιμή τεύχους δεχ. 7.

'Ετησία συνδρομή, έσωτερικού δε. 70, έξωτερουκού δολλ. 5. Τόπος εκδόσεως: 'Αθήναι Φεβρουάριος 1973. 'Η διευθύνσις επιφυλάσσει εις έαυτήν τό δικαίωμα να μη δημοσιεύη ή να συντέμνη κατά τήν κρίσιν της οϊονδήποτε χειρόγραφον. Χειρόγραφα, δημοσιευόμενα ή μη, δέν επιστρέφονται.

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ, ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΕΙΑΚΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ». Θεσσαλονίκη 1972.

Μαρίας Μαρκοπούλου: «ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΕ ΔΥΟ ΠΑΤΡΙΔΕΣ (διηγήματα), 'Αθήναι 1972.

Κώστα Χαλλιορή: «ΟΙ ΟΥΡΑΝΟΙ ΜΙΛΟΥΝ» (ποιήματα), Χίος 1972.

Πέτρου Δημητρίου: «ΣΤΡΑΤΟΣ—ΘΡΗΣΚΕΙΑ».

Δημοσθ. Κόκκινου: «Η ΓΗ ΚΑΙ ΤΟ ΝΕΡΟ» (ποιήματα), 'Αθήναι 1972.

Γ. Π. Σωτηρίου: «ΔΙΑ ΝΑ ΓΝΩΡΙΣΗΣ ΤΗΝ ΑΓΙΑΝ ΓΡΑΦΗΝ». (Σύντομος εισαγωγή εις τήν Παλαιάν και τήν Καινήν Διαθήκην). Μυτιλήνη 1971.

Του ίδιου: «Η ΕΠΟΠΤΕΙΑ ΕΙΣ ΤΟ ΜΑΘΗΜΑ ΤΩΝ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΩΝ». 'Αθήναι 1972.

'Αθαν. Γιαννακοπούλου, ύποστρατήγου έ.ά.: «ΠΙΝΔΟΣ 1940». ('Αλήθειες που δέν έγράφησαν). 'Εκδόσεις Βασ. Ρηγοπούλου, Θεσσαλονίκη 1973.

'Αρχιμ. Καλλινίκου Καρούσου: «Ο ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΜΑΣ», 'Αθήναι 1973.

'Αρχιμ. Χριστοδούλου Παρασκευαΐδη: «ΤΟ ΑΓΓΕΛΙΚΟ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ», 'Αθήναι 1972.